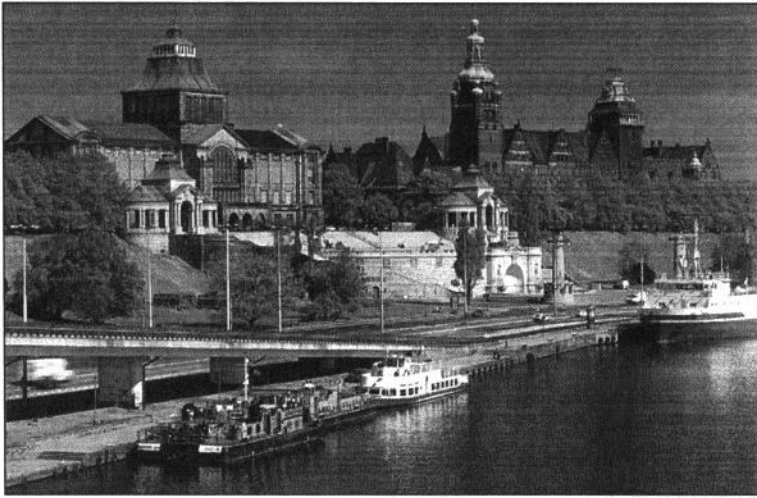

НА
ЗЕМЛІ
ЧУЖОСТОРОНСЬКІЙ

Щецін. Вали Хробрего.

Світлина А. та В. Білинських

НА ЗЕМЛІ ЧУЖОСТОРОНСЬКІЙ

Пропам'ятна книга
випускників україністики
Вчительської студії у Щеціні
(1957–1963)

*Зладив
Степан Заброварний*

Редакція:
проф. Степан Заброварний

Коректа:
Катерина Сень

© Copyright by „Tyrsa” Sp. z o.o. 2001

ISBN 83-912091-8-0

Видавець:
„TYRSA” Sp. z o.o., 03-614 Warszawa, ul. Kościeliska 7
tel. 679-95-47, fax 679-96-95

Друк:
EFEKT s. c.

Зміст

<i>Вступне слово</i>	7
<i>Українська філологія Вчительської студії у Щеціні</i>	
Загальне становище українців у Польщі після 1956 р.	11
Початки щецінської україністики	15
Плани навчання і викладачі	20
Студенти і випускники (чисельність і склад)	21
Матеріальні умови навчання і побуту студентів	24
Заспокоєння духовних потреб студентів	27
Церква	27
Громадська діяльність і розваги в УСКТ	28
Участь у культурному житті міста	32
<i>Педагогічні кадри</i>	
Директори Вчительської студії	37
Викладачі – україністи	38
Викладачі інших предметів	39
<i>Плани навчання</i>	
Plan studiów 1957–1959	45
Plan studiów 1958–1960	46
Plan studiów 1959–1961	47
Plan studiów 1960–1962	48
Plan studiów 1961–1963	49
<i>Випускники</i>	
Перший випуск 1959	53
Другий випуск 1960	69
Третій випуск 1961	81
Четвертий випуск 1962	89
П'ятий випуск 1963	97
<i>Спогади випускників</i>	
Христина Лібацька-Пашкевич, <i>Мої спогади про щецінську україністику</i> ...	105
Андрій Дудак, <i>Коротка історія з підручниками</i>	117
Анна Предко-Гнатюк, <i>Прекрасних два роки...</i>	118
Надія Вислоцька, <i>Живуть у спогадах моїх</i>	120
Михайло Дзвінка, <i>Щецінська україністика на тлі польського оточення</i> ...	128
Микола Дупляк, <i>Я – студент україністики</i>	135
Петро Коваль, <i>Збереглося у пам'яті</i>	146
Петро Коваль, <i>Маленька військова академія</i>	149
Галина Кошинська, <i>Продовження молодості і церковний хор</i>	163

Дмитро Трояновський, <i>Вимріяна професія</i>	165
Катерина Юнко, <i>Два роки серед друзів – українців</i>	167
Михайло Бздель, <i>Школа патріотичного виховання</i>	169
Христина Демідонт-Стець, <i>Мій шлях на україністику</i>	171
Данило Дрецько, <i>Дволітній побут на щецінській україністиці</i>	174
Катерина Федик-Козак, <i>Мої короткі спомини</i>	176
Андрій Москаль, <i>Мені запам'яталось...</i>	178

Спогади випускників з праці у школах

Петро Коваль, <i>Тернисті шляхи вчителя української мови</i>	181
Христина Лібацька-Пашкевич, <i>Між Іданськом і Осташевом</i>	189
Анна Предко-Гнатюк, <i>У школі в Банях Мазурських</i>	191
Михайло Бздель, <i>На посаді вихователя в Лігницькому ліцеї</i>	194
Данило Дрецько, <i>У білобірській школі</i>	197
Христина Демідонт-Стець, <i>Радість з навчання української мови</i>	199

Теми дипломних праць студентів україністики

Випуск 1 (1959)	203
Випуск 2 (1960)	204
Випуск 3 (1961)	205
Випуск 4 (1962)	206

Зустрічі по роках

Мирослав Левницький, <i>Освітні будні (Перший педагогічний семінар-зустріч випускників)</i>	209
Христина Лібацька-Пашкевич, <i>Ювілейний з'їзд випускників</i>	219

*Страшно впасти у кайдани,
Умирати в неволі,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі –
І заснути навек-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого, однаково,
Чи жив, чи загинув!*

Тарас Шевченко, *Минають дні...*

Задум видати пропам'ятну книгу української філології Вчительської студії у Щеціні визрів уже давно. Бракувало часу, щоб цим зайнятися. Врешті наближався 40-літній ювілей створення цієї спеціальності в Щеціні і випадало якимсь чином його відзначити. В порозумінні з місцевою Управою відділу Об'єднання українців у Польщі ми вирішили організувати з'їзд випускників україністики. З цією метою був створений Організаційний комітет, складений з випускників, які проживають у Щеціні, очолений Юрієм Ліборським. Я взяв на себе підготовку матеріалів до історії щецінської україністики. Зібрав матеріали, що зберігаються в Державному архіві у Щеціні і опрацював заповнені анкети. Раніше розіслав їх до колишніх студентів україністики, яких адреси вдалося встановити. З'їзд відбувся у Щеціні, в днях 27–28 вересня 1997 р., а короткий звіт про нього замістило «Наше слово» шойно 18 січня 1998 року. На з'їзді присутні зобов'язалися доповнити зібрані мною дані про своїх колег, щоб хоч приблизно в можливо повному вимірі висвітлити історію української філології у Щеціні, як і долю її випускників.

На жаль, не вдалося віднайти адресів усіх випускників, а частина тих, які були поінформовані про з'їзд (було оголошення в «Нашому слові» № 33 від 17 серпня 1997 і повідомлення – листовні або по телефону), вислано до них анкети – не прибули на з'їзд і не надіслали заповнених анкет. Найбільш активні і свідомі ваги справи надіслали цікаві спогади зі своїх студентських часів і пізнішої праці. Деякі подали цілу картину свого життя від наймолодших років до сьогоденного дня. Перед ними прагну вибачитися, що з приводу місця і мети, якій має служити пропам'ятна книга, неможливо було друкувати цілих спогадів, хоч багато з них вельми цікаві, як напр. переживання воєнних і післявоєнних подій.

Метою пропам'ятної книги є, як сама її назва вказує – зберегти у пам'яті це, що заслуговує на пам'ять, що збагачує духовний світ людини. Такою є історична пам'ять, бо історія, як хтось сказав – це не минуле, а це, що живе з минулих поколінь у сучаснику – його пам'ять, важлива частка його особистості. Якщо ж ця пам'ять стосується спільно пережитих розумово й емоційно прекрасних хвилин життя в етнічній спільноті, то зміцнює вона

почуття суспільного зв'язку і волю вистояти у своїй вірі, вірі батьків, які привели нас на цей світ. Пам'ять – має вона в собі велику моральну й виховну силу, вказує на взірці поведінки гідні наслідування в наступних поколіннях. Немає сумніву, що такі взірці постав і поведінки дали нам і випускники щецінської україністики – у співжитті студентського колективу і після закінчення навчання, як добрі вчителі і вихователі молодого покоління.

Правда, не всі стали вчителями, але й ці, що вибрали інший шлях у житті, змінили професію, зберегли у своїх серцях і свідомості це найкраще духовне добро переказане педагогами Вчительської студії. Свідченням цього є пошана до них, висловлювана у спогадах випускників. Та не лише школа, але ціле щецінське середовище і його оточення формувало характер студентів україністики, а часто повторювані вислови типу: «роки проведені на щецінській україністиці – це найкращі роки в моєму молодечому житті», найкраще це підтверджують.

Заголовок пропам'ятної книги *На землі чужосторонській* – це вислів з поезії Ліни Костенко. Вона ж бо тут згадувана у спогадах надовго залишиться в пам'яті студентів першого курсу україністики, хоч як коротко була з ними, очарувала їх своєю особистістю, навчила любити вітчизну. Бо справді на землі чужосторонській, далеко від рідного поля, долею і недолею розкинуті по широких просторах, з'їхались до Щеціна, щоб тут навчатися, творити і розвиватися в рідній культурі. Знайшли тут для себе прихильність і теплі відносини, дружню атмосферу і взаєморозуміння, добрі товариські взаємини. Не були одинокі, не були самотні.

І це ще один привід для цього, щоб записати свій слід на чужій землі, треба розказати правду, щоб було знати, яка була тут наша історія. Невеличка жменька студентів, а скільки ж життєвих фактів та подій і якби їх скласти разом можна б відтворити значну частку нашої історії на північно-західних землях Польщі. Я щиро вдячний усім випускникам, які не полінувались і описали свої спостереження і переживання, в багатьох випадках з художнім смаком. Також тим, яких описи тут не знайшлися з об'єктивних причин, які виходили поза тематикою визначені межі.

На закінчення прагну подякувати всім цим, які спричинилися до цього видання – словом, підбадьорюючи мене до праці над цією книгою, й чином, допомагаючи роздобути матеріали і підготувати їх до друку. Дякую за фінансову підтримку від: Михайла Дзвінки (200 ам. дол.), Елізи та Василя Панчаків (150 ам. дол.), Дмитра Трояновського (100 ам. дол.), Христини Стець (100 зл.). Окремо дякую Миколі Дупляку за 100 амер. доларів, які частково покрили кошти фотографічних відбиток, а Миронові Боднару за їх виконання в нелегких умовах архівних обмежень. Щира дяка Головній управі ОУП і Видавництву «Тирса» за покриття коштів друку книжки.

Степан Заброварний

УКРАЇНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ
ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СТУДІЇ
У ЩЕЦІНІ

Загальне становище українців у Польщі після 1956 року

Після цього, як майже 500 тисяч осіб української національності в половині 40-х років виселено до УРСР, в межах Польщі залишилося ще біля 200 тисяч українців. Більшість з них, бо 150 тисяч осіб, була примусово депортована внаслідок військової операції під криптонімом акція «Вісла» на територію північних і західних воєвідств (тзв. «Земє одзискане»). Метою цієї операції, в якій застосовано негуманітарну засаду збірної відповідальності, поруч з ліквідацією українського збройного підпілля, була цілковита денационалізація і асиміляція українського населення на нових місцях поселення. Цій меті мало служити не тільки розпорошення українського населення на нових місцях проживання, але й численні обмеження, як заборона повернень на рідні землі і вільного переміщення, ригористичний нагляд над населенням, його контактами і особистою кореспонденцією, а навіть даний місцевим органам влади наказ, щоб не називали цього населення «українцями», але вживали окреслення «переселенці з акції „В”». Якщо до цього додати незвичайно важке економічне становище та психічний терор з боку місцевих органів адміністрації та польського оточення, то загальне становище малювалося виключно в чорних кольорах. Натомість ця частина українців, яка різними способами зберегла себе від переселення, не проявляла ніякої активності, найчастіше вдаючи поляків.

Метод повної негачії в національній політиці по відношенні до українців не приніс одначе сподіваних наслідків. Зміцнив натомість у середовищах українських переселенців настрої тимчасовості та очікування на повернення на рідні землі, а також ізолювання й відчуження від польського оточення. Одночасно почали появлятися в сільських і студентських середовищах українців перші ознаки культурного оживлення. Тому-то вже на початку 50-х років партія і уряд шукали способів спонукання українського населення до більшої господарської і громадської активності. Проявом цього була секретна ухвала Політбюро ЦК ПОРП з квітня 1952 року в справі засобів, спрямованих на поправу господарського становища українського населення в Польщі та зміцнення серед нього політичної праці.

На основі партійних вказівок органи державної адміністрації зайнялися збиранням детальніших інформацій про життя українського населення та опрацюванням на цій основі напрямків діяльності у сферах: політичній, громадській, господарській, культурно-освітній та релігійній. Заходи місцевих влад з багатьох причин не принесли сподіваних наслідків. Перш за все тому, що українське населення з недовірою поставилося до ініціатив органів адміністрації, в яких панували шовіністичні упередження. Та й самі вказівки суперечили собі, оскільки разом з пропозиціями щодо піднесення господарки і заспокоєння культурних потреб, наказувалося ригористично

перестерігати раніше встановлені обмеження і поборювати підпілля греко-католицького духовенства.

Зокрема на полі шкільництва досягнення були невеликі. У шкільному році 1952/1953 – за офіційними даними – організовано навчання української мови в 24 школах, для 487 учнів. Важко нині сказати, наскільки ці дані відповідали реальному станові, а в якій мірі були вони виключно «на папері», бо вже в наступному році чисельність таких шкіл зменшилась до 18, а учнів до 330. Малі ефекти були наслідком як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, таких як велике розпорощення українського населення, брак учителів української мови, мовно-культурна конспірація українців, низька національна свідомість батьків, негативне ставлення польського оточення та інші причини. Навчання української мови було на низькому рівні – без підручників, програм, нерідко без учителів з фаховою підготовкою.

Мізерні досягнення в реалізації настанов Політбюро ЦК ПОРП з 1952 року на господарському та культурно-освітньому полях, а особливо невеликий поступ у громадській активізації українського населення спричинився до цього, що справою від нова зайнявся Секретаріат ЦК ПОРП, наслідком чого був розісланий в червні 1955 р. лист до всіх партійних інстанцій. Цим разом змінено однак тактику, бо включено до реалізації нових настанов також і українців. Організовані в повітах зустрічі з українським населенням дозволили краще пізнати його прагнення і потреби. Одночасно в ЦК ПОРП відбувалися розмови з колишніми діячами КПЗУ та представниками молодого української інтелігенції на тему створення української громадської організації та видавання українського часопису.

Таким чином дійшло до першого організаційного з'їзду Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ) в червні 1956 року. Нову політичну лінію партії і уряду по відношенню до національних меншостей, а зокрема української, представив на з'їзді міністр освіти Вітольд Ярославський. виправдовуючи необхідність операції «Вісла», одночасно засудив методи її проведення та критично поставився до дискримінації українського населення, обіцяючи виправлення помилок і заподіяних втрат. Та це, що мав на думці міністр, який представляв позицію партії і уряду, не збігалось з тим, як виправлення заподіяної шкоди уявляли собі українці, яких найбільшим прагненням було повернення на рідні землі. Крім цього представники українського населення вимагали справедливої оцінки акції «Вісла», анулювання декрету від 27 липня 1949 року про перейняття на власність держави залишеного майна у воевідствах, з яких виселено українців, звороту греко-католицьких церков та дозволу на богослужіння в цьому обряді, забезпечення представництва українців у Сеймі.

Від самого початку УСКТ було підпорядковане Міністерству внутрішніх справ та повинно було керуватися у своїй діяльності вказівками ЦК ПОРП. Представники цих установ, що обов'язково були присутні на кожному з'їзді, заздалегідь добирали довірених осіб до керівних органів

УСКТ, що давало гарантію повного контролю товариства. В задумах партії і уряду, УСКТ та часопис «Наше слово» мали бути слухняними і покірними, а через це і надійними інструментами впливу на українське населення. Одночасно в першому періоді діяльності товариства прихильно ставилися до поширення навчання української мови в школах та розвитку культурно-освітньої праці на рівні фольклору.

В короткому часі організовані воєвідські та повітові правління УСКТ, а також гуртки на цих теренах, де проживало українське населення, по-різному сприймали інструкції «згори», все ще очікуючи іншого вирішення своїх справ. На воєвідських конференціях у Зеленій Горі, Вроцлаві та Ольштині, а також на зборах нижчих інстанцій схвалювалися постанови утримані в ультимативному тоні щодо вимог ліквідації наслідків акції «Вісла». На хвилі «жовтневої віднови» навіть на найвищому рівні зроблено спробу хоч би часткового увільнення з обмежень та наказів. На II пленумі ГП УСКТ (16 грудня 1956 р.) до Президії ГП УСКТ введено ряд нових людей, а Генеральним секретарем (на місце Г. Боярського) обрано Ольгу Васильків. Одночасно схвалено цілий ряд постулатів щодо виправлення наслідків акції «Вісла», організації планових повернень на рідні землі, повернення права Греко-Католицькій Церкві, розвитку українського шкільництва і української культури, а також занеаяння пропаганди ненависті і ведення політично-виховної праці серед польського та українського населення.

У січні 1957 року створено Комісію ЦК ПОРП до справ національностей з метою «політичної допомоги в реалізації політичної лінії партії установам, партійним і громадським організаціям та культурним товариствам національних меншин». В склад комісії, очолюваної В. Ярославським і віце-міністром внутрішніх справ З. Шнеком увійшли представники партії та уряду, а також національних меншин. Такі ж комісії створено й при воєвідських комітетах партії, а їх справжнім завданням було успокоювати настрої і напруження в середовищах непольського населення, зокрема українського. В квітні цього ж року появилася ухвала Секретаріату ЦК ПОРП для остаточного врегулювання всіх справ у напрямку стабілізації українського населення. Ще раз підкреслено в ній необхідність проведення акції «Вісла» і заборонено всяких самовільних повернень, оскільки справою повернень мала зайнятися спеціальна комісія (Комісія Ткачова). Передбачено також підготовку конкретного плану матеріальної допомоги, вирішення справи відшкодувань за залишене майно та розвиток шкільництва і культурно-освітньої праці серед українського населення. В дійсності всі ці заходи виявилися малоуспішними і тільки в першому періоді на полі розвитку шкільництва і аматорського руху відбулися значніші зрушення. У червні 1957 року Комісія ЦК ПОРП до справ національностей представила внески в справі реалізації квітневої постанови Секретаріату ЦК ПОРП. Стверджувалося в ній, що «слухна» лінія партії була загальмована в IV кварталі 1956 року «внаслідок міцного натиску українських

дрібно-міщанських і націоналістичних елементів в середині УСКТ, які в умовах антирадянських і антисоціалістичних настроїв серед частини суспільства, послуговуючись псевдо-революційною фразою, провели наступ проти партійного ядра Президії Головного правління і редакції „Нашого слова”... Ці елементи старалися з черги опанувати „Наше слово”, щоб створити з нього трибуну антисоціалістичних і антирадянських поглядів». У зв'язку з цим комісія вирішила прийняти ряд заходів, щоб «уздоровити» ситуацію, в першу чергу через зміцнення керівного ядра Президії Головного правління, проаналізувати працю воєвідських правлінь та їх секретарів і звільнити «ідейно чужих» та вести «систематичну і безкомпромісну боротьбу з націоналізмом серед українського населення».

Вже 4 червня 1957 року з функції голови ГП УСКТ відійшов Степан Макух, а на його місце вибрано Григорія Боярського. Невдовзі почалася оживлена діяльність партійного апарату і «номенклатурних» працівників УСКТ на полі «очищення» рядів УСКТ і редакції «Нашого слова» з «небажаних» елементів та зміцнювання ідеологічно-пропагандистської праці серед українського населення. Напрямки цієї праці були накреслені в статтях секретаря Комісії ЦК ПОРП до справ національностей Александра Слава, поміщених в «Нових дрогах» і передрукованих в «Нашому слові». З редакції «Нашого слова» в першу чергу звільнено Остапа Лалського. На II з'їзді УСКТ (10 I 1960) становища генерального секретаря позбавлено заслужену для розвитку українського шкільництва Ольгу Васильків, а згодом з редакції «Нашого слова» змушений був відійти і Микола Сивіцький (30 VI 1960).

Боротьба з т. зв. «українським націоналізмом» у рядах УСКТ не обмежилася одначе лише до звільнення з посад і виконуваних функцій «небажаних» осіб. Активну роль виконували при цьому працівники органів служби безпеки, що здійснювали нагляд над діячами і активнішими членами УСКТ. Як же часто докучали їм, викликаючи на неприємні «розмови» і допити, намовляючи до «співпраці» і доносителства. Не бракувало свідомо організованих провокацій, обвинувачень в поширюванні ворожої ідеології і антидержавній діяльності. Особливо пильно відповідні служби стежили за контактами з західною діаспорою, яку трактували майже як закордонну агентуру. Жертвою такої провокації ставали найактивніші українські діячі, а між іншим Мирослав Трухан, обвинувачений за розповсюдження націоналістичної літератури. Про все це згадують і випускники щецінської україністики у своїх спогадах.

Монопольна позиція, керованого партійними органами і наглядачами зі згаданих служб, УСКТ в громадському житті українців у Польщі, спричинилася до появи якби подвійного русла в його діяльності. Перше – офіційне, в якому діячі УСКТ широко боролися з т. зв. «українським націоналізмом» і поширювали комуністичну ідеологію, а подекуди лише поверхово виконувалися настанови партії та вимоги наглядачів. Друге – неофіційне, що впливало з чистих національних джерел, не отруєне чужинною

ідеологією, в якому численні загони діячів, використовуючи всякі нагоди організованих офіційно заходів, старалися популяризувати найкращі зразки, нічим не засміченої, української культури. За це їм належить їм пошана і загальне визнання.

Початки щецінської україністики

Українська філологія або коротше – україністика, як спеціальність навчання і професії, започаткувала свою діяльність у Вчительській студії в Щеціні у вересні 1957 року. Виникла вона з нагальної потреби підготовки вчителів української мови до навчання в початкових школах. Після згаданої вище зміни тактики в національній політиці уряду ПНР і створення Українського суспільно-культурного товариства у швидкому темпі почали створюватися пункти навчання української мови і школи з українською мовою навчання (ПНУМ). Оскільки в 1955/1956 шкільному році було 82 ПНУМ, то в наступному 1956/1957 їх число зросло до 141.

Найбільшою перепоною, що гальмувала розвиток українського шкільництва був брак учителів української мови. Хоч за даними, які навів міністр освіти Вітольд Ярославський на I З'їзді УСКТ, в 1956 році було в ПНР біля 2000 вчителів, які знали українську мову і могли її вчити, то на практиці важко було їх віднайти. Як тільки, у великій мірі завдяки діячам УСКТ, в багатьох місцевостях виготовлено списки учнів, що вимагалися для відкриття пункту навчання української мови, то на перешкоді ставав брак учителя української мови. Якщо навіть були вчителі, які знали українську мову і могли б її вчити (переважно українці, але були серед них і поляки), то не завжди висловлювали готовність виконувати цю функцію або переноситися до іншої місцевості, де мав би відкритися такий пункт.

В таких умовах шкільна влада в початковому періоді погоджувалася, щоб української мови навчали т. зв. суспільні вчителі. Були це переважно особи, які не мали відповідної освіти ані, тим паче, педагогічних кваліфікацій. Та незалежно від цього відіграли позитивну роль у розбудженні зацікавлення рідною мовою, літературою та історією, а це в педагогіці найважливіше. Виконували цю працю з великою посвятою за невелику плату, несумісну з їх насправді важкою працею, без необхідних підручників і посібників, нерідко без підтримки з боку батьків, а часто при негативному ставленні оточення. Інколи обслуговували по два і три пункти, долаючи на велосипеді або й пішки немалі віддалі між селами.

За неповними даними в 1958/1959 навчальному році української мови навчав у ПНР 141 вчитель. З цього числа 87 вчителів було української національності (в тому 23 некваліфікованих), а 44 поляків (в тому 6 некваліфікованих). Приблизно кожний п'ятий вчитель української мови був суспільним вчителем. Частина з них були пенсіонерами, які часто пропускали заняття або відходили, що впливало на нестійкий характер учительських кадрів. У незначній мірі незадовільний чисельний і якісний стан

учителів української мови заповнювали випускники, існуючої від 1953 року Кафедри української філології Варшавського університету. Велику надію давав відкритий у 1956/1957 шкільному році Педагогічний ліцей з українською мовою навчання в Бартошицях, та на перший випуск цього ліцею треба було ждати п'ять років. Тому перші кваліфіковані вчителі української мови вийшли саме зі шкільних залів Вчительської студії у Щеціні.

Немає сумнівів, що популярна щецінська україністика, де строк навчання був коротший – всього два роки, в першому періоді організації українського шкільництва в Польщі відіграла важливу роль і вповні виправдала своє існування. Вже з першого випуску в 1959 році понад два десятки кваліфікованих учителів потрапило до початкових шкіл. Правда, частина з них в короткому часі з різних причин зневірилася і покинула школу, пішла вчитися або змінила професію. Протягом шести років з мурів закладу вийшло 93 випускники, з яких більшість стала вчителями і пішла на село вчити дітей української мови, а заодно впоювати їм любов до рідної культури. Працювали вони в усіх школах з українською мовою навчання в Польщі – в Банях Мазурських, в Білому Борі, в Чахові, в Лігниці, в Перемишлі, в Гурові Ллавецькому, в Бартошицях. Майже всі, як на це вказують анкетні опитування, підвищували пізніше свої кваліфікації заочно у вищих школах.

Справи українського шкільництва вперше від 1956 року нормував обіжник Міністерства освіти – 30 від 4 грудня 1956 року про організацію навчання української мови в початкових і ліцеальних школах для дітей української національності. Згадується в ньому, що підготовка вчительських кадрів для цього шкільництва буде відбуватися в Педагогічному ліцеї в Бартошицях. Немає натомість згадки про українську філологію у Вчительській студії в Щеціні. Отже думка і ініціатива про її відкриття появилася дещо пізніше, вже після II пленуму ГП УСКТ (31 XII 1956), на якому генеральним секретарем товариства обрано Ольгу Васильків. Загально вважається, що саме Ольга Васильків доклала найбільше зусиль у розвитку українського шкільництва в першому періоді існування УСКТ, яку спомагав суспільний актив товариства на місцях. Немає бо найменшого сумніву, що без активного включення до цієї справи свідомих і відданих ідеї українських діячів ніяка форма діяльності на місцях не могла б розвинути.

Ольга Васильків часто зустрічалася з відповідальними працівниками Міністерства освіти на конференціях, де обговорювалися актуальні справи українського шкільництва в Польщі. Одна з таких конференцій з директорами департаментів цього ж міністерства відбулася 8 лютого 1957 року. З української сторони, крім Ольги Васильків, брав у ній участь журналіст «Нашого слова» Микола Сивіцький. Серед багатьох шкільних проблем вирішено там справу створення у Вчительській студії в Щеціні секції української філології. На перший курс планувалося прийняти 40 кандидатів, які закінчили середню школу. Крім цього передбачувалося ввести заочний курс для учителів української мови, які не мали повних учитель-

ських кваліфікацій, а при цьому не могли відірватися від ведення занять у школах. Не цілий тиждень пізніше, 14 лютого, на подібній нараді з участю директора Вчительської студії у Щеціні обговорювалися технічні справи відкриття україністики в цьому інституті¹.

Вчительська студія вважалася піввищою школою, яка готувала вчителів до навчання в класах V–VII початкової школи. Приймали до неї випускників середніх шкіл на основі атестату зрілості (матурального свідоцтва) та складених вступних іспитів – письмового з української мови та усного з польської літератури. Іспит був радше розмовною екзаменатором з кандидатом на тему що прочитав і запам'ятав, оскільки багато кандидатів навіть не знали добре української літературної мови і в розмові послуговувалися говіркою. Зрештою одним із мотиваційних чинників вибору цієї спеціальності навчання було саме прагнення вивчення літературної української мови. З цього приводу перед початком вступних іспитів в наступному році mgr В. Посацький склав внесок, щоб кандидати на україністику не писали диктанда з української мови, та Педагогічна рада, згідно з думкою директора Мар'яна Косовського, не прихилилася до цього внеску².

Крім атестату зрілості вимагалися ще такі документи: 1) власноручно написана біографія, 2) свідоцтво народження (метрика), 3) лікарська посвідка про стан здоров'я, 4) три фотографії, 5) характеристика кандидата, видана середньою школою, а у випадку давнішого закінчення школи підприємством або установою, в якій працював, а хто працював у своєму господарстві на селі – місцевою народною радою. Діючі вчителі повинні були також долучити згоду воевідського відділу освіти. Ті, які хотіли отримати стипендію або місце в студентському гуртожитку, склали додатково посвідчення про матеріальний стан своєї сім'ї. Вчительська студія на практиці забезпечувала стипендією і місцем в гуртожитку всіх студентів, які цього вимагали. Інша справа, що розмір стипендії не забезпечував уповні заспокоєння всіх необхідних потреб студентів і вони в багатьох випадках шукали додаткового заробітку. Зокрема хлопці працювали у вільний час, нерідко вночі, в щецінському порті або верфі.

Документи слід було складати до 10 червня 1957 року на адресу Дирекції Вчительської студії у Щеціні, вул. Велькопольська, 14. Як згадано, на перший курс передбачено прийняти 40 студентів, а до 16 травня, як інформувало «Наше слово», надійшло всього сім заяв, з чого аж чотирьох кандидатів не мало повної середньої школи³. Оскільки важко було зібрати таке число кандидатів, була розгорнута широка інформаційна кампанія, головно через «Наше слово» та безпосередні розмови, ведені діячами УСКТ з потенційними кандидатами. Між іншим, як згадує одна з випускниць цього курсу, Анна Гнатюк, сама Ольга Васильків привезла до Щеціна

¹ «Наше слово» 1957, № 7, с. 4.

² Archiwum Państwowe w Szczecinie. I Studium Nauczycielskie (далі – APS-I SN), sygn. 2, s. 56.

³ «Наше слово» 1957, № 21, с. 5.

цілий десяток кандидатів на україністику. Мимо цього не вдалося набрати 40 кандидатів і 10 вересня на першому курсі україністики почало навчатися 28 студентів. Пізніше їх чисельність збільшилася до 43, та вже 7 березня 1958 року україністика нараховувала 38 студентів⁴.

Другою проблемою, що гальмувала відкриття україністики був брак викладачів українознавчих предметів. З цього приводу «Наше слово» закликала потенційних кандидатів на викладачів зголошуватися до ГП УСКТ або до редакції «НС»⁵. Врешті зголосився Яків Мушинський з Кошаліна і взяв на себе важкий обов'язок викладача української мови і літератури. Та не довелось йому довго працювати з українськими студентами, бо невдовзі захворів і змушений був залишити цю посаду. На його місце від 1 листопада 1957 року прийшов мгр Володимир Посацький.

Про початок навчального року на щецінській україністиці появився в «НС» вельми оптимістичний допис одного зі студентів Михайла Юречка, який варто навести тут в цілому:

Скінчилися веселі, безтурботні вакації. 10 вересня студенти заповнили приміщення Щецінського студіум. У коридорах, на сходах, багато загорілих, життєрадісних дівчат і хлопців. Слухачі старших класів щиро вітаються між собою, діляться враженнями. Новачки з зацікавленням оглядають приміщення. Поява новоприбулих товаришів викликає в усіх бурю окликів, поздоровлень, затитань. Шумно, як у вулицю. Всюди чути українську мову.

В перший день нового академічного року, після урочистого зібрання, ми розійшлися по своїх аудиторіях. Уважно вслухувалися в слова викладачів. Навчання проводиться на високому рівні, що дозволяє нам збагачувати наші знання в навчанні рідної української мови.

Наш відділ нараховує 28 слухачів. Живемо між собою, як одна рідна сім'я. Розмовляємо в своєму оточенні тільки по-українськи. Охоче допомагаємо тим товаришам, яким важко ще говорити і вчитися в рідній мові. Дівчата і хлопці дуже задоволені з вибраного напрямку навчання. Почуввають себе щасливими⁶.

У неділю, 22 вересня 1957 року, студенти україністики вперше взяли участь у відправленій в греко-католицькому обряді Службі Божій. Літургію відслужив о. Володимир Боровець у костелі св. Альберта. Він нещодавно приїхав до Щеціна з сибірського заслання. Гарно співав щойно зорганізований хор, в якому немало було голосів студентів україністики. Невдовзі, бо 15 грудня 1957 року вже добре підготовлений щецінський хор УСКТ під дирекцією Івана Святоянського виступив перед численною аудиторією на урочистому вечорі, присвяченому 40. річниці Української РСР. У сольних номерах виступали, м. ін. дві студентки україністики – Володимира і Леся Гірні.

⁴ APS-I SN, sygn. 2, s. 43.

⁵ «Наше слово» 1957, № 34, с. 1; № 35, с. 1.

⁶ «Наше слово» 1957, № 39, с. 7.

Мимо багатьох труднощів, пов'язаних з організацією щецінської україністики отримала вона високу оцінку з боку як урядових, так і громадських чинників. Свідчить про це красномовне висловлювання Ольги Васильків у матеріалі про стан українського шкільництва у Польщі, опублікованому в «Нашому слові». Ось уривок з цієї статті:

Гордістю та надією є для нас 39-особова секція української філології при дворічній Вчительській студії в Щеціні.

І це не тільки тому, що за словами дирекції та всього вчительського колективу, це найкраща під кожним оглядом секція в цілій студії, в навчанні та поведінці, але і тому, що це дружній товариський колектив, який зумів задбати про допомогу і піддержку в навчанні слабших товаришів. Дворічна студія в Щеціні дасть нам найскоріше, бо вже наприкінці слідуєчого навчального року своїх абсолювентів, не тільки кваліфікованих вчителів української мови, а також організаторів нашого шкільництва, групу молодих діячів, на яких ждуть передовсім українські діти та молодь в Польщі⁷.

Такі оцінки підтверджують спогади випускників.

Проблема набору відповідного числа кандидатів на українську філологію у Щеціні повторювалася кожного чергового року. Так було вже наступного року, про що чітко говорить кореспонденція студентки україністики Галини Кошинської до «Нашого слова». Читаємо там:

Хочу вдарити в дзвін на тривогу. Йдеться про україністику в Щеціні, на яку зголосилося дев'ять кандидатів, а іспити здавало тільки 7. При такій активності може трапитися, що зовсім не відкриють першого курсу (бо найменше треба 15 осіб).

Я думаю, що ця проблема повинна глибоко лежати на серці кожному українцеві, щоб звербувати як найбільше охочих, які зуміють бути вчителями – сіячами рідного слова, сіячами рідної культури.

Я сама вчуся на україністиці і з того дуже задоволена, що можу пізнати нашу історію та літературу.

Я особисто дуже тішуся, що вибрала цей напрям і матиму змогу виховувати наших дітей, яких дуже люблю. А діти ждуть на нас, «ковалів», які мають виховувати з молоді добрих дочок та синів українського народу. Тому звертаюся до всіх, кому близька наша справа, щоб вступали в ряди українських вчителів.

Повідомляю, що додаткові іспити на україністику відбудуться 25–26 серпня 1958 р.⁸

У 1958 році ще вдалося набрати вдвоє більше кандидатів, ніж становив нижній поріг, але в наступних роках ледве вдавалося досягти вказаної норми. Це й було однією з причин закриття української філології у Вчительській студії в Щеціні.

⁷ «Наше слово» 1958, № 3, с. 7.

⁸ «Наше слово» 1958, № 33, с. 7.

Плани навчання і викладачі

Строк навчання на спеціальності українська філологія у Вчительській студії тривав два роки і поділявся на чотири семестри – по два на кожному році (курсі). Кожний семестр кінчався заліками або іспитами з обов'язкових предметів. Маємо точний список предметів навчання, який в різних роках дещо змінювався. Можна їх поділити на кілька однорідних груп: 1) українська філологія, 2) польська і загальна філологія, 3) педагогіка, 4) група загальних предметів.

До першої групи належали такі предмети, як: граматики української мови, історія української літератури, історія України, методика навчання української мови, українська література для дітей та молоді. На самому початку (перший місяць) україністичних предметів навчав Яків Мушинський з Кошаліна та внаслідок хвороби змушений був відмовитися від педагогічної праці. На його місце прийшов Володимир Посацький (до 1961/1962), а з 1958/1959 року історії України навчав мгр Рубін Пізем. Від 1961/1962 року філологічних предметів навчала мгр Данута Ярчак, а після відходу В. Посацького також Р. Пізем.

Друга група обіймала: польську літературу, граматику польської мови, теорію літератури та загальну літературу. Цю групу предметів навчали добре підготовлені педагоги і фахівці у своїх спеціальностях.

До третьої групи можна зарахувати такі предмети, як: психологія, педагогіка, методика початкового навчання, історія виховання. Окремо слід додати тут педагогічну практику. Подібно як в другій групі й тут були добрі фахівці, оскільки Вчительська студія була створена на базі педагогічного ліцею.

Четверта група містила різноманітні загальні предмети, такі як: вибрані питання філософії, російська та західноєвропейська мови (німецька або англійська), рисунок, ручні роботи, спів, гра на інструменті, фізкультура, шкільна гігієна. Тут вирізнявся загально високооцінюваний студентами викладач філософії мгр Людвік Янішевський.

Крім названих предметів хлопців обов'язував військовий вишкіл. З цією метою при Вчительській студії, як при кожній вищій школі, існувала Військова студія (Studium Wojskowe), в якому були зайняті професійні офіцери польського війська. Керівником Військової студії був весь час пплк Альбін Мрочковський. Цікаву картину військового вишколу студентів представив у своєму спогаді Петро Коваль.

Доповненням теоретичної науки була практика студентів у початковій школі. На першому курсі студенти україністики відбували її в т. зв. школі вправ (szkoła ćwiczeń). Натомість на другому курсі виїздили на 4-тижневу практику до шкіл, де велося навчання української мови. Наприклад студенти другого курсу в 1958 році відбували практику від 2 до 28 квітня в таких місцевостях: Білий Бір – 4 студенти, Бані Мазурські і Чахово – по

3 студенти, Божитухом, Витовня, Вишево, Грабово, Грембоціце, Даленціно, Реваль, Тухом'є, Тшенсач і Ярошівка – по 2 студентів. Місця практик студентів щещинської україністики були відвідувані педагогами Вчительської студії. Як заявив редакторові «Нашого слова» директор Вчительської студії, скрізь наші студенти добре здали практичний іспит. Багатьом лише дошкулювали матеріальні умови, дехто не мав навіть грошей на дорогу до Щецина. Добре, що Стипендіальна рада дала 2000 зл, а перший курс зрікся своєї частини на користь практикантів⁹.

Список предметів і викладачів поміщений в Плані навчання на кожний рік на окремих сторінках.

Студенти і випускники (чисельність і склад)

Немає точних даних про чисельність і склад студентів, оскільки немає списків записаних на кожний рік, а й так частина їх відходила на протязі року. Напр. на перший курс в 1957/1958 році записаних було 43 студенти, а закінчило його в 1959 році 30 випускників. З цього дипломи отримало 29 випускників, яких документація збереглася в архіві. Не отримала диплому Антоніна Кофля, бо не представила атестату зрілості, хоч мала написану вже і оцінену на 4 дипломну працю. Переважно відходили до вищих шкіл на різні факультети або до праці. І так напр. після першого року двох кращих студентів щещинської україністики – Михайло Балій та Іван Співак перейшли на україністику у Варшавському університеті. Були випадки недопущення до диплому з причини незакінчення середньої школи атестатом зрілості (Антоніна Кофля, а в 1962 р. Андрій Березняк), а також пересунення на наступний рік (Галина Кошинська).

У чергових роках чисельність студентів систематично зменшувалася. За архівними даними щещинську україністику закінчило і отримало дипломи: в 1959 році – 29 випускників, в 1960 – 22 випускники, в 1961 – 15 випускників, в 1962 – 14 випускників, в 1963 – 13 випускників. Разом 93 особи. Натомість в «Нашому слові» помилково повідомлялося, що всіх випускників було 99 (?).

Беручи до уваги дані про випускників, які зберігаються в архіві, можна з великим наближенням до правди визначити їх склад за різними ознаками такими, як вік, стать, національність, місце народження і місце постійного проживання. Віковий і статевий склад студентів ілюструє табл. 1. Як не дивно, але на всіх курсах чисельна перевага була на боці хлопців, у перших роках навіть велика. Дивно тому, що вчительська професія вельми фемінізована. Можна це пояснити тим, що не всі прагнули стати учителями, але дуже хотіли вивчити рідну мову, історію і культуру свого народу, про що свідчать також спогади випускників. На 93 випускники п'ятих курсів, яких акта знаходяться в архіві, було 57 чоловіків та 36 жінок.

⁹ «Наше слово», 1959, № 19, с. 7.

Цікавий також віковий склад випускників. З цього погляду весь стан студентів можна поділити на дві великі групи: 1) групу студентів, що з запізненням, тобто порівняно в старшому віці, поступила на навчання у Вчительську студію, 2) група студентів, що поступила на україністику зараз після закінчення середньої школи. Основною причиною запізнення була очевидно війна, а пізніше також примусове виселення та його наслідки, які спричинилися до вимушеної перерви в навчанні. З бігом років середній вік студента систематично знижувався. На першому і другому курсах (1957–1959 і 1958–1960) домінантою були річники 1936–1939, на чергових двох курсах (1959–1961 і 1960–1962) – річники 1939–1941, а на останньому курсі (1961–1963) – річники 1941–1942.

Табл. 1. Вікова і статеві структура випускників щецької україністики

Рік нар.	1957–1959		1958–1960		1959–1961		1960–1962		1961–1963	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
1923				1						
1924							1			
1925										
1926	2				1					
1927	1						1			
1928										
1929										
1930		1								
1931										
1932	1									
1933	1									
1934	1		1			1				
1935	1		2	1	1		1			
1936	3	2	4	1	2					
1937	5		2	1					1	
1938	1	4	3	2	1			1		1
1939	2	3	2	1	2	1	3		1	
1940		1		1		1	3		1	
1941					2	2		2	2	1
1942						1		1	1	3
1943								1	1	1
Разом	18	11	14	8	9	6	9	5	7	6

На україністику записувалися перш за все особи української національності, хоч траплялися також поляки, які приїхали з України, де ходили до українських шкіл і тому легше було їм вчитися на україністиці. Прикладом був Станіслав Пеховіч, якого прихильно згадує у своїх спогадах його однокурсник Петро Коваль. Про інших важко щось сказати, бо всі творили добре організовану групу, в якій всі добре себе почували і взаємно розуміли. Щойно після закінчення навчання на україністиці, з початком професійної праці і подружнього життя, відходили від української суспільності (на жаль, між ними також українці).

Переважаюча більшість студентів була народжена в кордонах Польщі, на території, на якій з найдавніших часів в сукупності проживали українці. У працях В. Кубійовича та інших українських авторів раніше ці землі зачисляли до української етнічної території і тому після встановлення кордону на лінії Керзона була ужитку також назва Закерзоння. Точні дані про місце народження випускників інформує табл. 2. Найбільше з них походило з гірських околиць – Лемківщини і Бойківщини, дещо менше з Надсяння і Любачівщини та Холмщини і Підляшшя.

Табл. 2. Склад випускників щецінської україністики за місцем народження

Повіт		Повіт		Повіт	
Лемківщина і Бойківщина		Надсяння і Любачівщина		Холмщина і Підляшшя	
1. Лісько	11	1. Перемишль	7	1. Томашів Любл.	14
2. Сянік	10	2. Ярослав	10	2. Грубешів	7
3. Новий Санч	6	3. Любачів	9	3. Біла Підляська	2
4. Горлиці	4			4. Володава	1
5. Устрики Долішні	1				
Разом	32	Разом	26	Разом	24

Поза наведеними в табл. 2 повітами, 9 випускників народилися на території України. Різна була їх доля. Прибували до Польщі вертаючися з примусових робіт у Німеччині, або як польські репатріанти з України, або звичайно їх батьки змінювали місце проживання, коли ще не було кордону на лінії Керзона. Одна випускниця народилася на території Лодзького воєвідства, в сім'ї колишнього старшини армії УНР (цієї її частки, що була інтернована в Польщі).

З народжених на т. зв. Закерзонні переважаюча більшість прибула до Щеціна на україністику з понімецьких земель на заході і півночі Польщі, де була виселена разом з батьками в акції «Вісла» 1947 року. Точні дані поміщені в табл. 3. Бачимо, що з рідних земель (Ряшівське і Люблинське) прибуло всього 9 осіб. Найбільше прибуло з цих воєвідств, у яких найбільше поселено депортованих українців: Ольштинського (33), Кожалінського (17) і Щецінського (13).

Табл. 3. Восвідства і повіти, з яких працюли випускники україністики до Щеціна

I. Рязівське	5	V. Ідавське	4	VIII. Зеленогірське	3
1. Лісько	1	19. Ельблонг	3	37. Гожів Влп.	1
2. Любачів	3	20. Квідзинь	1	38. Шпротава	2
3. Сянік	1	VI. Кошалівське	17	IX. Вроцлавське	7
П. Люблинське	4	21. Битів	4	39. Болеславець	2
4. Томашів Любл.	2	22. Бялогард	1	40. Любін Лігницький	3
5. Холм	1	23. Дравсько Помор.	1	41. Олесьніца	1
6. Володава	1	24. Колобжег	1	42. Злоторія	1
III. Білостоцьке	2	25. Кошалін	1	X. Опольське	1
7. Білосток	1	26. М'ястко	3	43. Козьле	1
8. Голдап	1	27. Славно	1	XI. Познаньське	2
IV. Ольштинське	33	28. Слупськ	2	44. Піла	1
9. Бартошиці	3	29. Члухів	2	45. Познань	1
10. Бранево	4	30. Щецінек	1	XII. Лодзьке	2
11. Венгожево	6	VIII. Щецінське	13	46. Лодзь	2
12. Гіжицько	2	31. Грифіно	1		
13. Гурово Ілавецьке	9	32. Грифіце	5		
14. Кентшин	2	33. Лобез	1		
15. Моронг	2	34. Новогард	1		
16. Ольштин	1	35. Старгард Щецін.	3		
17. Пасленк	1	36. Щецін	2		
18. Суш	3				

Матеріальні умови навчання і побуту студентів

Переважаюча більшість студентів і випускників щецінської україністики походила з села, а село не було об'єктом особливого піклування комуністичною владою, хоч була це пора ліквідації колективних господарств. Українські селяни після примусового виселення і втрати майна, на яке працювали все життя, вже дещо доробилися і поправили своє матеріальне становище. Та не було воно ще таким, щоб можна було вповні забезпечити матеріальні потреби своїх дітей, які хотіли навчатися у вищих школах, часто далеко від батьківського дому у великих містах. Тим паче, що міста майже весь час переживали апровізаційні проблеми і тому більш заможні селяни посилали своїм дітям пачки з харчами.

Важливою формою допомоги студентам були стипендії. Переважна більшість студентів отримувала стипендії, хто більшу, а хто меншу. На першому курсі в грудні 1957 року на 37 студентів I курсу україністики (чисельність студентів зменшилася порівняно з початком шкільного року)

стипендії отримував 31 студент. Повна стипендія для студента становила 263 зл, часткова 175 зл. За погану присутність на заняттях студентам зменшували повну стипендію до часткової. Напр. Василеві Панчаку за неправдання несприятливості на військових заняттях, а Анні Чіснок за пропущені уроки з німецької мови (Протокол Педагогічної ради від 18 XII 1957).

В наступних роках розміри стипендій були підвищені. І так 29 вересня 1961 року Педагогічна рада признала студентам II курсу україністики такі розміри стипендій:

Данута Воробець	240 зл	Іван Керкош	180 зл
Богдан Гнап	360 зл	Михайло Кіташ	240 зл
Христина Демідонт	240 зл	Юліан Лех	360 зл
Ярослава Демко	360 зл	Йосип Мазур	360 зл
Данило Древо	240 зл	Володимир Мисько	360 зл
Василь Іщинський	240 зл	Дарія Яремович	240 зл

Ані стипендії, ані одержувані пачки з харчами від батьків не вистачали для повного забезпечення матеріальних потреб студентів і вони часто шукали праці в підприємствах Щецина. Радо приймали їх на нічну зміну такі підприємства, як Управа порту або Щецинська верф. Була це важка праця і до неї зголошувалися лише сильні хлопці. Переважно треба було переносити з кораблів важкі ладунки всяких товарів. Вранці невиспані приходили на уроки і не могли належно сприймати їх змісту. Про ці проблеми детально згадують у своїх споминах.

Іншим способом заробітку були доповіді, організовані Воевідським правлінням УСКТ в порозумінні з Товариством загального знання (Towarzystwo Wiedzy Powszechnej – ТВП). У цій справі ВП УСКТ звернулося до ТВП з листом від 2 листопада 1958 року і вже в першому кварталі 1959 року перші групи студентів вирушили на села до українців з доповідями. За кожний виїзд отримували гонорар за доповідь і повернення коштів подорожі. Ці виїзди були пильно контрольовані працівниками ТВП.

На кінець слід згадати про матеріальну допомогу для українських студентів з-за «залізної куртини», організованої американськими українцями, а конкретно Об'єднаним українсько-американським допомогивим комітетом (United Ukrainian American Relief Committee), очолюваним головою Організації оборони Лемківщини Юліаном Налисником. Посередником була американська організація «КАРЕ» (C.A.R.E., Inc.) у Варшаві, яка розсилала пачки на приватні адреси.

Важко встановити, хто був ініціатором і започаткував таку форму допомоги. Зберігся лист студента з Вроцлава Івана Ханаса від 30 серпня 1957 року, який писав: «Недавно дістав листа від одного студентського діяча зі США (він сам українець, абсолювент висших шкіл за кордоном), який звернувся до мене, щоб передати негайно всі адреси наших студентів у Польщі, які потребують матеріальної допомоги». Лист був довгий і містив багато інших цікавих пропозицій. На листі залишився почерк

олівцем Мирослава Трухана, щоб подати адреси 5 студентів. Оскільки всякі контакти з українською еміграцією були небезпечні, я написав до Михайла Ковальського з запитанням про Петра Ханаса. Михайло у відповіді м. ін. писав: «на мою думку, вповні заслуговує на Ваше довір'я відносно згаданих пропозицій [...] контакти і зв'язки потрібні і корисні. З другої сторони треба числитися з можливостями політичної контрабанди – цього не встереться при цій нагоді, але я думаю, що особисті контакти студентів і інтелігенції не тільки корисні, але і необхідні».

І справді цими ж каналами надходили невідомо ким організовані пересилки бюлетенів та інших пропагандистських матеріалів українських націоналістичних організацій. Можна здогадуватися, що була це провокація, жертвою якої стали м. ін. Михайло Ковальський і Мирослав Трухан, арештовані органами Служби безпеки. Їх справжньою «провиною» була активна діяльність, спрямована на відродження українства в Польщі, безпощадно знищуваного протягом минулих років.

Коли інформація про закордонну допомогу дійшла до вух офіційних органів, справу розділу закордонної допомоги взяли на себе Міністерство суспільної опіки і УСКТ. З цією метою з ініціативи Ольги Васильків і Миколи Сивіцького створено Стипендіальний фонд і Стипендіальну раду. В склад Стипендіальної ради ввійшли: Ольга Васильків – голова, Микола Сивіцький – секретар, Люба Вербова – скарбник, Ярослав Грищов'ян та Іван Ліга – студенти, члени. На заклик, опублікований в «Нашому слові» відгукнулося багато жертводавців з Польщі і з-за кордону. Протягом півтора року (осінь 1958 – весна 1960) зібрано понад 60 тисяч злотих і біля тисячі американських пачок, які розділено для молоді початкових, середніх і вищих шкіл. Ця діяльність припинилася з вимушеним відходом Ольги Васильків з УСКТ і Миколи Сивіцького з редакції «Нашого слова»¹⁰.

Майже всі студенти щецінської україністики мешкали в гуртожитку, що на розі вулиць Велькопольської та Єдносьці народовой. Був це звичайний квартирний будинок і зовсім непристосований до функцій, яким мав служити. Перш за все не було відповідних умов до виконання звичних гігієнічних заходів, як миття, купання, прання. На початку приміщення були так загущені, що дівчата спали по дві на одному ліжку, а в одній кімнаті мешкало їх 14. До цього деякі кімнати, як буває в мешканнях, були перехідні. Щойно пізніше керівництво гуртожитку наладнало так справу, що кожна студентка мала своє ліжко. Бракувало також відповідної постелі, подушок, накривал. Тому студенти дуже втішилися, коли отримали коци з Америки.

Будинок, в якому містився гуртожиток студентів україністики.

¹⁰ М. Сивіцький, *Записки сірого волиняка*, Львів 1996, с. 289.

Церква

Першим місцем, де студенти могли заспокоювати свої духовні потреби в рідному обряді була церква. До 1957 року в Щеціні існувала лише православна церква, що містилася у звичайному квартирному будинку на вул. Богуслава, де жив також парох цієї церкви. Оскільки студенти українистики в переважній більшості були греко-католиками, то спочатку ходили до костела або православної церкви, де обряд був такий же як в греко-католицькій церкві, та мова богослужінь була дещо інша. Тим більша була їх радість, коли 22 вересня 1957 року, не без їх активної участі, була відслужена перша в Щеціні літургія в греко-католицькому обряді. Правив її отець Володимир Борівець, який нещодавно приїхав сюди до своєї доньки з далекого сибірського заслання і зразу почав заходити навколо відкриття станиці Греко-Католицької Церкви в Щеціні, що йому і вдалося здійснити. На відправи богослужінь виділено йому відповідні години в костелі св. Альберта, що на Площі перемоги (Zwycięstwa) при Портовій брамі, в самому центрі міста.

Про цю першу греко-католицьку Службу Божу в Щеціні маємо короткий спогад Івана Завадського (православного):

Мимо дощової погоди українців зібралось досить багато. Здається однак, що вістка про відкриття греко-католицької станиці в у Щеціні не дійшла до всіх українців [...]

Під час першого богослужіння усі присутні були дуже зворушені. Особливо, коли заспівав хор. Хор був чудовий. Співи нагадали присутнім минулі часи, коли то їх матері та батьки також так співали¹¹.

В хорі співали й студенти українистики разом з місцевими українцями. Першим диригентом і дяком був Іван Святоянський. Переслідуваний Службою безпеки змушений був переселитися до Гіжицька. Після нього цю функцію виконував Іван Бриль. Про одну таку Службу Божу і участь в ній студентів українистики цікавий спогад надіслала Галина Кошинська (див. розділ «Спогади випускників»). Як виникає з її опису між студентами не було упереджень з приводу різниці обряду і православні радо приходили на греко-католицькі богослужіння, щоб почути спів і проповідь в рідній мові, а греко-католики не лише, коли не мали своєї церкви, але й пізніше також заходили до православної церкви. Бо ж сама вона православна організувала церковний хор, щоб на Різдво греко-католицька Служба Божа, хоч в костелі відправлена, мала урочистий характер і зберегла український колорит.

¹¹ «Наше слово» 1957, № 40, с. 7.

Громадська діяльність і розваги в УСКТ

Поруч з церквою важливу роль в заспокоєнні духовних і культурних потреб студентів відіграла домівка УСКТ в Щєціні. Тут мали вони можливість культурно вижитися, доповнити свої знання з історії та культури України, а також спробувати своїх сил й умінь в організаторській роботі. Свою громадську культурно-освітню працю студенти україністики починали з участі в хорі, а опісля також в інших гуртках художньої самодіяльності. Перший український хор у Щєціні, як було згадано, зорганізований був на потреби обслуговування церковних богослужінь. З часом зріс в силу, маючи в своєму складі добрі голоси, серед яких вирізнялися зі студентів Михайло Балій та дует Влодзі і Лесі Гірних.

Щєцінський хор УСКТ виступав з концертами на урочистих вечорах, які звичайно присвячувалися відзначенню якоїсь події. Така була мода, оскільки все навколо було ідеологізоване, включно з куховарськими приписами. Та найбільш старанно хор і декламатори готувалися до відзначення Шевченківського свята в місяці березні. Щоб організувати концерт чи інший культурно-мистецький захід, треба було знайти якусь причину – свято (1 травня, Жовтнева революція тощо). Кожна нагода була добра, щоб донести людям мелодійну українську пісню, показати красу української культури. Часто хористи виїздили в терен, де люди спрагли рідної пісні особливо щиро і сердечно їх вітали. І так в березні 1958 року хор виступав у Новоґарді, а наступного року в березні брав участь в урочистих вечорах присвячених Шевченкові в Лобзі і Тшеб'ятові.

Після Івана Святоянського хором керував соліст Щєцінської оперети Мирон Кравчук, а по ньому мґр Володимир Посацький.

Доповненням хору був дещо пізніше організований і ведений Михайлом Юречком танцювальний гурток. Натомість соліст – баритон Щєцінської оперети Еміль Дмитрик організував з молоді естрадну групу.

У лютому 1959 року почав систематичні репетиції аматорський драмгурток Івана Завадського. На початок обрано п'єсу М. Старицького *Ой, не ходи, Грицю*. Щєцінська прем'єра п'єси відбулася 10 травня 1959 року, після чого драмгурток ставив її в менших місцевостях Щєцінщини. Ще цього самого року, 13 грудня, відбулася друга прем'єра – *Сватання на Гончарівці*. Після цього ставлено по черзі *Невольника*, *Наймичку*, а з чужинних перекладених на українську мову – *Лікаря мимоволі* Мольєра. Поруч старших і молодших щєцінян ролі виконували студенти. Серед них найбільше вирізнявся Зенон Павлинський та Ніна Ліборська.

Оскільки хор своїм співом прикрашував церковні богослужіння і урочисті вечори, то драмгурток забавляв своїх любителів і вчив відповідної поведінки в різних життєвих ситуаціях та правильного висловлювання в українській мові. Разом вони приносили глядачам багато емоційних та естетичних вражень, а над усе збуджували любов до рідного слова, рідної культури – вчили патріотизму і підносили на вищий рівень національну свідомість.

Іншою формою участі в культурному житті УСКТ було відвідування студентами «літературних п'ятниць». Вів їх Мирослав Трухан, а доповіді читали, крім нього, С. Заброварний, А. Троян (Сидоренко), М. Козак, а також самі студенти. Тематика вечорів приймалася на основі історичного календаря та вимог і побажань аудиторії. Словнювали вони важливу роль, доповнюючи знання студентів, що їх вони здобували на обов'язкових заняттях у школі. Сприймалися студентами вільно і легко, без примушування їх вивчення. Тому-то студенти україністики високо їх цінували, про що свідчила численна їх присутність на вечорах (бувало і 50–60 осіб, зрештою не лише студентів), як і підкреслювання їх значення у споминах.

Була в той час у Щеціні книгарня міжнародних видань, де студенти україністики купували, видані в Україні українські книжки, переважно белетристику. Там також, при стенді з українськими книжками, можна було випадково нав'язати нові знайомства з українцями.

Від вересня 1958 року, завдяки порозумінню з Товариством загального знання, цю форму громадської діяльності при допомозі студентів україністики реалізовано також у сільських гуртках УСКТ. Кожний студент, який зголосився до такої праці, вибирав собі одну з тем історії України або української літератури і виїздив в неділю щораз то на якесь інше село. Будучи одним з ініціаторів цього заходу, я написав текст листа у цій справі до ТВП, якого чорновик і первісний план доповідей, а також конспекти доповідей, писаних студентами, збереглися у моєму архіві. Лист до ТВП був такого змісту:

Szczecin, dnia 2.11.1958 r.

*Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
Zarząd Wojewódzki
w Szczecinie*

Zarząd Wojewódzki Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Szczecinie zwraca się z prośbą o wygłaszanie odczytów w języku ukraińskim w miejscowościach województwa szczecińskiego, w których znajdują się skupiska ludności ukraińskiej.

W związku z dużym zaniebdaniem w tej dziedzinie i wieloma trudnościami, które trzeba byłoby pokonywać przy organizacji takich odczytów Zarząd Wojewódzki UTSK zobowiązuje się do ścisłej współpracy z Zarządem Wojewódzkim TWP. Szczególnie bierze na siebie odpowiedzialność za zapewnienie frekwencji na odczytach prowadzonych w języku ukraińskim. Postara się o prelegentów mogących wygłaszać odczyty w języku ukraińskim. Opracuje tematykę odczytów i zabezpieczy odpowiednie materiały potrzebne do opracowania odczytów. Będzie czuwać, aby odczyty były prowadzone w sposób fachowy i opracowywane na odpowiednim poziomie naukowym oraz nastawieniu ideologicznym.

Główny wykaz TWC
w języku ukraińskim w I kw. 1979 r.

Data	Wydawca	Prezent	Temat	Lokal	Organizator LTSK	Wzrost	Uwagi
25. I	Trybiatów	K. Libačka	Podsga Rumi Kijowski	Ban Kultury	E. Pawluk	1400	
	Bieżyno	O. Krut	Twórcości J. Franki	Świeżlica g.	M. Pajersyppa	1400	x) 22. II.
	Biata	P. Kowal	Twórcości Lesi Ukrainki	Sokoła	M. Sotoducha	1400	x) 29. III.
1. II	Orasowo	H. Trojan	Twórcości M. Woszczyka	Sokoła	Hurtulicki	1300	
15. II	Bieżyno	P. Perczyk	Prace literat. ukraińskie 1917 r. odc. na Ukrainie	Świeżlica g.	M. Pajersyppa	1400	
	Prutkowo	F. Korcański	1917 r. odc. na Ukrainie	Świeżlica g.	S. Roman	1400	
	Somowo	K. Libačka	Podsga Rumi Kijowski	Świeżlica	A. Burzyński	1400	
	Wapnica	P. Kowal	Twórcości Lesi Ukrainki	Sokoła	M. Bachurski	1400	
	Świeże	P. Juhas	Koracy i Korcańska	Świeżlica g.	A. Cokan	1500	
	Rosowo	H. Stata	Ukraiński mityczny świat	Świeżlica P. R.	S. Grabczyk	1400	
	Biata	M. Duplak	Stwierdzenie przemiany na ziemiach ukraińskich	Sokoła	M. Sotoducha	1500	
	Burawo	O. Krut	Twórcości J. Franki	przeł. miast.	M. Teresko	1400	
22. II	Trybiatów	P. Juhas	Koracy i Korcańska	Ban Kultury	E. Pawluk	1400	
	Górczany	F. Korcański	1917 r. odc. na Ukrainie	Sokoła	B. Świdnicki	1500	
	Recko	K. Libačka	Podsga Rumi Kijowski	Sokoła	P. Kowal	1400	
	Mielno	H. Stata	Ukraiński mityczny świat	przeł. miast.	J. Panna	1400	
	Orasowo	M. Duplak	Stwierdzenie przemiany na ziemiach ukraińskich	przeł. miast.	Brzył	1400	
1. III	Bieżyno	P. Juhas	Koracy i Korcańska	Świeżlica g.	M. Pajersyppa	1400	
	Prutkowo	O. Krut	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Świeżlica g.	S. Roman	1400	
	Somowo	A. Trojan	Podsga porzeczna T. Szewczenki	Świeżlica	Burzyński	1400	
	Orasowo	P. Kowal	Twórcości L. Ukrainki	Sokoła	Hurtulicki	1400	
	Wapnica	F. Korcański	1917 r. odc. na Ukrainie	Sokoła	M. Bachurski	1400	
	Rosowo	K. Libačka	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Świeżlica P. R.	S. Grabczyk	1400	
	Korytkowo	O. Krut	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Świeżlica P. R.	Murcin	1500	
8. III	Biata	H. Stata	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Sokoła	M. Sotoducha	1500	
	Burawo	P. Juhas	Koracy i Korcańska	przeł. miast.	M. Teresko	1400	
15. III	Trybiatów	H. Stata	Ukraiński mityczny świat	Ban Kultury	E. Pawluk	1400	
	Górczany	M. Duplak	Stwierdzenie przemiany na ziemiach ukraińskich	Sokoła	B. Świdnicki	1500	
	Somowo	P. Kowal	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Świeżlica	Burzyński	1400	
	Świeże	P. Perczyk	Prace literat. ukraińskie	Sokoła	A. Cokan	1400	
	Bieliń	O. Krut	Zycie i twórcości T. Szewczenki	przeł. miast.	Brzył	1400	
22. III	Prutkowo	P. Kowal	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Świeżlica g.	S. Roman	1400	
	Orasowo	M. Duplak	Stwierdzenie przemiany na ziemiach ukraińskich	Sokoła	M. Duplak	1400	
	Recko	P. Juhas	Koracy i Korcańska	Sokoła	P. Kowal	1400	
	Wapnica	H. Stata	Zycie i twórcości T. Szewczenki	Sokoła	M. Bachurski	1400	
	Rosowo	A. Trojan	Twórcości T. Szewczenki	Świeżlica P. R.	S. Grabczyk	1400	
	Mielno	K. Libačka	Podsga Rumi Kijowski	przeł. miast.	J. Panna	1400	
	Korytkowo	F. Korcański	1917 r. odc. na Ukrainie	Świeżlica	Murcin	1400	
	Bieżyno			Świeżlica g.	M. Pajersyppa	1400	

W załączeniu przesyłamy wykaz tematyki odczytów na najbliższy okres oraz miejscowości, w których należałoby wygłaszać odczyty w języku ukraińskim.

Niezależnie od wygłaszania odczytów w języku ukraińskim prosimy o zorganizowanie cyklu odczytów w języku polskim dla ludności polskiej na tematy polsko-ukraińskich więzów społeczno-kulturalnych oraz popularyzujących kulturę ukraińską. Jest to szczególnie ważne w środowiskach zamieszkałych przez Ukraińców i Polaków jako środek na tworzenie się odpowiedniej atmosfery współżycia i współpracy członków dwóch bratnich narodów.

На жаль, доповідей в польській мові на польсько-українські теми ТВП не організували, а доповіді українською мовою продовжувалися до 1962 року. Технічно займався цими справами Михайло Козак, який розраховував студентів з виконаних завдань. Незалежно від цього, що були вони контрольовані і розраховувані також через ТВП. Слід додати, що й Міське правління УСКТ нагороджувало кожного місяця найбільш заслуженого в громадській праці студента сумою 100 зл. Зі студентів україністики таку нагороду отримали: Іван Співак, Ольга Ласка, Христина Лібацька, Володимир Слота, Оксана Крут.

По якомусь часі ця форма праці збагатилася зустрічами з визначними людьми – польськими та українськими вченими, істориками, письменниками, журналістами та іншими особами. Першу таку зустріч організовано 31 січня 1958 року з українською поетесою Ліною Костенко, що перебувала в той час у Щєціні. Коротенька стаття про цю зустріч була опублікована в 7. номері «Нашого слова». Не була це єдина зустріч з Ліною Костенко, бо прийшла вона ще наступної п'ятниці, відвідувала студентів в їх гуртожитку, була на Шевченківському концерті в домівці УСКТ на вул. П'ястів (9 III 1958). Між іншим організовані були авторські вечори українських поетів з Польщі – Ірини Рейт і Якова Гудемчука та зустріч з головним редактором «Нашого слова» Миколою Щирбою та польським істориком Збігнєвом Вуйціком, автором книжки *Дикі поля у вогні*. Ширше діяльність на цьому полі розвинулася дещо пізніше, коли міський гурток УСКТ отримав на цю ціль гроші з Відділу культури ВНР.

Бувало, що студенти україністики виконували організаторську роботу в УСКТ. Кількох з них виконувало навіть відповідальні функції голови міського гуртка. Були це – Михайло Юречко (від 11 VIII 1957 до 10 XI 1957), пізніше господар домівки, Микола Дупляк (від 28 IX 1958 до 23 X 1959), Юрій Ліборський (вже як випускник україністики, від 23 X 1959). Також після закінчення україністики випускники виконували важливі функції в УСКТ – були секретарями воєвідських правлінь (Ольга Ласка в Щєціні, Михайло Шумада у Вроцлаві), були обирали членами Головного правління УСКТ, а опісля ОУП. Потягу до громадської роботи, як і деякої практики набули саме в щєцинському гуртку УСКТ.

Студенти щецінської україністики не обмежувалися до культурного проведення часу в українських середовищах – у церкві та світлиці УСКТ. Розважалися на загальних студентських і нестудентських забавах у світлицях і клубах, а навіть ресторанах, яких не бракувало в місті. Популярні були екскурсії за місто, де серед гарної природи приємно проводили вільний час. Місць таких має Щецін багато: лісопарки, озера, плавні ріки Одри і Щецінського заливу, та й не так далеко до моря. Нерідко брали участь у культурних заходах, організованих різними публічними культурними установами. В місті діяли професійні культурні установи: два драматичні театри, оперета і філармонія, два музеї. Часто всякого роду заходи організувала Щецінська естрада, запрошуючи на виступи поодиноких артистів і художні ансамблі з цілої Польщі.

Бувало, що до Щеціна приїздили запрошені артисти і художні ансамблі з України. Це було справжнє свято для спраглих рідного мистецтва на найвищому професійному рівні. На жаль, ці візити українських артистів в Щеціні в 1957–1963 роках майже зовсім припинилися. Останнім з українських ансамблів виступав у Щеціні в 1956 році Закарпатський хор. І щойно в 1963 році в червні були організовані Дні української культури в маленькому містечку Іоленьові. Типова для тих часів «показуха». На відкриття імпрези прибула делегація з України з головою Радіокомітету УРСР Миколою Скачком. Був він також гостем Воевідського правління Товариства польсько-радянської дружби в Щеціні, а вечором був на концерті в клубі ТПРД, на якому виступали наші бандуристи. Та, як сказав мені пізніше директор Польського радіо Владислав Данішевський, з яким ми мали добре наладану співпрацю, тов. Скачко зовсім не був зацікавлений ані бандуристами, ані українцями в Щеціні.

Щойно під кінець місяця червня цього ж року прибув до Щеціна естрадний ансамбль з популярними Штепселем і Тарапунькою. Та не їх естрадні виступи принесли найбільшу радість щецинянам, а пісні у виконанні тріо бандуристок та чоловічого дуєту. А ще на закінчення всіма артистами виконаний *Заповіт*. Як це бувало у звичай щецінського гуртка УСКТ, українські артисти були запрошені до домівки Товариства, де провели час на піснях і звичайній балачці. Варто згадати також про контакти студентів з моряками (серед яких в більшості були українці) двох радянських кораблів з Одеси, що стояли якийсь час в Щеціні – «Дивногорск» і «Медногорск».

*

З місяцем червнем 1963 року і закінчила свою діяльність українська філологія Вчительської студії у Щеціні. Збереглася афіша Вчительської студії з інформацією про кандидатів на черговий 1963/1964 шкільний рік.

Та знову, як і в попередньому році не було необхідного числа охочих. Та й сама дирекція Вчительської студії не була зацікавлена в продовжуванні цієї секції внаслідок інциденту, який трапився на початку шкільного року 1961/1962. Першопричиною було передання мгр. Р. Пізему частини предметів, м. ін. «Методики навчання української мови» на II курсі, яких навчав досі мгр В. Посацький. Студенти II курсу станули на боці мгр. В. Посацького, гостро критикуючи мгр. Р. Пізема за брак компетенцій. Справа розглядалася виконуючим обов'язки директора ВС мгр. Еразмом Кузьмою (мгр Ян Саросек був хворий) в присутності заступника директора Антонія Клінгера і на Педагогічній раді. Вкінці справа дійшла до Міністерства освіти та ГП УСКТ і ще раз розглядалася в присутності голови ГП УСКТ Григорія Боярського і представника міністерства. Наслідок був такий, що найбільш активні студенти в словесних «змаганнях» з мгр. Р. Піземом – Ярослав Демко і Михайло Кіташ – змушені були перервати даліше навчання у Вчительській студії.

Невдовзі I Вчительська студія в Щеціні була злучена з II Вчительською студією в цьому місті і на їх основі була створена Вища вчительська школа (пізніше переіменована на Вищу педагогічну школу). Піввищі вчительські студії були ліквідовані в цілій Польщі.

З анкет, надісланих випускниками українстики Вчительської студії в Щеціні виникає, що майже всі вони продовжували заочне навчання у вищих школах і здобули ступінь магістра різних спеціальностей.

ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ

Директори Вчительської студії

Мар'ян Косовський

нар. 2 I 1908 р. в Тарнові. Мгр філософії.
Функцію директора ВС виконував від
1 IX 1954 до 30 IV 1959.
На україністиці читав лекції зі світової
літератури (1957–1959).

Ян Сароск

нар. 17 III 1910 р. в Місевичах,
Гродненського пов. Функцію
директора ВС виконував від 1 V 1959
до 31 VIII 1965. На україністиці читав
лекції з історії виховання і педагогіки
(1957–1962).

Другий випуск студентів україністики (1958–1960) з директором ВС мгр. Мар'яном Косовським та керівником секції україністики мгр. В. Посацьким.

Володимир Посашчій, нар. 3 XI 1913 в м. Коломиї, Івано-Франківської області (Україна). Закінчив право у Львівському університеті. В 1944–1945 у війську. Працював у Музичній школі в Києві (1946–1951), у Філармонії в Івано-Франківську (1951–1956), у Відділі культури у Вроцлаві (1956–1957). З 1 XI 1957 до 31 I 1962 у Вчительській студії № 1 у Щеціні. Перейшов на пенсію. Від 1962 в Музичній школі в Кошаліні.

На україністиці навчав історії і граматики української мови, історії України, методики навчання української мови, культури живого слова. Був керівником Секції української філології (1959–1961).

Активно включався в культурно-освітню діяльність УСКТ. Був диригентом хору, складеного зі студентів україністики. Писав фахові музичні рецензії до «Нашої культури» і щецінських газет.

Помер 31 травня 1981 року в Лігніці.

Рубін Пізем, нар. 29 XI 1930 в м. Перемишлянах, Львівської області (Україна). У Вчительській студії працював як контрактний учитель, спочатку принагідно (1958/1959), а опісля на повному штаті (1959/1960–1962/1963). Навчав історії України, методики навчання української мови. В останньому році заступав Д. Ярчак, яка перебувала на материнському відпуску.

Вийхав до Канади.

Данута Ярчак, нар. 29 VII 1934 в м. Монастириськах, Тернопільської області (Україна). Закінчила 1955 Факультет української мови в Педагогічному інституті у Львові. Працювала вчителем української мови і літератури в середній школі в Макіївці Донецької області (1955–1960). У грудні 1960 прибула до Польщі і з 1 IX 1961 почала працювати вчителькою російської мови в загальноосвітньому лицейі в Дзержоньові, та вже в грудні 1961 Міністерство освіти направило її на роботу до Вчительської студії у Щеціні. На україністиці працювала до 1963, навчаючи української мови і літератури.

Після ліквідації україністики працювала викладачем російської мови у Вчительській студії, а далі внаслідок реорганізації шкіл – у Вищій педагогічній школі і Щецінському університеті. В 1990 перейшла на пенсію і ще три роки працювала на неповній ставці, навчаючи російської і української мов.

Активно включалася в культурно-освітню діяльність УСКТ.

Викладачі інших предметів

д-р Вацлав Дерейчик
нар. 15 V 1911 р.
Навчав теорії літератури
(1957–1961).

д-р Владислав Дробні
нар. 22 V 1900 в Ірехині.
Навчав граматики
польської мови і польської
літератури (1957–1961).

Зигмунт Робашкевич
нар. 10 IV 1910 р.
в Желязкові (пов. Івезно).
Навчав психології
(1957–1963).

Людвік Янішевський
нар. 25 VIII 1927 р.
в Оторові (пов. Шамотули).
Навчав філософії (1957–1963).

Альбін Мрочковський
плк керівник Військової
студії.

Рудольф Пастушек
нар. 11 X 1904 р.
Навчав співу (1959–1963).

Марія Сєсіцька
нар. 16 IV 1905 р.
Навчала
російської мови
(1957–1959).

Данута Казьмерчак
нар. 9 VIII 1929 в м. Ліда
(Гродно, Білорусь).
Навчала російської мови
(1962/1963).

Яніна Парафінюк
нар. 19 XII 1923 р. в Сокулю
(пов. Радзінь Підляський).
Навчала методики початкового
навчання (1962/1963).

Яніна Кіркiцька, нар. 16 V 1918 в Седльцах. Заступник директора ВС. Займалася педагогічними практиками (15 II 1960–31 VIII 1962). Службово перенесена до Професійного технікуму Робітничого університету.

Еразм Кузьма, нар. 3 IV 1926. Закінчив Університет ім. Адама Міцкевича в Познані. Від 1 IX 1961 заступник директора ВС. У 1962/1963 заступав директора Яна Саросека, який перебував на відпуску. На україністиці не мав ніяких занять.

Антоні Клінгер. Закінчив Католицький люблінський університет (КУЛ). Працював на посаді в.о. заступника директора (1 VII 1961–1 III 1962).

Марія Волиньчик. Навчала гігієни жінок (1 IX 1957–31 VIII 1960).

Яніна Венгер, нар. 27 II 1927 в Бреню Осуховіцькому (пов. Мелец). Навчала польської мови і літератури (1962/1963).

Станіслав Войтович, нар. 5 V 1901. Керівник інтернату (1 IX 1961–1969).

Анджей Гловацький, нар. 22 X 1930 у Варшаві. Закінчив Московський університет ім. Ломоносова. Викладав політично-суспільні питання (1 III 1963–31 V 1963).

Марія Квятковська, нар. 6 X 1914. Навчала шиття і крою (1 IX 1960–31 VIII 1963).

Францішек Малішевський. Заступник керівника військової секції у ВС (1 VIII 1958–19 I 1959).

Яків Мушинський, нар. 12 IX 1922 в Луцьку (Україна). Закінчив 1942 Мовно-літературний факультет Луцького вчительського інституту. У ВС працював викладачем українознавчих предметів (23 IX 1957–30 XI 1957).

Ева Нсжиховська, нар. 22 VII 1919. Навчала англійської мови (1 IX 1957–1962).

Мар'ян Ольшевський. Навчав теорії літератури (1 IX 1961–31 VIII 1964).

Ядвіга Почекай, нар. 27 VII 1930. Закінчила 1959 Державну музичну школу в Познані. Навчала співу (1962/1963).

Марія Радомська, нар. 3 VII 1933 в Маженціцах. Закінчила 1957 Факультет красних мистецтв на Університеті ім. Міколая Коперніка в Торуню. Навчала рисунку і ручних робіт (1 IX 1960–31 VIII 1962).

Станіслав Рейманський, нар. 10 III 1894. Навчав співу (1 IX 1956–31 VIII 1962).

Антоні Роговський. Навчав німецької мови (1 IX 1957–31 XII 1961).

Богдан Солтан, нар. 5 XII 1929 в Сохачеві. Закінчив у 1954 Головну школу планування і статистики у Варшаві. Викладав політично-суспільні питання (1 III 1962–31 V 1962).

Вінценти Сточковський, нар. 5 IV 1903 в Замостю. Навчав рисунку і ручних робіт (1957–1960).

Йоанна Штауффер (Левицька), нар. 23 II 1917 в Кракові. Закінчила педагогіку на Лодзькому університеті. Навчала методики початкового навчання (1 IX 1958–30 IV 1962).

Матильда Штрасснер, нар. 29 I 1923. Навчала німецької мови (15 IX 1962–31 VIII 1966).

Емілія Юр'свич, нар. 3 V 1907. Вчителька школи вправ і керівник секції початкового навчання у ВОДКО. Навчала методики початкового навчання (1 IX 1957–31 VII 1959).

Еугеніуш Ягловський. Навчав гри на акордеоні і піаніно (1 IX 1959–31 VIII 1960).

Wykaz wykładowców Filologii Ukraińskiej I Studium Nauczycielskiego w Szczecinie (1957-1963)

L.p.	Nazwisko i imię	I	II	III	IV	V	Uwagi
1.	Barski Stanisław	x					Zajęcia techniczne
2.	Baszkiwicz Jerzy	x					Prace ręczne
3.	Białous Franciszek	x	x	x	x	x	Higiena szkolna
4.	Białous Maria				x		J. polski
5.	Czyrkowa Maria			x			Roboty kobiece
6.	Dec Edward					x	Zajęcia techniczne
7.	Dereżyk Waclaw, dr	x	x	x			Teoria literatury
8.	Drobny Władysław, dr	x	x	x			J. polski
9.	Gertnerowa Maria	x	x	x	x	x	Wychowanie fizyczne
10.	Głowacki Andrzej					x	Zagadnienia polit-społ.
11.	Jagiłowski Eugeniusz			x			Instrument (akordeon)
12.	Janiszewski Ludwik	x	x	x	x	x	Wybr. zagadn. z filozofii
13.	Jarczak Danuta				x	x	Język i literatura ukraińska
14.	Jurjewicz Emilia	x	x				Metodyka nauczania pocz.
15.	Każmierczak Danuta		x		x	x	J. rosyjski
16.	Kirkicka Janina			x	x		Praktyka pedagogiczna
17.	Kosowski Marian	x					Literatura powszechna
18.	Kwiatkowska Maria		x			x	Roboty kobiece
19.	Lewicka-Stauffer Joanna		x	x	x	x	Metodyka nauczania pocz.
20.	Majewski L.					x	Metodyka nauczania pocz.
21.	Marcinkowski Marian		x				Instrument
22.	Mroczkowski Albin, ppik	x	x	x	x	x	Studium Wojskowe
23.	Niezychowska Ewa		x	x	x		J. angielski
24.	Olszewski Marian					x	Teoria literatury
25.	Parafiniuk-Soińska Janina				x		Metodyka nauczania pocz.
26.	Pastuszek Rudolf			x	x	x	Chór – zespół
27.	Pizem Rubin	x	x	x	x	x	Historia Ukrainy
28.	Poczekaj Jadwiga					x	Śpiew
29.	Posacki Włodzimierz	x	x	x	x	x	Język i literatura ukraińska
30.	Radomska Maria			x	x	x	Rysunek, prace ręczne
31.	Rejmański Stanisław	x	x		x		Śpiew, instrument
32.	Robaszkiewicz Zygmunt	x	x	x	x	x	Psychologia
33.	Rogowski Antoni	x	x	x			J. niemiecki
34.	Sarosiek Jan	x	x	x	x	x	Historia wychowania
35.	Siesicka Maria	x	x				J. rosyjski
36.	Sołtan Bogdan				x		Zagadnienia polit-społ.
37.	Stoczkowski Wincenty	x	x	x			Rysunek, prace ręczne
38.	Strassner Matylda					x	J. niemiecki
39.	Węgier Janina					x	J. polski
40.	Wołyńczyk Maria	x	x	x			Higiena kobiety
41.	Wroński Stanisław				x		Zagadnienia techniczne
42.	Wojtowicz Stanisław				x	x	Kierownik internatu

Яків Гудемчук

Різьбари

*Майбутнім вчителям
– студентам української
філології в Щеціні
присвячую*

З'їжджалась молодь звідусіль.
У кожного весела міна.
З далеких міст, забутих сіл
Дороги бігли до Щеціна.
Туди, туди усяк спішив,
Де виростала кузня слова,
Де наших прадідів, батьків
Бриніла вільно рідна мова.
Її навчитись, полюбить
Минуле славне України
Пізнати з історії століть:
Життя збагнути всі глибини.
Знання здобути у труді
Та дітям їх переказати.
За те вам, друзі молоді,
Віддячить щиро кожна мати.
Не за горами вже пора –
Знань смолоскип візьмете в руки
Й підете в села. Дітвора
Там прагне рідної науки.
Різьбіть же душу ви її,
Різьбіть уважно, по-мистецьки,
І не жалійте сил своїх,
Ні літ найкращих, молодецьких!
Гартуйте, друзі, ви серця!
Ідіть вперед, відважно, сміло!
Це вам наказ, немов бійцям –
Вершити ж вам велике діло!

*(Надруковано в 18. номері «Нашого слова»
від 4 травня 1958 року)*

ПЛАНИ НАВЧАННЯ

Plan studiów 1957–1959

L.p.	Wykładowca	Przedmiot	Semestr			
			I	II	III	IV
1.	Ludwik Janiszewski, mgr	Wybrane zagadnienia z filozofii	Z	Z	K	E
2.	Zygmunt Robaszkiewicz	Psychologia	K	E	-	-
3.	Zygmunt Robaszkiewicz	Pedagogika	K	K	-	-
	Jan Sarosiek, mgr	Pedagogika	-	-	-	E
4.	Antoni Rogowski	Język niemiecki	Z	Z	-	-
	Maria Gertnerowa, mgr	Język rosyjski	Z	Z	-	-
	Maria Siesicka	Język rosyjski	Z	Z-	-	-
5.	Wincenty Stoczkowski	Rysunek	K	-	K	-
6.	Stanisław Barski	Prace ręczne	Z	Z	-	-
7.	Jerzy Baszkiewicz	Instrument (nie wszyscy)	Z	Z	Z	-
8.	Stanisław Reymański	Śpiew	Z	Z	Z	Z
9.	Maria Gertnerowa, mgr	Wychowanie fizyczne	Z	Z	Z	-
10.	Wacław Derejczyk, dr	Kultura żywego słowa	K	-	-	-
	Włodzimierz Posacki	Kultura żywego słowa	-	Z	-	-
11.	Maria Wołyńczyk, dr	Higiena kobiety	Z	Z	-	-
12.	Albin Mroczkowski, ppłk	Studium Wojskowe	K	Z	Z	Z
13.	Włodzimierz Posacki	Gramatyka opisowa j. ukr.	K	E	K	E
14.	Wacław Derejczyk, dr	Teoria literatury	K	K	E	-
15.	Włodzimierz Posacki	Historia literatury ukraińskiej	K	E	K	E
16.	Włodzimierz Posacki	Historia Ukrainy	Z	Z	-	-
	Rubin Pizem, mgr	Historia Ukrainy	-	-	E	-
17.	Władysław Drobny, dr	Literatura polska	Z	Z	K	-
18.	Władysław Drobny, dr	Gramatyka opisowa j. pol.	K	Z	K	Z
19.	Marian Kosowski, mgr	Literatura powszechna	Z	Z	K	-
20.	Emilia Jurjewiczowa	Metodyka nauczania początk.	-	Z	-	-
	Zygmunt Robaszkiewicz	Metodyka nauczania początk.	-	-	K	E
21.	Jan Sarosiek, mgr	Historia wychowania	-	-	E	-
22.	Włodzimierz Posacki	Literatura ukraińska dla dzieci i młodzieży	-	-	K	E
23.	Włodzimierz Posacki	Metodyka nauczania języka ukraińskiego i elementy wiedzy o książce	-	-	Z	E
24.	Franciszek Białous, dr	Higiena szkolna	-	-	-	Z
25.	Zygmunt Robaszkiewicz	Praktyka pedagogiczna	-	-	-	Z

Oznaczenia: K – kolokwium, Z – zaliczenie, E – egzamin

Plan studiów 1958-1960

L.p.	Wykładowca	Przedmiot	Semestr			
			I	II	III	IV
1.	Ludwik Janiszewski, mgr	Wybrane zagadnienia z filozofii	Z	Z	E	Z
2.	Zygmunt Robaszkiewicz	Psychologia	Z	K	E	-
3.	Jan Sarosiek, mgr	Pedagogika	Z	K	Z	E
4.	Ewa Niezychowska	Język angielski (do wyboru)	Z	-	-	-
	Antoni Rogowski	Język niemiecki	Z	-	-	-
	Maria Siesicka	Język rosyjski	Z	Z	-	-
	Danuta Kaźmierczak	Język rosyjski	-	-	Z	-
5.	Wincenty Stoczkowski	Prace ręczne lub rysunek	Z	Z	Z	-
6.	Marian Marcinkowski	Instrument	Z	Z	-	-
7.	Stanisław Reymański	Śpiew	Z	Z	Z	-
8.	Maria Gertnerowa, mgr	Wychowanie fizyczne	Z	Z	Z	-
9.	Wacław Derejczyk, dr	Teoria literatury	K	Z	E	-
10.	Maria Wołyńczyk, dr	Higiena kobiety	Z	-	-	-
11.	Albin Mroczkowski, ppłk	Studium Wojskowe	Z	Z	Z	-
12.	Włodzimierz Posacki	Kultura żywego słowa	Z	K	-	-
13.	Włodzimierz Posacki	Gramatyka opisowa j. ukr.	K	K	K	E
14.	Włodzimierz Posacki	Historia literatury ukraińskiej	K	K	K	E
15.	Rubin Pizem, mgr	Historia Ukrainy	K	K	K	-
16.	Władysław Drobny, dr	Gramatyka opisowa j. pol.	Z	K	Z	-
17.	Wacław Derejczyk, dr	Literatura powszechna	K	Z	-	-
18.	Emilia Jurjewicz	Metodyka nauczania początk.	-	K	-	-
	Joanna Lewicka, mgr	Metodyka nauczania początk.	-	-	Z	E
19.	Włodzimierz Posacki	Literatura ukraińska dla dzieci i młodzieży	-	-	Z	Z
20.	Włodzimierz Posacki	Metodyka nauczania j. ukr.	-	-	Z	Z
21.	Maria Kwiatkowska	Roboty kobiece	-	-	Z	-
22.	Jan Sarosiek, mgr	Historia wychowania	-	-	-	E
23.	Franciszek Białous, dr	Higiena szkolna	-	-	-	E

Plan studiów 1959–1961

L.p.	Wykładowca	Przedmiot	Semestr			
			I	II	III	IV
1.	Ludwik Janiszewski, mgr	Wybrane zagadnienia z filozofii	Z	Z	E	Z
2.	Zygmunt Robaszkiewicz	Psychologia	Z	Z	E	–
3.	Jan Sarosiek, mgr	Pedagogika	Z	Z	K	E
4.	Ewa Nieżychowska	Język angielski (do wyboru)	Z	–	–	–
	Antoni Rogowski	Język niemiecki	Z	–	–	–
5.	Wincenty Stoczkowski	Prace ręczne lub rysunek	Z	Z	–	–
6.	Maria Radomska	Rysunek	–	–	Z	Z
7.	Rudolf Pastuszek	Śpiew	Z	Z	Z	Z
8.	Maria Gertnerowa	Wychowanie fizyczne	Z	Z	Z	–
9.	Wacław Derejczyk	Teoria literatury	Z	–	–	–
	Janina Kirkicka	Teoria literatury	–	Z	Z	–
10.	Maria Wołyńczyk, dr	Higiena kobiety	Z	–	–	–
11.	Albin Mroczkowski, pplk	Studium Wojskowe	Z	E	Z	E
12.	Włodzimierz Posacki	Kultura żywego słowa	Z	Z	–	–
13.	Włodzimierz Posacki	Gramatyka opisowa j. ukr.	K	Z	K	E
14.	Włodzimierz Posacki	Historia literatury ukraińskiej	K	Z	K	E
15.	Rubin Pizem, mgr	Historia Ukrainy	K	Z	Z	–
16.	Władysław Drobny, dr	Gramatyka opisowa j. pol.	Z	–	–	–
17.	Eugeniusz Jagłowski	Instrument (akordeon)	Z	–	–	–
18.	Maria Czyrkowa	Roboty kobiece	Z	–	–	–
19.	Rudolf Pastuszek	Chór, zespół	Z	Z	–	–
20.	Zygmunt Robaszkiewicz	Metodyka nauczania początk.	–	Z	–	–
	Joanna Lewicka-Stuffer, mgr	Metodyka nauczania początk.	–	–	Z	E
21.	Włodzimierz Posacki	Literatura ukraińska dla dzieci i młodzieży	–	–	Z	Z
22.	Włodzimierz Posacki	Metodyka nauczania j. ukr.	–	–	Z	Z
23.	Janina Kirkicka, mgr	Praktyka pedagogiczna	–	–	Z	–
24.	Jan Sarosiek, mgr	Historia wychowania	–	–	–	E
25.	Franciszek Białous, dr	Higiena szkolna	–	–	–	E

Plan studiów 1960–1962

L.p.	Wykładowca	Przedmiot	Semestr			
			I	II	III	IV
1.	Ludwik Janiszewski, mgr	Wybrane zagadnienia z filozofii	K	Z	E	Z
2.	Zygmunt Robaszkiewicz	Psychologia	K	Z	E	-
3.	Jan Sarosiek, mgr	Pedagogika	K	Z	K	E
4.	Ewa Niezychowska	Język angielski (do wyboru)	Z	Z	-	-
		Język niemiecki	Z	Z	-	-
5.	Maria Radomska, mgr	Rysunek	Z	Z	Z	Z
6.	Stanisław Rejmański	Śpiew, instrument	Z	Z	Z	Z
7.	Maria Gertnerowa, mgr	Wychowanie fizyczne	Z	Z	Z	-
8.	Maria Białous, mgr	Teoria literatury	Z	E	-	-
9.	Albin Mroczkowski, pplk	Studium Wojskowe	Z	Z	Z	E
10.	Włodzimierz Posacki	Kultura żywego słowa	K	Z	-	-
11.	Włodzimierz Posacki	Gramatyka opisowa j. ukr.	K	Z	Z	-
	Danuta Jarczak, mgr	Gramatyka opisowa j. ukr.	-	-	-	E
12.	Włodzimierz Posacki	Historia literatury ukraińskiej	K	K	-	-
	Danuta Jarczak, mgr	Historia literatury ukraińskiej	-	-	K	E
13.	Rubin Pizem, mgr	Historia Ukrainy	K	Z	-	-
14.	Rudolf Pastuszek	Chór, zespół	Z	Z	-	-
15.	Janina Kirkicka, mgr	Praktyka pedagogiczna	Z	-	-	-
16.	Stanisław Wroński, mgr	Zajęcia techniczne	Z	Z	Z	-
17.	Zygmunt Robaszkiewicz	Metodyka nauczania początk.	-	Z	-	-
	Jolanta Lewicka, mgr	Metodyka nauczania początk.	-	-	Z	-
	Janina Parafiniuk, mgr	Metodyka nauczania początk.	-	-	-	E
18.	Danuta Kaźmierczak	Gospodarstwo domowe	-	Z	-	-
19.	Janina Parafiniuk, mgr	Pedagogika z hist. wychowania	-	-	K	-
20.	Rubin Pizem, mgr	Metodyka nauczania języka ukraińskiego z elementami wiedzy o książce	-	-	Z	Z
21.	Danuta Jarczak, mgr	Koła naukowe	-	-	Z	Z
22.	Bohdan Sołtan, mgr	Zagadnienia polit.-społeczne	-	-	-	Z
23.	Franciszek Białous, dr	Higiena szkolna	-	-	-	E

Plan studiów 1961–1963

L.p.	Wykładowca	Przedmiot	Semestr			
			I	II	III	IV
1.	Ludwik Janiszewski, mgr	Filozofia	E	Z	E	Z
2.	Andrzej Głowacki	Zagadnienia polit.-społeczne	-	-	-	Z
3.	Zygmunt Robaszkiewicz	Psychologia	Z	Z	E	E
4.	Joanna Lewicka, mgr	Pedagogika z hist. wychowania	Z	Z	E	E
	Jan Sarosiek, mgr	Pedagogika z hist. wychowania	-	Z	Z	E
5.	L. Majewski	Metodyka nauczania początk.	-	Z	-	-
	Zygmunt Robaszkiewicz	Metodyka nauczania początk.	-	-	Z	E
6.	Franciszek Białous, dr	Higiena szkolna	-	-	-	E
7.	Włodzimierz Posacki	Kultura żywego słowa	K	-	-	-
	Danuta Jarczak, mgr	Kultura żywego słowa	-	Z	-	-
8.	Rudolf Pastuszek	Śpiew	Z	Z	-	-
	Jadwiga Poczekaj, mgr	Śpiew	-	-	Z	Z
9.	Maria Radomska, mgr	Rysunek, prace ręczne	Z	Z	Z	Z
10.	Eugeniusz Dec, inż.	Zajęcia techniczne	Z	Z	Z	Z
11.	Maria Gertnerowa, mgr	Wychowanie fizyczne	Z	Z	Z	-
12.	Albin Mroczkowski, pplk	Studium Wojskowe	Z	Z	-	-
13.	Danuta Kaźmierczak	Gospodarstwo domowe	-	Z	-	-
	Maria Kwiatkowska	Gospodarstwo domowe	-	-	Z	Z
14.	Janina Węgier, mgr	Gramatyka opisowa j. pol.	Z	E	-	-
15.	Włodzimierz Posacki	Gramatyka opisowa j. ukr.	K	-	-	-
	Danuta Jarczak	Gramatyka opisowa j. ukr.	-	Z	-	E
	Rubin Pizem, mgr	Gramatyka opisowa j. ukr.	-	-	Z	E
16.	Marian Olszewski	Teoria literatury	Z	E	-	-
17.	Danuta Jarczak, mgr	Historia literatury ukraińskiej	K	Z	-E	
	Rubin Pizem, mgr	Historia literatury ukraińskiej	-	-	Z	E
18.	Rubin Pizem, mgr	Historia Ukrainy	Z	K	-	-
19.	Janina Węgier, mgr	Metodyka nauczania języka ukraińskiego z elementami wiedzy o książce	-	-	Z	Z
20.	Rubin Pizem, mgr	Koła naukowe	-	Z	-	-
21.	Rudolf Pastuszek	Chór, zespół	Z	Z	-	-
22.	Danuta Kaźmierczak	Język rosyjski	-	-	Z	Z
23.	Zygmunt Robaszkiewicz	Praktyka pedagogiczna	-	-	Z	Z

Дівчаткам

*Присвячую студенткам
україністики в Щеціні*

Я портрет її охоче
намалюю як зразок:
Біле личко, сині очі
І коса, немов льонок.

Та не те у ній вражас.
Не лише прикмети ті –
Бо хорошу вдачу має,
Серце й руки золоті.

Мати тільки-но погляне –
Догадається умить.
Леся зробить все, догляне.
У світлицю побіжить.

А як «Гриця» засніває,
Замовкають солов'ї,
Із книжками дотирає
До найдальшої сім'ї.

«Наше слово» прочитає
Люлям у садочку.
Батько стиду не завнає
За таку дочку.

Іван Ішєль

ВІПУСКНИКИ

Степан Ананевич, нар. 1 січня 1936 р. в с. Полонна, Сянницького повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» депортований разом з батьками до с. Кемпка М'ястецького повіту. До початкової школи ходив у с. Кемпіце, а опісля до Загальноосвітнього ліцею в М'ястку, який закінчив у 1955 р. Протягом двох років (1955–1957) працював інспектором в Страхувальному закладі (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) у Слупську.

У 1957–1959 рр. навчався на українській філології Вчительської студії у Щеціні, доповнюючи свої україністичні знання на «літературних п'ятницях» у місцевому клубі УСКТ.

Після закінчення Вчительської студії, два роки (1959–1961) працював учителем початкової школи в с. Новогруд на Зеленогірщині. В 1961–1966 рр. вивчав філософію та фізику у Вроцлавському університеті і отримав диплом магістра філософії. В 1966–1969 рр. продовжував навчання у Фільмовій студії у Вроцлаві (спеціальність режисер). Після цього працював у Гожові Влкл.: викладачем філософії, соціології та логіки у Вчительській студії (1966–1970), інспектором Державного закладу страхування (Państwowy Zakład Ubezpieczeń, 1970–1972), викладачем логіки в Академії фізичного виховання (1972–1973), директором відділу у Воєвідській народній раді (1973–1975). У міжчасі заочно навчався на Економічному факультеті Щецінської політехніки (1970–1974), де отримав диплом економіста. У 1975 р. переїхав до Щецина і працював соціологом в Управі Щецінського порту (1975–1986). У 1980–1986 рр. брав участь у докторських семінарах у Познанському університеті.

В 1986 р. виїхав до Канади і поселився в Торонті. З 1987 р. працівник Торонтонської публічної бібліотеки, а з 1990 р. викладач філософії в Семінарії св. Духа в Оттаві. Опублікував у Польщі і Канаді декілька наукових праць з філософії та соціології.

Йосип Баран, нар. 1 лютого 1926 р. в с. Угерці Ліського повіту. Початкову школу закінчив у рідному селі в 1939 р. Ще до війни батько виїхав до Аргентини. В 1947 р. разом з матір'ю та сестрою був виселений на Західні землі до с. Джоново (Щецінецького повіту), де отримали невелике знищене господарство. В 1953–1957 рр. навчався в Кореспонденційному Загальноосвітньому ліцеї в Щецінку, доїжджаючи 20 км два рази в тиждень.

У 1957 р. з «Нашого слова» дізнався про набір кандидатів на щецінську україністику і відразу подався туди. Під час навчання на україністиці разом з іншими колегами був активним учасником літературних вечорів у світлиці УСКТ та церковних богослужінь. Час від часу змушений був їздити допомагати матері і сестрі в господарстві. В другому році навчання відбув практику в польській школі, опісля також у школі в Білому Борі. Після закінчення II курсу, в липні 1959 р., відбув місячний курс української мови в Києві.

В 1959/1960 шкільному році вчителював у польській початковій школі в с. Ївда Велика, що біля Щецінка, ведучи одночасно пункт навчання української мови. В 1960 р. відбув місячний курс для вчителів української мови в Медзешині і цього ж року почав працювати вчителем в Початковій школі в с. Б'єліца (Щецінецького

повіту), де заснував ПНУМ. В 1970 р. вдруге був на курсі вчителів у Києві. В Б'єліці перепрацював 15 років. В 1976 р. виїхав з сім'єю до Слупська.

В 1974–1978 рр. заочно навчався у Вищій педагогічній школі в Слупську, де отримав ступінь магістра математики. Протягом 10 років (1976–1986) працював вчителем в Початковій школі в с. Сицевіце (15 км від Слупська). В 1986 р. перейшов на пенсію і займається бджільництвом.

Одружився і разом з жінкою виховали чотирьох синів.

Стефанія Божик, зам. Крайна, нар. 23 березня 1938 р. в Гребенному Томашівського повіту. Виселена в акції «Вісла» з батьками 1947 р. до с. Ранево (пов. Суш).

Після закінчення середньої школи в 1957 р. поступила на україністику Вчительської студії у Щеціні. Тут брала активну участь в діяльності УСКТ, виступаючи в хорі і драмгуртку.

З 1959 р. працювала вчителькою (зі своїм чоловіком Т. Крайним – також випускником української філології Вчительської студії у Щеціні) в с. Добри, а потім в с. Кронін (Пасленський повіт). В обох селах організувала рецитаторський і драматичний гуртки.

У 1964–1967 рр. навчалася в Театральній студії у Гданську.

Євгенія Василько, нар. 13 березня 1939 р. в с. Млини Ярославського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселена з батьками на Долішню Сілезію. Проживала в с. Громадка (пов. Болеславець). В 1957 р. пробувала поступити на україністику Варшавського університету. З Варшави з цілою групою прибула до Щеціна і стала студенткою української філології ВС, яку закінчила на відмінно. Брала активну участь в культурно-освітній діяльності місцевого гуртка УСКТ, вирізнялася знанням української історії.

Після закінчення україністики два роки (1959–1961) працювала вчителькою в Початковій школі з українською мовою навчання в с. Ярошівка. В 1961 р. перейшла до праці

в польській школі в с. Опіце б. Болеславця. З 1989 р. на пенсії.

Марія Галько, зам. Югас, нар. 13 січня 1936 р. в с. Завізі Лиського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» з батьками була переселена на Західне Помор'я. Початкову школу закінчила в Женсьніци (пов. Дравсько). У 1952–1956 рр. навчалася в Педагогічному ліцеї в Сьвідвіні. Після річної перерви вступила на україністику у Вчительській студії у Щеціні.

В 1959–1967 рр. працювала вчителькою в Початковій школі в Боболицях (Кошалінське воєв.), де зорганізувала і вела ПНУМ. В 1967 р. разом з чоловіком Петром Югасом (однокурсником з Вчительської студії) переїхала до Кошаліна, де далі працювала вчителькою, спочатку в Початковій школі № 12 (1967–1970), а потім у Початковій школі

№ 6 (1970–1988). Одночасно в 1967–1990 рр. (з перервами) навчала дітей української мови в ПНУМ при УСКТ в Кошаліні. Без відриву від професійної праці в 1978 р. заочно закінчила Вищі професійні курси в Інституті навчання вчителів у Варшаві (Wyższe Studia Zawodowe w Instytucie Kształcenia Nauczycieli). Писала рецензії на шкільні підручники з української мови.

Володымира Гірна, зам. Балій, нар. 23 червня 1938 р. в с. Заліська Воля Ярославського повіту. В 1947 р. виселена з батьками в акції «Вісла» і поселена в с. Коженево в Квідзинському повіті. Після закінчення загальноосвітнього ліцею почала навчатися на україністиці Вчительської студії в Щеціні. Вирізнялася в науці та художній діяльності. Закінчила україністику з відмінною оцінкою. Разом з двоюрідною сестрою Оленою створили незабутній співочий дует, який виступав на численних концертах у Щеціні та інших місцевостях.

Працювала деякий час в українському шкільництві. Одружена з д-ром Михайлом Балієм, який після першого року навчання на щецінській україністиці перенісся на українську філологію у Варшавському університеті. Обоє проживали в Міхаловіцах під Варшавою, виховуючи двоє дітей: сина і доню.

Понесла важку втрату з приводу передчасної смерті чоловіка. Після створення Об'єднання українців у Польщі (ОУП) включилася до активної громадської праці, організуючи у вересні 1991 р. і очолюючи Союз українок у Польщі. Завдяки її невтомній діяльності Союз українок у короткому часі розгорнув широку громадську і культурну діяльність серед українського населення у Польщі і став членом Світової федерації українських жіночих організацій. Та невдовзі Володымира Гірна відійшла на той світ за своїм чоловіком. Померла 23 жовтня 1993 р.

Олена Гірна, зам. Грицков'ян, нар. 15 квітня 1938 р. в с. Чернева Мостиського району, Львівської області (Україна). Пізніше проживала в с. Заліська Воля (Ярославський повіт), звідки 1947 р. в акції «Вісла» з батьками була виселена на Західне Помор'я до с. Долско (пов. Лобез). В 1957 р. закінчила Загальноосвітній ліцей в Лобзі і, за порадою О. Бака, тоді секретаря ВП УСКТ, цього ж року почала навчатися на україністиці Вчительської студії у Щеціні.

Протягом двох років (1957–1959) побуту в Щеціні не тільки займалася наукою, але й була активна у громадській діяльності – співала в хорі та в менших художніх групах, брала участь у всіх заходах, організованих щецінським

гуртком УСКТ, утримувала зв'язок зі щецінськими сім'ями.

Після закінчення Вчительської студії весь час працювала вчителькою, спочатку в Долску (1959–1961), виконуючи обов'язки керівника школи, де також зорганізувала і вела ПНУМ. У 1961 р. вийшла заміж і переїхала жити до чоловіка д-ра Ярослава Грицков'яна в Кошаліні. Там перепрацювала на вчительській посаді в початкових школах 27 років (від 1962 до 1989 р.), одночасно в 1967–1976 рр. ведучи ПНУМ в кошалінському клубі УСКТ. У 1989 р. перейшла на пенсію.

Крім навчання української мови в ПНУМ активно включалася до іншої громадської праці, виконуючи м. ін. в 1986–1989 рр. функцію голови Міського гуртка УСКТ в Кошаліні. Від 1991 р. до сьогодні очолює Кошалінське відділення Союзу українок у Польщі.

Іван Глива, нар. 2 серпня 1927 р. в с. Пантна, Горлицького повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» переселений на Західне Помор'я. Проживав в с. Тшенсач (пов. Грифіце), звідки прибув до Щецина на українстику. Після закінчення українстики коротко працював вчителем в с. Тшенсач. Виїхав і невдовзі помер.

Точніших відомостей про нього немає.

Павло Гах, нар. 22 серпня 1930 р. в с. Гребенне, Томашівського повіту. У рідному селі закінчив 5 класів початкової школи, а 6-й клас у Раві Руській. У 1947 р. в акції «Вісла» виселений разом з батьками на Північні землі до с. Балошице, Сушського повіту. На початку 50-х років поступив на підготовчий курс, якого закінчення було рівнозначне з закінченням середньої школи і давало право вступу до вищої школи. Після його закінчення навчався у Вищій рільничій школі в Познані, та хвороба змусила його перервати навчання. У 1957 р. поступив на українську філологію Вчительської студії у Щеціні.

Після її закінчення в 1959 р. почав працювати керівником Початкової школи в с. Іроново, Браневського повіту, де навчав також дітей української мови. Помер несподівано 18 жовтня 1973 р. Похований в Браневі.

Андрій Дудак, нар. 5 грудня 1930 р. в с. Гребенне, Томашівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» був депортований з батьками на Ольштинщину (побоюючись заслання до Явожна змінив рік народження на 1934).

В 1950–1952 навчався в Професійній кошикарській школі, в 1952–1954 в Кошикарському технікумі. Отримав наказ праці у спеціальній школі в Люблині, але з приводу негативного ставлення до нього, як українця, директора згаданої школи, відмовився від цієї посади і отримав нове призначення до Познаня. Там працював технічним контролером у Познанських віклярських закладах.

У Познані мав нагоду зустрітися з українцями та познайомитися з «Нашим словом», з якого довідався про відкриття українстики при Вчительській студії у Щеціні. Довго не надумуючися, склав заяву і був прийнятий на перший курс 1957 року.

Після закінчення щецинської українстики 1959 року почав працювати вчителем Початкової школи в Залізній Горі (Ельблонщина). В 1961 р. перенесено його до с. Пакоше, де став керівником, а після реорганізації шкільництва, директором Початкової школи, в якій працював аж до переходу на пенсію в 1991 р. Весь час навчав українських дітей рідної мови в діючому ПНУМ. У 1977 р. заочно закінчив навчання на Факультеті російської мови Гданського університету.

Будучи вже на пенсії, два роки (1991–1993) навчав ще української мови у школі, а від січня 1995 р. займає посаду вчителя-дорадника української мови в методичному осередку в Ельблонзі.

Фелікс Козаковський, нар. 8 травня 1936 р. в с. Гребенне Томашівського повіту. Внаслідок акції «Вісла» опинився з батьками на північних землях Польщі в с. Явіти (повіт Суш). Після закінчення середньої школи поступив на щецінську україністику.

В 1962–1967 рр. навчався на Вищій рільничій школі у Щеціні. Після її закінчення обійняв посаду директора великого державного сільського господарства (ПГР), а від 1971 до 1998 був директором Бюро проєктів при Воєвідському об'єднанні ПГР у Кошаліні. Одружився з українкою інж. Дарією Цимбалко. Виховали двох синів.

Тадей Крайний, нар. 1 листопада 1937 р. в м. Перемишлі. Після закінчення середньої школи виїхав до Щеціна, де записався на україністику Вчительської студії. Після її закінчення одружився з товаришкою зі шкільної лави Стефанією Божик й обоє працювали вчителями, спершу в с. Добри, а опісля в с. Кронін (Пасленський повіт). Там він невдовзі помер.

Ірина Кривда, нар. 6 січня 1940 р. в с. Ляшки Ярославського повіту. Депортована з батьками в акції «Вісла» до Східної Пруссії. Проживала в с. Позездже, Венгожівського повіту, звідки приїхала до Щеціна на україністику. Після її закінчення виїхала зі Щеціна і працювала вчителькою в початкових школах. Близьких даних нема.

Оксана Крут, нар. 1 січня 1938 р. в с. Лещків Сокальського повіту (Україна). Після репатріації проживала в м. Ольштині, звідки прибула до Щеціна на україністику. Відзначалася жвавістю і великою активністю.

Після закінчення україністики працювала вчителькою в початкових школах в Тшеб'ятові (до 1962), а опісля в Щеціні. Вийшла заміж і зірвала всякі зв'язки з українським середовищем.

Ольга Ласка, нар. 6 листопада 1930 р. в с. Красне Тернопільської області (Україна). В березні 1944 р. покинула рідне село і переїхала жити на Лемківщину. Після закінчення у 1951 р. Сільськогосподарського ліцею в Стрижові (Ряшівське воєв.) працювала як агроном і планіст в державному сільськогосподарському господарстві (ПГР).

У 1957 р. переїхала до Щеціна і тут почала навчатися на україністиці Вчительської студії, беручи одночасно активну участь у громадській діяльності УСКТ.

Після закінчення навчання на україністиці в 1959 р., три роки (1959–1962) працювала на посаді штатного секретаря Воевідського правління УСКТ у Щеціні. В 1962–1982 рр. працювала вчителькою Початкової школи № 69 у Щеціні. В 1978 р. закінчила Інститут навчання вчителів та освітніх досліджень Центру вдосконалювання вчителів у Щеціні. Від 1982 р. на пенсії.

Весь час була активним діячем УСКТ, а сьогодні ОУП, виконуючи в Товаристві різні функції: інструктора, керівника клубу, з 1962 р. постійно скарбника гуртка, а в 1959–1962 і з 1968 до нинішнього дня кольпортера українського друкованого слова – книжок, журналів і газет, друкованих у Польщі та в Україні. Її дописи нерідко появлялися на сторінках «Нашого слова».

Іван Лущик, нар. 16 червня 1936 р. в с. Пашова Ліського повіту. Виселений в акції «Вісла» до с. Карціно в Грифіцькому повіті. Після закінчення середньої школи приїхав до Щеціна на україністику.

Після закінчення Вчительської студії працював учителем в початкових школах. Пізніше виїхав до США. Точніших інформацій нема.

Христина Лібацька, зам. Пашкевич, нар. 12 березня 1936 р. в м. Поддембіце (Лодзьке воєв.). Початкову школу закінчила в Лодзі у 1951 р. Пізніше навчалася у I Загальноосвітньому ліцеї в Іданську і в 1955 р. здала іспит зрілості. В Іданську стала також членом УСКТ. У 1956 р. переїхала до Лодзі, де один рік працювала вихователкою в Будинку дитини (Dom Dziecka), а одночасно включалася до громадської діяльності в місцевому гуртку УСКТ, якого була засновником, кольпортувала «Наше слово» і співала в хорі «Калінка», що мав у своєму репертуарі українські пісні, а його керівником був Тарас Кентшинський. Разом організували Шевченківський вечір в Лодзі.

У 1957–1959 рр. навчалася на україністиці Вчительської студії у Щеціні. Тут під керівництвом mgr. Володимира Посацького написала дипломну роботу «Громадсько-культурне значення „Руської трійці“». Активно включалася до громадської роботи в УСКТ, ТВП і в церковному хорі.

В 1959 р. повернулася до Іданська, де до 1977 р. професійно працювала в польських початкових школах, а від 1977 р. до 1992 р. бібліотекарем у бібліотеці Іданського університету. Одночасно навчала мови дітей в пунктах навчання

української мови в Іданську (1959–1985) та в с. Остащево (Іданське вєсв.), до якого доїздила два роки (1959–1961). Своїх учнів готувала до художніх конкурсів в Ельблонзі та дитячих фестивалів у Кошаліні. Сама співала в гданському хорі УСКТ і танцювала в танцювальному гуртку. Співала також в гдансько-варшавському мішаному хорі «Дума». Сьогодні співає в оновленому гданському хорі «Чайка». Дописувала до «Нашого слова» і активно включалася до громадської діяльності.

Одружилася з інж. Дмитром Пашкевичем – обоє виховали сина Дарія, також інженера. Пережили важку трагедію несподіваної смерті молодшого сина Аркадія. В 1992 р. перейшла на пенсію.

Юрій Ліборський, нар. 11 жовтня 1937 р. в с. Хотінь Дубненського повіту, тепер Рівненська область (Україна). В 1939 р., після заняття Волині більшовиками, сім'я Ліборських, за порадою зичливих людей, переїхала через «зелений кордон» до рідного села Черничина (Грубешівський повіт). Його батько, що був православним священником, залишив Черничин, коли 1927 р. отримав призначення на парафію в Хотіні. Тут завідував парафією і ціла сім'я проживала в Черничині до 1947 р. Цього ж року, 18 червня, разом з матір'ю та сестрами Галиною і Ніною був насильно переселений до містечка Рин (Ґижницький повіт), що на Ольштинщині. Батько, повідомлений про вирішений арешт з приводу сина, що перебував у рядах УПА, втік до

Варшави, де перебував в Консисторії ПАПЦ. Та вже в місяці жовтні 1947 р., без дозволу влади, сім'я Ліборських переїхала до містечка Міхалово (Білостоцький повіт), де його батько був призначений Консисторією ПАПЦ на парафію.

В Міхалові у 1955 р. закінчив Загальноосвітній ліцей. Наступного року (1956) почав навчатися в Сілезькій політехніці в Ілвіцях та невдовзі перервав навчання і короткий час працював у бюро Молочарського заводу в Міхалові.

У 1957 р. вступив на україністику Щецинської студії, яку закінчив з відмінним результатом у 1959 р. В тих роках активно діяв у щецинському гуртку УСКТ, співав у хорі та брав участь у театральному гуртку Івана Завадського.

Після закінчення україністики почав працювати в щецинських початкових школах, навчаючи 2–4 класи, а в старших географії та російської мови. У травні 1960 р. разом з іншими випускниками Вчительської студії відбував військовий вишкіл, після якого отримав ступінь капрал резерви (випускники польської національності отримували ступінь капрал-хорунжий). До праці у школі вже не повернувся, натомість почав працювати в підприємствах: міжнародної седищі Ц. Хартвіг, а після цього в щецинському морському відділенні Централі закордонної торгівлі „Węłokoks” у Катовицях (з 1960 по 1973 р.). У цьому часі заочно закінчив Юридичний факультет Познанського університету (1963–1968) зі званням магістра права. Опісля закінчив дволітню судову аплікацію і склав іспит на суддю, але суддею не став з причини низької плати, а також задля порушення в комуністичній системі незалежності суддів. Тоді-то закінчив ще аплікацію в арбітражі і після іспиту здобув професію юрисконсультанта, в якій працює до сьогодні.

В 1974–1991 рр. працював на цій посаді в різних фірмах, м. ін. Районній дирекції міських інвестицій, в Управлінні щецинського порту, в Скарбовій палаті, в Комунальному ремонтно-будівельному підприємстві в Поліцах. У 1987–1991 рр. перебував у Сполучених Штатах Америки. Після повернення знов працював в Управлінні щецинського порту (1991–1995), а від 1996 р. до сьогодні працює у Товаристві з обмеженою відповідальністю „Platan”.

До виїзду у США був активним діячем УСКТ, виконуючи функції члена Правління Миського гуртка, заступника голови, а опісля і голови Воевідського правління УСКТ, члена Пленуму і Президії Головного правління УСКТ. Був співавтором останнього статуту УСКТ і членом Товариського суду. Не погоджувався на створення т. зв. Комісії у справах проведення розмов з деякими членами активу УСКТ під час воєнного стану в 1981 р. Після повернення зі США внаслідок змінених форм діяльності ОУП та його функціонування не зміг більш активно включитися до громадської діяльності, обмежуючися до членства в хорі «Журавлі», в якому співає від багатьох років та до участі у працях Клубу юристів.

Тарас (Ян) Мяхно, нар. 14 лютого 1937 р. в с. Явірник Руський Перемиського повіту. В дитячих роках (1944–1947) пережив страшне лихоліття бандитських нападів на рідне село підпільних польських відділів і регулярних військових частин, в тому й трагічну смерть рідного батька в 1945 р. з іншими односельчанами («НС» від 12 I 1997). В 1947 р., в акції «Вісла», разом з мамою і молодшим братом, був депортований на Західні землі і поселений в с. Граніца (Старгардський повіт). Щоб матері було легше, його, як старшого з братів, пригорнула до себе тітка Стефа (сестра батька), що була вчителькою в Каліші Поморському. Там закінчив початкову школу, опісля і середню. Вдома у матері бував рідко (лише під час канікул).

У 1956 р. став студентом Вищої сільськогосподарської школи у Щеціні (Wyższa Szkoła Rolnicza). Випадково довідався з «Нашого слова», що у Щеціні є домівка УСКТ і від цього часу почав її відвідувати.

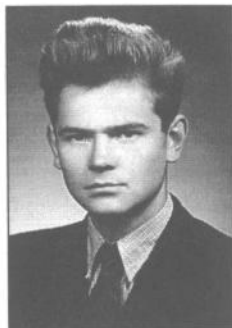
В 1957 р., коли відкрито перший рік україністики у Вчительській студії, покинув сільськогосподарську школу і склав іспит на новостворену спеціальність. Тут щойно знайшов прихильну атмосферу і справжніх друзів, перед якими не треба було скривати своїх найглибших таїн, а до цього багато чого довідатися від набагато старших колег, як Михайло Балій та Іван Співак, що після першого року перенеслися на україністику до Варшавського університету. Та не тільки мав змогу вчитися рідної мови і літератури, але й молився на Службі Божій, що її відправляв о. Володимир Борівець, цією ж рідною мовою. Україністику закінчив дипломною роботою «Гірка доля селянина у творах Василя Стефаника».

У 1959 р. почав працювати вчителем в Початковій школі в с. Лесенці (Лобезький повіт). Його зусилля відкрити у школі ПНУМ не увінчалися успіхом, бо люди з акції «Вісла» були ще дуже залякані цим, що пережили. Після двох років учительської праці повернувся до Щеціна і в 1962 р. знову став студентом Вищої сільськогосподарської школи.

Одночасно почав активно включатися в українське громадське життя, стаючи одним з чільних членів самодіяльного театру Івана Завадського, побіч Ніни Ліборської та Zenka Павлинського. Як і інші українські студенти неодноразово був кликаний на допити до Служби безпеки, де пропонувано йому стати донощиком, на що він ніколи не погодився. В театральному гуртку пізнав свою майбутню дружину Лесю Бабіщку, з якою одружився в 1963 р. Повінчав їх о. В. Борівець в церкві у Тшеб'ятові.

Невдовзі обоє переїхали жити до цього містечка, де почав він працювати в сільському господарстві. Навчання у Вищій сільськогосподарській школі закінчив заочно в 1969 р. Пізніше перенісся до праці в Управі гміни і замешкав у Грифіцах (Щецінське воев.).

Весь час згадував щецінський театр, хор, тужив за ними, аж у 1980 р. став членом чоловічого хору «Журавлі», в якому співає до сьогоднішнього дня.

Євген Наконечний, нар. 10 червня 1939 р. в с. Миців Томашівського повіту. Виселений в акції «Вісла» до с. Новотки Ельблонзького повіту, звідки приїхав до Щеціна на україністику.

Після закінчення україністики переїхав до Ельблонга, де проживає до сьогоднішнього дня. Ближчих інформацій про себе не подав.

Василь Панчак, нар. 25 листопада 1937 р. в с. Гребенне Томашівського повіту. В акції «Вісла» в 1947 р. виселений на Західні землі. Після закінчення Будівельного технікуму в 1956 р. почав працювати в Іданському портовому комплексі, але вже в наступному році вступив на українську філологію Вчительської студії в Щеціні. У Щеціні включається до громадської діяльності УСКТ, м. ін співає в хорі.

Після закінчення україністики 1959 р. залишився у Щеціні і працював у Міській управі житлових будинків (МЗБМ) над Одрою як інспектор безпеки і гігієни праці (ВНР).

У 1960 р., разом з дружиною Елізою, що закінчила цього ж року україністику, виїхали до Перемишля. Там працював у Підприємстві сільськогосподарського будівництва, за-

відуючи відділом допоміжної продукції. Та вже в наступному році (1961), втративши довір'я місцевої влади «за причиною невідповідних контактів (п. Олена Лебедович, УСКТ...)» та отримавши відмову на приділ квартири, подружжя переїхало до Слупська. Тут почав працювати майстром на будові у Слупському будівельному підприємстві. В 1963 р. перейшов до праці в Міській управі житлових будинків як заступник керівника Ремонтного закладу, а опісля керівник забезпечення матеріалів і транспорту. З 1973 р. працював у Воевідській лікарні як керівник Ремонтно-будівельного закладу, а після його розвитку став директором Ремонтно-будівельного закладу служби здоров'я в Слупську. Бурхливі політичні події 1980 р. в Польщі спричинилися до звільнення його з посади.

Деякі роки перебував на пенсії, а опісля зайнявся приватним підприємництвом, відкриваючи зі своїм сином Столярський заклад. У 1992 р. виїхав на постійне проживання до Нью-Йорку в США, де від довшого часу перебувала його дружина. Там працює в друкарні Українського народного союзу. Проживаючи у Польщі, заочно навчався на Економічному факультеті Щецінської політехніки і отримав диплом магістра економії. Протягом 20 років був членом хору «Журавлі», від самого початку його існування до свого виїзду до США.

Зі своєю дружиною Елізою виховали двох синів. Один з них – Богдан – 1990 р. був висвячений на священника.

Петро Перчик, нар. в с. Бобрівка Ярославського повіту. Виселений в акції «Вісла» до Східної Пруссії, де опинився в с. Слонечник (повіт Моронг). Після закінчення середньої школи приїхав до Щецина на україністику.

Після закінчення україністики виїхав зі Щецина. Працював учителем в Карціні (до 1963), а опісля в Тшеб'ятові (пов. Грифіше). Ближчих інформацій нема.

Михайло Пічак, нар. 8 листопада 1938 р. в Руді Журавецькій Томашівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселений з батьками до с. Заброст Венгожевського повіту. Під час акції Польського Війська вбито його діда по-матері та двох нелітніх братів матері. Після закінчення початкової школи в Будрах (1953), навчався в Загальноосвітньому ліцеї у Венгожеві (1953–1957).

У 1957 р. поступив на українську філологію Вчительської студії у Щеціні. Тут бував частим гостем в клубі УСКТ: відвідував літературні п'ятниці, співав у хорі, брав участь у концертах і виїздах з доповідями на села.

Після закінчення Вчительської студії працював учителем в початковій школі в Будрах (1959–1962), де навчав української мови 3 групи дітей. З 1962 р. працював в початковій школі у Венгельштині на Венгожівщині як керівник школи (1962–1973) і гмінний директор шкіл (1973–76). У 1976–1985 рр. працював заступником гмінного директора шкіл у Венгожеві. Заочно закінчив у 1978 р. Рільничо-технічну академію в Ольштині і отримав ступінь інженера. В 1980 р. переїхав жити до Венгожева. З 1985 по 1990 р. працював візитатором у гмінному Відділі освіти. Від 1 вересня 1990 р. на пенсії. Крім діяльності в УСКТ, був членом ТПРД, ТПД ФЕН і ПОРП. З 1996 р. виконує функцію секретаря Міського відділу ОУП у Венгожеві.

Одружений (з 1962 р.) з учителькою біології (полькою), з якою виховав три доньки.

Анна Предко, зам. Гнатюк, нар. 9 червня 1939 р. в с. Журавці Томашівського повіту. В 1947 р. виселена з батьками на Ольштинщину, замешкала на хуторі біля Позезджа, в якому закінчила початкову школу, а опісля Загальноосвітній ліцеї у Венгожеві. В 1957 р. пробувала поступити на україністику Варшавського університету та разом з цілою групою «пропала» на іспити з польської мови. Цю групу, опісля, Ольга Васильків (тоді генеральний секретар УСКТ) переконала і завезла до Щецина на україністику.

У Щеціні, як згадує, пережила два прекрасні роки у своєму житті. Спричинилися до цього приятні відносини з викладачами і в студентській групі, яка на кожній перерві співала українських пісень. Співала в хорі і брала участь в заходах, організованих щецинським гуртком УСКТ. Написала дипломну роботу «Творчий метод і стиль Лесі Українки».

Після закінчення україністики у Вчительській студії, разом з Марусею Шупер, почала працювати в Початковій школі з українською мовою навчання в Баях Мазурських, в якій раніше обидві відбували педагогічну практику. Праці було багато – 26 годин самих уроків на тиждень. Крім української мови навчала дітей біології, географії та польської мови. Була також вихователькою класу, з чим пов'язано було багато обов'язків. Вела дитячий танцювальний гурток і сама співала в хорі Памфіла Лобачевського та драматичному гуртку, що його режисером був Михайло Никеруй. З цими гуртками часто виїздила по навколишніх містечках і селах, вертаючися пізнім вечором до хати.

У 1965 р. українську школу в Баях Мазурських приєднано до польської і створено спільне керівництво, в якому виконувала функцію заступника директора школи, з обов'язками опікуна українських класів. Тепер, у зовсім іншій атмосфері та накопиченням проблем організаційного та адміністративного характеру, разом з іншими українськими вчителями, намагалася зберегти специфічний сімейний характер українських класів. З роками чисельність учнів в українських класах постійно зменшувалася, та не зменшилася їх участь у різних конкурсах, концертах, фестивалях.

В 1974–1979 рр. заочно навчалася на україністиці Варшавського університету і отримала ступінь магістра за працю «Дитяча творчість Івана Франка».

Весь час брала діяльну участь в організаційному житті УСКТ, виконуючи в ньому різні функції на повітовому і воєвідському рівнях. Була делегатом на трьох з'їздах УСКТ та учасником вчительських курсів у Польщі та в Києві. Писала інформаційні статті до «Нашого слова» і Українського календаря УСКТ.

Вийшла заміж за Романа Гнатюка і обоє виховали трое дітей. У 1990 р. на власне прохання перейшла на пенсію.

Володимир Романчук, нар. 12 лютого 1939 р. в с. Новосілкі, Біло-Підляського повіту. В рідному селі закінчив другий клас початкової школи. В 1947 р., разом з батьками, був депортований на Північні землі і поселений в присілку с. Топрини. Там закінчив початкову школу, а опісля Загальноосвітній ліцей в Гурові Ілавецькому в 1957 р.

На щецінську україністику попав випадково, після невдалої спроби поступити на географію Люблинського університету. Тут щойно вивчив літературну мову і пізнав історію українського народу.

Після закінчення Вчительської студії у Щеціні (в 1959 р.) працював учителем у початкових школах у Костомологах на Підляшші та Конарах на Вроцлавщині (1959–1963), де навчав також української мови. В 1963–1964 рр. був інструктором в Організаційному відділі Президії ПНР в Бартошицях, а в 1964–1969 рр. виконував функцію секретаря ВП УСКТ в Іданську. У міжчасі заочно закінчив Юридичний факультет у Торунському університеті зі ступенем магістра. В 1970–1978 рр. працював інспектором (потім керівником портової бази) у Іданському підприємстві нафтових продуктів. З 1979 р. працював як юридичний радник у Фабриці корабельних меблів у Старогарді Іданському (1979–1984), а опісля в Мешкальному кооперативі «Морена» в Іданську. З 1989 р. проживає постійно в Берліні.

Був активний у громадській діяльності, виконуючи ряд функцій в УСКТ: члена ВП УСКТ (1972–1980 – останні чотири роки – заступник голови), голова Товариського суду (1976–1980) і член цього ж суду (1980–1984). Крім цього діяв у Спільні польських вчителів (Związek Nauczycielstwa Polskiego) і Товаристві польсько-радянської дружби. Є автором ряду інформаційних статей в «Нашому слові» та інших українських та польських часописах.

Одружений з Нелею Романчук, відомим керівником танцювального гуртка «Веретено». Виховали двох синів і одну доню – україністку на університеті в Бірмінггам (Англія).

Владислав Слота, нар. 1 січня 1937 р. в с. Червона Воля Ярославського повіту. Виселений з батьками в акції «Вісла» до с. Боречно (пов. Моронг), звідки прибув до Щеціна на україністику. Після закінчення Вчительської студії виїхав на Ольштинщину. Працював учителем в Оструді. Близьких інформацій нема.

Марія Шупер, зам. Оринчак, нар. 5 вересня 1939 р. в с. Верхрата Любачівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселена з батьками до Східної Пруссії. Проживала в Гурові Ілавеському, звідки прибула до Щеціна на україністику. Співала в хорі і брала участь у заходах, організованих щецінським гуртком УСКТ. Написала дипломну роботу «Характерні риси поетичного стилю Максима Рильського».

Після закінчення україністики у Вчительській студії, разом з Анною Предко, почала працювати в Початковій школі з українською мовою навчання в Банях Мазурських, в якій раніше обидві відбували педагогічну практику. Крім педагогічної праці включалася до участі в культурному житті в місцевому хорі і драмгуртку. В 1990 р. перейшла на пенсію.

Петро Югас, нар. 25 листопада 1935 р. в с. Мхава Ліського повіту. В 1947 р. був переселений разом з батьками до с. Доброво (пов. Б'ялогард). Початкову школу закінчив у 1952 р., а середню в 1956 р. Наступного року почав навчання на україністиці Вчительської студії у Щеціні.

Після її закінчення, в 1959 р. почав працювати на посаді вчителя в Початковій школі в Боболіцах (Кошалінське воев.). В 1960 р. зорганізував і вів до 1965 р. ПНУМ в початкових школах в селах Гозд і Глодів у цьому ж воевідстві.

Без відриву від професійної праці, в 1959–1964 рр., продовжував навчання на заочних курсах Вищої Сільськогосподарської школи в Щеціні. Від 1965 до 1992 р. працював

в Об'єднанні технічного обслуговування сільського господарства (Zjednoczenie Technicznej Obsługi Rolnictwa) в Кошаліні, на посаді спершу старшого інспектора, а пізніше – начальника відділу.

Від 1992 р. виконує функцію судового експерта (biegły sądowy) Воевідського суду в Кошаліні. Є автором опрацювань термінології з обсягу напрям сільськогосподарських машин і оснащень. Одружений з Марією Галько, товаришкою зі шкільної лавки.

Михайло Юречко, нар. 14 лютого 1923 р. в с. Вишатичі Перемиського повіту. Немає точних інформацій. За приналежність до УПА був в'язнений. Після увільнення з в'язниці проживав у Щеціні і, як тільки створено україністику на Вчительській студії, поступив на навчання. Був активним діячем УСКТ, м. ін. організував і вів танцювальний гурток. Одружився з дочкою священика і виїхав з нею до Мілянвка, що під Варшавою. Там розлучився з дружиною (мали одного сина), а одружившись вдруге з киянкою виїхав з нею до Києва. Внаслідок зради другої дружини, яка доносила на нього до КДБ, змушений був тікати знову до Польщі. Опісля виїхав до США і проживав в Нью-Йорку. Там і помер у 1993 р.

Будні у Щеціні – зустріч у кімнаті з п. Мушинською. Зліва: Ярослава Божик, Ірина Кривда, Оксана Крат, п. Мушинська, А. Предко, А. Косник.

Художній ансамбль зі студентами україністики на виїзді «в терен». З гітарами Степан Ананевич, Володимира і Олена Гірні.

Директор Вчительської студії мгр Ян Саросек вручає диплом С. Ананевичу в присутності керівника секції україністики мгр. В. Посацького.

Студенти україністики на екскурсії в Кракові. Зустріч з Львом Ієцом в домівці УСКТ 14 березня 1959 р.

Дипломний бал першого випуску студентів україністики (1959 р.).

Парубоцьке дозвілля.

Леся Гірна перед будинком Вчительської студії на вул. Таршинського.

Прогулька по місту.

Михайло Пічак на Шевченківських роковинах в 1959 р. читає вірш «Мені однаково».

Заслужений відпочинок у своїй кімнаті в гуртожитку.

На Валах Хробретого, 1957 р.

Михайло Баранович, нар. 21 листопада 1937 р. в с. Седлище Володавського повіту. До початкової школи почав ходити в рідному селі та в липні 1947 р., внаслідок акції «Вісла» був переселений з батьками на Ольштинщину і там продовжував навчання в с. Шкотова. В 1953–1957 рр. навчався в Загальноосвітньому ліцеї в Нідзіці. В 1957 р. почав навчання в Економічному технікумі в Катовицях, якого не закінчив, бо вирішив вивчати україністику.

В 1958 р. здав вступний іспит на україністику Вчительської студії у Щеціні, яку закінчив у 1960 р. Педагогічну практику відбував у Початковій школі в Тшенсачу, де керівником школи був випускник щецінської україністики Іван Глива. Згадує: «Вчительська студія у Щеціні була для мене другим рідним

домом. Зокрема для мене велике значення мали зустрічі в домівці УСКТ».

Після закінчення Вчительської студії у Щеціні продовжував навчання на україністиці Варшавського університету, який закінчив у 1965 р. з дипломом магістра. Професійну працю на посаді вчителя почав у Білому Борі, де працював два роки. Змушений був покинути Білий Бір і переїхати жити до батьків (батьки його ще в 1959 р. повернулися з заслання до рідного села, де купили собі хату), оскільки його батько важко захворів (втратив зір). Педагогічну працю продовжував у Загальноосвітньому ліцеї у Володаві, де й до нині навчає російської мови. На жаль, mimo спроб, не вдалося йому відкрити ПНУМ.

Займався також громадською діяльністю, виконуючи м. ін. обов'язки секретаря у володавському гуртку ОУП, де до його обов'язків належало м. ін. утримувати контакти з Україною. Одружений з випускницею Бартошицького педагогічного ліцею, вчителькою школи в Білому Борі, Ольгою Сорокою. Син Петро закінчив Художню школу в Наленчові по спеціальності художня мебель. Донька Анна – україністику у Варшавському університеті.

Марія Беднарчик, нар. 3 червня 1938 р. в с. Будомир Любачівського повіту. В 1947 році в акції «Вісла» разом з батьками була виселена до Східної Пруссії. Проживала в с. Кв'яtkово (пов. Бранєво), звідки прибула до Щеціна на україністику.

Після закінчення україністики працювала в польських школах у Щеціні. В суспільно-культурному житті української громади участі не брала.

Надія Вислоцька, зам. Цимбалко, нар. 28 лютого 1935 р. в с. Лабова Новосанчівського повіту. Початки шкільної науки проходила в українській школі в рідному селі, яку ліквідовано 1945 р. В 1947 р. в акції «Вісла» примусово виселена з батьками до с. Неместів (пов. Любін). Тут продовжувала навчання в польських школах Любіна і Лігниць. Середню школу закінчила в 1953 р. і почала працювати бухгалтером, а згодом інструктором бухгалтерства.

У 1958–1960 рр. навчалася на україністиці Вчительської студії у Щеціні, де була відмінною студенткою і активним громадським діячем. Після закінчення навчання

1960 р. вийшла заміж за однокурсника Івана Цимбалка і обоє почали працювати в українській школі в Білому Борі. В 1963 р. переселилися в околиці Лігниці, де Іван Цимбалко став керівником польської початкової школи, а Надія була вчителькою початкових класів. Виховали двоє дітей та згодом їх сімейні шляхи розійшлися. Сама продовжувала професійно працювати в Початковій школі в с. Неместів, де безрезультатно намагалася заснувати ПНУМ для лемківських дітей. При допомозі Михайла Шумади – тоді секретаря ВП УСКТ у Вроцлаві, заснувала в селі гурток УСКТ. В 1986 р. відійшла на пенсію і замешкала в Любіні.

Михайло Глива, нар. 7 вересня 1936 в с. Пантна Горлицького повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» переселений до с. Дзєвєнжна (пов. Піла), звідки прибув до Щеціна на україністику.

Після закінчення україністики працював на Західному Помор'ї. Вийхав до США. Близьких інформацій нема.

Ярослав Джурко, нар. 17 лютого 1935 р. в с. Журавці Томашівського повіту. Виселений з батьками в акції «Вісла» 1947 р. до с. Гродзіско (пов. Голдап). В 1951–1953 рр. навчався в професійній школі (Zasadnicza Szkoła Zawodowa), а в 1953–1956 рр. у Технікумі механізації рільництва в Каролєві 6. Кентшина. Після закінчення технікуму отримав наказ праці до Державного машинового осередка (ПОМ) у Венгожеві, але цього самого року був покликаний до військової служби, яку відбував в Чарному і в Старгарді Щецінському.

Ще будучи у війську, склав документи до Вчительської студії у Щеціні на українську філологію. Навчався у Щеціні в 1958–1960 рр., а одночасно брав живу участь у хорі українських студентів.

В 1960–1965 рр. працював учителем у Початковій школі у Відтурі, Голдапського повіту, де він також ПНУМ, в якому навчалася середньо 35 дітей. Важкі умови життя змусили повернутися до венгожівського ПОМу, де навчав у професійній школі механізації рільничих машин. Одночасно закінчив річний курс у Вчительському інституті (ІКНІБО) в Познані. В лютому 1991 р. перейшов на пенсію.

Весь час активно включався до громадської діяльності УСКТ і ОУП. Виконував функції голови гуртка УСКТ у Відтурі (1960–1965), голови ПП УСКТ у Венгожеві (1970–1973), голови гуртка УСКТ у Венгожеві (1984–1993, з 1990 – ОУП), голови відділення Українського вчительського товариства (1993–1996). Був членом народного хору в Баях Мазурських (1960–1965), в Будрах (1971–1975) і організаційним опікуном ансамблю пісні і танцю «Черемош» у Венгожеві. Співає у церковному хорі.

У 1966 р. одружився з Данутою Блонською, з якою виховали дві дочки.

Михайло Дзвінка, нар. 4 грудня 1936 р. в с. Флоринка Новосанчівського повіту. В червні 1947 р., в рамках депортаційної акції «Вісла», виселений з батьками до с. Байків (пов. Любін). До початкової школи ходив у м. Рудна. В 1958 р. закінчив Педагогічний ліцей в Лігніці і почав навчатися на українській філології Вчительської студії у Щеціні. Разом з іншими колегами виїздив з доповідями до українських середовищ на Щецинщині. Отримував стипендію, але грошей бракувало і з іншими хлопцями виходив до праці в порті.

Після закінчення навчання у 1960 р. один рік працював учителем в початковій школі в с. Лешно Гурне на Зеленогірщині. В 1961–1966 рр. доповнював свою освіту у Вищій педагогічній школі в Ополю, де отримав ступінь магістра. Був активним діячем Спільки сільської молоді (ZMW) і редагував студентський часопис «Фама». Пізніше один рік (1966/1967) працював лектором російської мови у Вчительській студії в Єленій Горі. В 1967–1973 рр. займався журналістикою в редакції «Нашого слова», спеціалізуючись у лемківській проблематиці. У 1972–1974 працював лектором російської мови в Головній школі планування і статистики у Варшаві.

В 1974 р. виїхав до Франції, а звітдам 1975 р. до США, де проживає до нинішнього дня. Там виконував функції керівника в різних фірмах (ресторані, продажу нерухомостей, галереї мистецтв).

Написав декілька наукових і публіцистичних розвідок, опублікованих в «Нашому слові» і «Нашій культурі», а також монографічне дослідження «Література лемківського регіону» (*Лемківщина, монографія*, Нью-Йорк 1984).

Микола Дупляк, нар. 19 лютого 1936 р. в с. Рудавка Яслиська Сянницького повіту. Виселений в 1947 р. в акції «Вісла» разом з батьками до с. Добжиця (пов. Кошалін). Навчався в початкових школах у селах Слов'яково і См'єхів, а опісля в Педагогічному та Загальноосвітньому ліцеях у Кошаліні.

В 1958–1960 рр. навчався на українській філології Вчительської студії у Щеціні. Був активним діячем УСКТ, м. ін. головою міського гуртка УСКТ у Щеціні.

Після закінчення навчання у Щеціні, як син громадянки США, виїхав до Америки, де проживає донині.

Початково виконував фізичну працю в текстильній індустрії (Пассейк і Патерсон), у фабриці паперу (Кліфтон) та електронному підприємстві (Пассейк). В 1962–1964 рр. навчався на Славистичному факультеті Сиракузького університету, де отримав ступінь бакалавра. Після цього продовжував ще два роки навчання в цьому ж університеті, яке завершив в Українському вільному університеті в Мюнхені, де отримав ступінь магістра.

Не зразу став працювати педагогом, бо ще протягом двох років (1966–1968) працював хімічним техніком у фармацевтичній компанії у Сиракузах. Щойно в 1968 р. перейшов до праці в американських середніх школах, працюючи протягом 7 років учителем суспільних наук. Низькі доходи змушують його залишити педагогічну працю і перейти знову (1975) на роботу до хімічної промисловості в компанії синтетичної соди, де працював більш як 9 років, а коли компанію закрито, якийсь час був на безробітті. Тут слід додати, що не покидав ніколи педагогічної праці з українською молоддю, працюючи безперервно від 1966 р. вчителем українознавчих предметів в суботній Школі українознавства ім. Лесі

Українки в Сиракузах, де протягом трьох років виконував ще обов'язки директора. Багато років був інспектором Шкільної ради УККА у Школі українознавства в Баффало.

З 1987 р. працює в Українському братському союзі в Скрантон на посаді редактора тижневика «Народна воля».

Весь час свого побуту в Америці активно включається в громадське життя української спільноти: діяв у Союзі українських студентських товариств Америки, в Українському конгресовому комітеті Америки, в Організації оборони Лемківщини (секретар Краєвої управи), Світовій федерації лемків (секретар). Був співредактором 4. томів «Анналів СФЛ», редактором окремих видань, протягом 22 років оформляв Український лемківський музей та Бібліотеку лемкознавства та УПА, був активним співпрацівником в Українському термінологічному товаристві та співзасновником Української кредитової спілки в Сиракузах.

У 1964 р. одружився з Галею Астасов, українкою, народженою в Австрії, з якою виховали три доньки – всі три закінчили школу українознавства і здобули професії: Ярослава – вчительки, Оксана – лікарки, Орися – економістки.

Любомира Єдняк, нар. 6 вересня 1936 р. в с. Нова Весья Новосанчівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» переселена з батьками на Долішню Сілезію. Проживала в с. Заменец (пов. Злоторія), звідки прибула до Щеціна на україністику.

Після закінчення україністики виїхала зі Щеціна. Дальших відомостей нема.

Петро Коваль, нар. 19 березня 1939 р. в с. М'якіш Новий Ярославського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» разом з батьками був примусово переселений до с. В'євюрки на Ольштинщині. Початкову школу закінчив в с. Топрини 1954 р. і цього ж року поступив до Автомобільного технікуму в Ольштині. Тут самотужки вивчав українську мову з книжок, які можна було купити в місцевій книгарні. Зараз після закінчення технікуму в 1958 р. поступив на україністику вчительської студії в Щеціні і після двох років навчання став учителем.

У вересні 1960 р. став учителем української мови та інших додаткових предметів у Початковій школі в Журавці на Жулавах. Навчання української мови приходилося нелегко – треба було збирати по двоє-трьох дітей з кожного класу і організувати додаткові уроки, що були заплановані на кінець шкільного дня. До цього уроки з української мови мали необов'язковий характер і з цієї причини багато учнів ставилося до них легковажно і, не маючи терпеливості очікувати аж інші класи закінчать уроки, йшли переважно до дому. До цього слід додати негативне ставлення до навчання української мови керівника місцевої школи Леона Шимашкевича (одночасно секретаря громадського комітету ПОРП), як і польських вчителів. Додатково Петро Коваль доїздив два рази в тиждень на лекції української мови до чотирикласної школи в Жулвенцо, де діти були більш охочі до навчання і систематично приходили на заняття.

Багато уваги приділяв художньому вихованню учнів, та ніколи не давали змоги виступити українським дітям на загальношкільних урочистостях зі своїми віршами та піснями. Вечорами вів заняття драматично-вокального гуртка в сільській світлиці у віддаленому два кілометри с. Кшевськ. Гурток виступав на новорічних святах та на Шевченківському вечорі.

Переслідуваний місцевою владою (шкільний інспектор, комітет партії) за буцім-то «націоналістичний» ухил, та не маючи належної підтримки місцевих діячів УСКТ, знеохотився у своїй невизнаній і невинагородженій громадсько-культурній діяльності, зайнявся піднесенням рівня своєї освіти. В 1962–1968 рр. заочно навчався на Відділі польської філології Педагогічної школи в Іданську, яку закінчив магістерською працею «Візія України в творчості Ю. Словацького», написаною під керівництвом проф. Марії Яньйон.

Під тиском несприятливих умов у 1963 р. назавжди розпрощався з жулавськими селами Журавець та Кшевськ і почав роботу у 8-класній Початковій школі в с. Єгловник, в якій, однак, не було українських дітей. Одночасно виконував функцію керівника місцевого сільського університету (т. зв. Університет повшехни).

В 1966 р. одружився з випускницею Бартошицького педліцею і перенісся до с. Тежвалд в Острудському повіті, де став керівником 8-класної початкової школи. В 1971 р. з сім'єю замешкав у власній новозбудованій хаті в Ольштинку і обое з дружиною почали працювати спочатку в професійній школі, а опісля в технікумі. Крім польської, навчав російської мови та професійних предметів зі спеціальності автомобільний механік. Одночасно очолював гмінно-міський відділ Союзу польського вчителства (ZNP). В 1984 р. обійняв посаду заступника інспектора гмінно-міського відділу освіти в Ольштинку. В 1990 р. відійшов на пенсію.

За свою професійну і громадську працю одержав нагороду Міністра освіти і виховання (1978), був відзначений відзнакою «заслужений для Вармії і Мазур» (1973), Золотим хрестом заслуги (1980), та Золотою відзнакою ЗНП (1985).

Петро Коваль є визнаним українським літератором-прозаїком. Його твори, найчастіше під псевдонімом Петро Галицький, були публіковані в Літературній антології «Гомін» (Варшава 1964), «Нашій культурі», «Нашому слові», «Українському календарі» та львівському журналі «Жовтень». Окремою збіркою появилася добірка його оповідань п. з. *Стремління* (1984).

Галина Кошинська, нар. 20 вересня 1923 р. в с. Олика (Волинська обл., Україна). До початкової школи ходила в рідному селі, та не закінчила її, бо невдовзі стала круглою сиротою (батько помер, коли було їй 4 роки, мати – коли мала 11 років). В 1942 р. була вивезена на примусові роботи до Німеччини, де внаслідок важких переживань захворіла і потрапила до німецького лагру, звідки перевезли її до Лодзі (через помилку помішали Луцький повіт, з якого походила, з Лодзьким). Тут заробляла на хліб в будинку для старців.

У 1945 р. почала працювати кухарем в бурсі для хлопців.

У 1949 р. закінчила вечірню школу для дорослих у Лодзі і зайняла посаду виховательки в Будинку дитини, в якому працювала до 1957 р. Цього ж року закінчила Педагогічний лицей у Згежу. В 1956 р. познайомилася з Христею Лібацькою, що працювала в цьому ж Будинку дитини в 1956/1957 р. Завдяки ній вступила до УСКТ, передплатила «Наше слово» і за її намовою вибралася на україністику до Щеціна.

Після закінчення україністики в 1960 р. один рік (1960/1961) працювала в Початковій школі в Бечині, навчаючи м.ін. української мови. Від 1961/1962 р. до 1972/1973 р.

працювала в однокласній Початковій школі в Тшенсачу, в якій діяв тоді ПНУМ. З учнями організувала ялинку, Шевченківське свято, їздила з виступами до Щєціна.

В 1973 р. переїхала до Лодзі, де вже мала забезпечену свою квартиру і до пенсії працювала в Дитячому будинку.

Микола Лєш, нар. 26 листопада 1938 р. в с. Пашова Лїського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселений на Західне Помор'я. Проживав в м. Грифіце, де закінчив середню школу, а опісля поступив на українську філологію у Щєціні.

Після закінчення Вчительської студії два роки працював у початковій школі у Щєціні. В 1962 р. переїхав на постійне проживання до м. Жари, де працював в спеціальній школі (1962–1972). Одночасно продовжував навчання в Інституті спеціальної педагогіки (1965–1967), а опісля вивчав математику в Університеті Адама Міцкевича в Познані (1967–1972).

Дальша професійна праця, це візитатор-методик (1973–1975), вчитель у Загальноосвітньому ліцеї (1976–1995), а від 1996 р. – на півштату. Одружився з товаришкою зі Щєцінської студії

Стефанією Макух. Виховали двох синів. Проживають у м. Жари.

Омелян Мельник, нар. 21 серпня 1936 в с. Морохів Сянїцького повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселений з батьками до Східної Пруссії. Проживав в с. Попйюли, звідки, після закінчення середньої школи, прибув до Щєціна на українську філологію.

За інформаціями його знайомих після закінчення україністики виїхав до США. Був у В'єтнамі, де мав загинути. Близьких інформацій нема.

Богдан Назарович, нар. 1 березня 1938 р. в с. Журавці Томашівського повіту. У червні, в рамках депортаційної акції «Вісла» вивезений з батьками до с. Рудки (пізніше Червоний Двір), що б. Венгожева. Початкову школу і Загальноосвітній ліцей закінчив у Венгожеві в 1957 р. Після місячного вакаційного педагогічного курсу почав навчати в початкових школах в с. Венгельштин, а пізніше в с. Радзєс.

В 1958 р. вирішив продовжувати навчання на українській філології Вчительської студії у Щєціні. Тут швидко подолав початкові труднощі в українській мові і після цього сам виїздив до українських селян з доповідями про українську літературу. Був активним учасником і співорганізатором

різних культурно-освітніх заходів у щєцінському УСКТ. Вакаційну практику відбував у школі в Банях Мазурських.

Після закінчення Вчительської студії в 1960 р. почав працювати вчителем у Початковій школі в Сурмінах б. Бань Мазурських, де zorganizував дві групи навчання української мови. В 1962 р. одружився з Анною Галагідою і переїхав до с. Ліси, де обоє працювали в місцевій школі, в якій 3 групи дітей вивчали українську мову. В 1968 р. обоє переїхали до школи в с. Домбрувка Польська, де став

керівником школи і тут також були дві групи учнів, що вивчали українську мову. В 1973 р., внаслідок реорганізації шкільництва, змушений був доїжджати до їмніної школи в Банях Мазурських, але вже наступного року переїхав на постійне проживання до цього містечка. З липня 1975 р. почав працювати інспектором у справах рад у Їмінній управі, а з листопада 1980 р. до виїзду до Канади в квітні 1989 р. працював на посаді директора Їмінного осередка культури.

Поруч з професійною працею вирізнявся у громадській діяльності, виконуючи ряд функцій в УСКТ: голови, секретаря і заступника голови Повітового правління, члена Комісії у справах національностей при ВК ПОРП в Біломустоші, голови Воєвідського правління у Венгожеві. На VII з'їзді УСКТ обраний членом Ревізійної комісії, на VIII – членом Президії ГП УСКТ, на IX – членом ГП УСКТ. Діяв також в інших громадських організаціях: ТПРД, спортивних (ЛЗС), ФЕН. В кількох каденціях обирався радним місцевих рад.

Дмитро Несторук, нар. 8 листопада 1935 р. в с. Загорові Біло-Підляського повіту. Після виселення в 1947 р. в акції «Вісла» проживав у с. Волі Млинарській (пов. Пасленк), звідки, після закінчення середньої школи, прибув до Щецина на українську філологію. Після її закінчення виїхав зі Щецина. Дальших інформацій нема.

Йосип Палихата, нар. 10 жовтня 1938 р. в с. Золотники (Україна). Поселився в м. Гожів Велькопольський, звідки прибув на українську філологію в Щецині. Після її закінчення якийсь час працював учителем в початковій школі в Чахові. Пізніше виїхав з Польщі (до Австралії?). Близьких інформацій нема.

Станіслав Пеховіч, нар. 25 січня 1939 р. в Чернихові Самбірського повіту в польській селянській сім'ї. В 1944 р. батько пішов на фронт з польським військом. Коли померла мати, разом з братом виховувався у тітки. В 1957 р. закінчив Культурно-освітній технікум у Самборі і цього ж року як репатріант приїхав з братом до батька, який проживав в с. Меленко (пов. Грифіно).

Хотів дальше вчитися, та на перешкоді стануло недостатнє знання польської мови. Коли довідався про відкриття україністики у Щецині, зразу зголосився і був прийнятий, оскільки добре володів українською мовою. Завдяки зичливості друзів-українців швидко подолав труднощі в польській мові.

Після закінчення Вчительської студії 3 роки працював учителем початкової школи в Кшивіні Грифінському, навчаючи російської мови і співу. Якийсь час був штатним працівником Powiatowej Komendy Hufca Związku Harcerstwa Polskiego в Грифіні. В 1966 р. закінчив офіцерський курс в Лодзі і, як професійний офіцер, виконував різні виховні функції в Польському війську. В 1991 р. в чині полковника пішов у відставку. Проживає у Щеціні. Навчання на україністиці, де панували дружні відносини з колегами, згадує як найкращий період свого життя.

Дарія Сорока, зам. Фоліосевич, нар. 18 листопада 1940 р. в м. Сянік. В 1947 р. в акції «Вісла» примусово переселена з батьками до с. Меленціно (пов. М'ястко). До початкової школи ходила у Сьвежні (1948–1954), а пізніше навчалася в Загальноосвітньому ліцеї в М'ястку (1954–1958).

В 1958 р. почала навчання на україністиці Вчительської студії у Щеціні, яку закінчила в 1960 р.

Після закінчення україністики у Щеціні почала працювати в Початковій школі в с. Пшерадз (Щецинецький повіт) як вчителька молодших класів та польської мови у старших класах.

В 1961 р. виїхала до Ельблонга, де початково працювала вчителькою російської мови в Початковій школі № 3 (1961–1976), пізніше як заступник директора цієї ж школи (1976–1980). В 1980–1984 рр. працювала візитатором-методиком при Кураторії освіти в Ельблонзі, а від 1985 р. до переходу на пенсію в 1992 р. вчителем-методиком Відділу вдосконалення вчителів. Надалі працює в неповному вимірі годин, а одночасно допомагає чоловікові у веденні бізнесу.

У міжчасі навчалася на російській філології, спочатку у Вищій вчительській школі в Бидгощі, а опісля на Гуманістичному факультеті Іданського університету, де отримала ступінь магістра (1979 р.). Крім цього відбула т. зв. післядипломні студії в Пйотркові Трибунальському (1981–1983) та здобула III ступінь вчительської спеціалізації (Варшава 1984).

Весь час постійно включалася до громадської діяльності в УСКТ, опісля в ОУП, а також у церковному житті. Була довголітнім членом Президії Правління Товариства польсько-радянської дружби, а тепер Товариства Польща–Схід. Була засновником і головою Товариства Польща–Україна в Ельблонзі (1992 р.).

Вийшла заміж за товариша з україністики Богдана Фоліосевича. Обоє виховали двоє дітей – сина Марка-Степана і доню Лукію-Ларису, що виїхали в Канаду.

Еліза Ткач, зам. Панчак, нар. 13 жовтня 1938 р. в с. Дзюрдзів Ліського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» виселена з батьками на Західні землі до Дембніци Кашубської (пов. Слупськ), де 1953 р. закінчила початкову школу. В 1953–1958 рр. навчалася в педагогічному ліцеї в Слупську, а після його закінчення 1958 р. поступила на українську філологію Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення україністики через один рік (1960/1961) навчала української мови в Загальноосвітньому ліцеї в Перемішлі. Виїхала до Слупська, де протягом 10 років (1962–1972) працювала вчителькою початкової школи. Погіршення стану здоров'я (хвороба горла) не дало їй змоги продовжувати педагогічну працю. Протягом майже трьох років працювала в Товаристві приятелів дітей, а дальших шість виконувала обов'язки референта у справах

вишколу інвалідів у Слупському кооперативі інвалідів. Весь час була зайнята громадською діяльністю в гуртку УСКТ в Слупську.

В липні 1981 р. виїхала до США і донині проживає в Нью-Йорку. В 1983–1991 рр. була працівником Союзу українок, допомагала в редакції «Нашого життя» та в канцеларії СУА. З 1991 р. працює в українській кредитівці.

Вийшла заміж за товариша шкільних років Василя Панчака, з яким виховала двох синів – Андрія і Богдана. Андрій має своє підприємство в Слупську, а Богдан закінчив Люблинський католицький університет і 1990 р. був висвячений на священника.

Дмитро Трояновський, нар. 20 серпня 1937 р. в с. Куляшне, Сянського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» був депортований з батьками на Ольштинщину. Після закінчення початкової школи в Семполі (пов. Бартошиці) в 1954 р., навчався в Бартошицькому педагогічному лиці (1954–1958).

В 1958 р. поступив на україністику Вчительської студії у Щеціні і протягом двох років, крім навчання, займався громадською працею, м. ін. читав лекції по селах для українського населення. Ця праця в Товаристві загальної освіти (ТВП) доповнювала скромний студентський бюджет.

Педагогічну практику відбував в українській школі в Баях Мазурських. Щецінську україністику закінчив у 1960 р.

Цього ж року пробував поступити на україністику у Варшавському університеті, та не маючи можливостей замешкати у Варшаві на час вступних іспитів, повернувся додому і 15 жовтня 1960 р. почав педагогічну працю в Початковій школі у Кінкаймах. Оскільки у цій школі не мав можливостей навчати української мови, вже наступного року перейшов до Початкової школи в Семполі, де від двох років діяв ПНУМ. У цій школі працював від 1961 до 1985 р., весь час навчаючи, крім інших предметів, українську мову та організував для учнів позалекційні заняття (танцювальний гурток). Від 1980 р. був заступником директора Початкової школи в Семполі.

Незалежно від вчительських обов'язків, від 1963 р. виконував функцію методичного інструктора української та російської мов у Бартошицькому повіті, а деякий час його функція інструктора української мови розтягнулася на все Ольштинське воєводство. В міжчасі заочно закінчив Вищу вчительську школу в Гданську та магістерський курс у Люблинському університеті ім. Марії Кюрі-Скłodовської.

У 1985 р. доля закинула його до США, де вже раніше переїхали на постійне проживання батьки його дружини. Там продовжує працюю у своїй професії, навчаючи українську мову в Духовній семінарії оо. Василян.

Іван Цимбалко, нар. 27 червня 1934 р. в с. Поздзяч Перемиського повіту. Початкову освіту здобув у рідному селі. В 1947 р. з батьками був депортований на Помор'я і поселений в с. Тухом'є (пов. Битів). Там закінчив середню школу і якийсь час учителював на Кашубах.

У 1958 р. почав навчатися на україністиці Щецінської студії, де вирізнявся художнім читанням та акторськими здібностями.

Після закінчення україністики у Щеціні працював учителем в Початковій школі в Білому Борі (1960–1964). Опісля переїхав до с. Рашівка (Любінський повіт), де до самої пенсії працював керівником школи і вчителем російської мови.

У міжчасі закінчив заочно російську філологію у Вчительській студії в Єленій Горі. Один рік навчався в Росії, де отримав диплом закінчення повної вищої школи.

В 1960 р. одружився з однокурсницею Надією Вислоцькою, з якою мали двоє синів. На жаль, подружжя виявилось нетривким і після кількох років спільного життя, розійшлися.

Анна Чіснок, нар. 16 липня 1939 р. в с. Торки Перемиського повіту. В 1947 р., в акції «Вісла», виселена разом з батьками на Західне Помор'я. Проживала в с. Тухом'є (пов. Битів), звідки прибула на українську філологію Щецинської студії.

Після закінчення україністики виїхала на Ольштинщину, де працювала вчителькою і вийшла заміж. Точніших інформацій нема.

Катерина Юшко, нар. 20 жовтня 1937 р. в с. Верхрата, Любачівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» разом з батьками виселена до с. Грушини, що б. Гурова Ілавецького. Закінчила середню школу і вирішила продовжувати навчання на україністиці.

Після закінчення україністики виїхала до Бартошиць, де працювала вчителькою і вийшла заміж. Перебуває на пенсії. Точніших інформацій не подала.

На уроці...

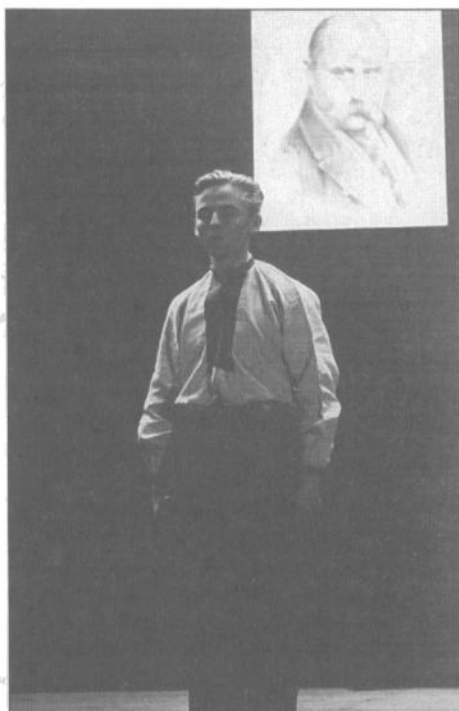

Чоловіча стаття другого випуску студентів україністики. На світлині внизу: другий і третій випуск студентів з керівником секції україністики мгр. В. Посацьким.

Дмитро Трояновський і Йосип Палихата виконують гумористичний танець матросів.

Петро Коваль читає вірш Шевченка.

*На Ясних Блонях:
Надія Вислоцька, Дмитро
Трояновський, Любомира
Єдинак і Михайло Баранович.*

Емілія Бахір, зам. Ващур, нар. 27 жовтня 1934 р. в с. Конячів Ярославського повіту. Виселена з батьками в акції «Вісла», проживала в с. Борніти (пов. Бранєво), звідки прибула на навчання на україністику Вчительської студії у Щеціні. Після її закінчення навчала української мови в с. Мендзибуж (пов. Члухів). Дальших інформацій нема.

Михайло Бздель, нар. 20 листопада 1936 р. в с. Верхрата Любачівського повіту. Разом з сім'єю в акції «Вісла» був виселений на Ольштинщину, де батьки тричі змінювали приділені їм понижені будинки, аж вкінці поселилися в с. Бондзе в Гурово-Лявецькому повіті. Після закінчення сільської початкової школи та Сільсько-господарського технікуму (1956) працював у цьому ж технікумі як учитель-вихователь. У 1959 р., довідавшись з «Нашого слова» про набір на україністику Вчительської студії у Щеціні, став її студентом, а по двох роках (1961) став працювати у злученій початковій школі № 7 і III Загальноосвітньому ліцеї в Лігніці, який з наступного року став самостійним IV

Загальноосвітнім ліцеєм з українською мовою навчання.

У цій школі один рік навчав української мови, а від 1968 р. до 1988 р., коли відійшов на пенсію, працював керівником гуртожитка. Одночасно виконував функцію опікуна гуртків художньої самодіяльності, що діяли при школі.

Ярослава Бріль, зам. Гіль, нар. 13 вересня 1941 р. в с. Савчин Грубешівського повіту. У липні 1947 р. в акції «Вісла» була переселена з батьками до с. Парезки, що біля Гурова Лявецького на Ольштинщині. Початкову освіту здобувала в с. Демби (до VI класу) і в Гурові Іл. (VII клас). В Гурові Іл. навчалася також у Загальноосвітньому ліцеї (1954–1959).

Закінчивши ліцей почала навчатися на україністиці Вчительської студії у Щеціні, яку обрала «зادля прагнення продовження навчання рідної мови», що її вивчала в середній школі. У Щеціні співала в хорі і була активна в громадській діяльності.

Після закінчення україністики в 1961–1963 рр. працювала вчителькою української та російської мов у Початковій школі в Гурові Лявецькому. В 1963 р. переїхала жити до Лідзбарка Вармінського, де спочатку працювала вихователькою в гуртожитку Педагогічного ліцею (1963–1965), а опісля вчителькою нижчих класів та російської мови в початковій школі (1965–1996). В 1996 р. перейшла на пенсію. Працює ще в місцевому ПНУМ, який веде від 10 років.

В 1963 р. вийшла заміж за випускника Київського університету, також учителя, Богдана Гіля, з яким виховала одного сина. В 1983 р. пережила трагедію смерті чоловіка.

Адам Василик, нар. 6 жовтня 1936 р. в с. Розтока Добромільського повіту (тепер Устріки Долішні). Цілу сім'ю виселено в акції «Вісла» 1947 р. на Ольштинщину до села Шурково (Бартошицький повіт). Після закінчення Бартошицького педліцею 1956 р. три роки працював учителем і керівником початкової школи в Шуркові, де організував і вів ПНУМ. Знання української мови доповнював на курсах в Медзешині. В 1959 р. поступив на україністику Вчительської студії у Щеціні, де належав до групи найактивніших студентів.

Після закінчення Вчительської студії (1961) одружився з учителькою з Сокальщини і обоє почали працювати в початковій школі у с. Безледи. Як керівник школи організував ПНУМ. У 1968 р. перейшов до меншої школи у Вайснорах, де був також керівником. Два роки (1974–1976) працював у районному суді як куратор для неповнолітніх у Бартошицях. У 1976 р. повернувся до праці в школі у Вайснорах, а 1986 р. перейшов на пенсію. З дружиною виховали доньку-педагога, яка вчить в українській початковій школі в Бартошицях, де ціла сім'я проживає.

Андрій Вашенко, нар. 12 грудня 1926 р. в с. Вишовате Горлицького повіту. Виселений з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Долішню Сілезію. Проживав в с. Громадка (пов. Болеславець), звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення україністики коротко працював учителем в Білому Борі. Пізніше виїхав в Австралію, де проживає з дружиною і дітьми до сьогодні. Близьких інформацій нема.

Михайлина Вільчацька, нар. 9 листопада 1939 р. в с. Брунари Горлицького повіту. Виселена з сім'єю в акції «Вісла» 1947 р. на Зеленогірщину до с. Дзєцьмяровіце Шпротавського повіту. Звідтам прибула на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення україністики виїхала зі Щеціна. Близьких інформацій про її долю нема.

Петро Вільчацький, нар. 21 червня 1935 р. в с. Флоринка Новосанчівського повіту. Був переселений в акції «Вісла» і проживав в м. Козьле (Опольське воев.), звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення україністики виїхав зі Щеціна. Ближчих інформацій про його долю нема.

Петро Дзвінка, нар. 6 червня 1939 р. в с. Флоринка Новосанчівського повіту. В 1947 р. в акції «Вісла» переселений з батьками до с. Байково Любінського повіту. В 1959 р. закінчив Млинарський технікум у Вроцлаві. Цього ж року переїхав до Щеціна і в 1959–1961 навчався на україністиці Вчительської студії. Був членом танцювального гуртка, організованого М. Юречком.

Після закінчення Вчительської студії в 1961 р. почав працювати як вихователь, а з 1962 р. по 1964 р. був керівником гуртожитку.

В 1964–1990 рр. виконував функцію директора школи, спочатку в Чахові, потім у спеціальному шкільництві: в Новому Варпні, Засзежу і вкінці у Щеціні. В 1990 р. перейшов на пенсію. Працює в неповному вимірі годин в гуртожитку.

Вже під час виконання професійної праці навчався на Педагогічному факультеті в Познанському університеті, де отримав ступінь магістра. Крім цього, доповнював свої кваліфікації до праці у спеціальному шкільництві в Інституті спеціальної педагогіки у Варшаві та відбув післядипломну студію в галузі олігофренопедагогіки та здобув II ступінь спеціалізації.

Крім професійної праці діяв від 1961 р. у польській пластунацькій організації Związek Harcerstwa Polskiego – ZHP (комендант куреня), а від 1963 р. також у Товаристві приятелів дітей – Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, в якому виконував функцію голови (1990–1997), а від 1997 р. є головою Ревізійної комісії Товариства.

Одружений з Лідією Дзвінкою. Дітей не мають.

Стефанія Макух, зам. Лех, нар. 6 січня 1942 р. в с. Перунка Новосанчівського повіту. Виселена з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Долішню Сілезію. Проживала в м. Пшемків, звідки прибула на україністику Вчительської студії у Щеціні. Після її закінчення в 1961 р. переїхала до м. Жари, де працювала вчителем у Шкільно-виховному осередку для глухих дітей (1961–1974). У міжчасі навчалася в Інституті спеціальної педагогіки (1965–1967) та у Вищій педагогічній школі (1969–1974), де також вивчала спеціальну педагогіку і отримала титул магістра.

В 1975–1985 рр. працювала логопедом у консультативному інституті (Poradnia Wychowawczo-Zawodowa), а опісля знову у вищезгаданому осередку (1986–1996).

Вийшла заміж за Миколу Леха, також випускника щецінської україністики, з яким виховали двох синів, Марка і Павла. Після відходу на пенсію 1996 р. надалі працює на неповному штаті логопедом у початковій школі.

Ірина Мисько, нар. 28 березня 1941 р. в с. Глинне Ліського повіту. Виселена з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживала в с. Любово (повіт Старгард Щецинський), звідки прибула на українстику Вчительської студії у Щеціні. Після закінчення Вчительської студії працювала в школах Щецина. Ближчих інформацій не подала.

Зіновій Павлинський, нар. 16 липня 1939 р. в с. Тенетиська Томашівського повіту. На другому році життя втратив батька, який був арештований 1941 р. німцями у Львові і там загинув. До школи почав ходити в рідному селі. В 1947 р., разом з мамою і бабунею був депортований до с. Стегна (пов. Ельблонг). У цьому ж селі закінчив у 1953 р. початкову школу, а в 1953–1955 рр. продовжував навчатися в Ілаві в середній школі, яку закінчив у Іданську 1957 р.

В 1958 р. сім'я (мати вийшла вдруге заміж) повернулася на старі землі і поселилася в с. Любича-Князі, де побудувала хату. Наступного року Зіновій виїхав до Щецина і поступив на українську філологію Вчительської студії у Щеціні. Тут вирізнявся активністю в громадській діяльності, зокрема як чільний актор самодіяльного драмгуртка при УСКТ. Після закінчення Вчительської студії, в 1961–1966 рр. був студентом Інженерного факультету по спеціальності автомобільний транспорт Щецинської політехніки.

Отримавши титул магістра-інженера переїхав жити до Перемишля, де почав працювати в місцевому підприємстві Польської автомобільної комунікації (ПКС) на посаді головного механіка. В 1978 р. перейшов працювати до Польського моторового союзу (Pezetmot), де виконував функцію керівника. Від 1983 р. працює вчителем в Електронічному технікумі на посаді керівника практичних занять. Одночасно, від 1973 р., виконує обов'язки експерта у справах механіки моторизації.

Весь час належав до активних членів УСКТ, а в 1964–1966 рр. виконував функцію члена Товариського суду при ГП УСКТ.

Одружений з випускницею щецинської українстики Пелагією Назар, з якою мають двох дорослих синів.

Ольга Романець, зам. Грицков'ян, нар. 10 лютого 1940 р. в с. Тирява Волоська Сянницького повіту. В 1947 р. з батьками переселена до с. Замброво (пов. Колобжег). У 1954–1959 рр. навчалася в педагогічному лицю в Слупську, а після його закінчення почала навчання на українстиці Щецинської студії, яку закінчила в 1961 р.

Все своє професійне життя працювала як вчителька молодших класів (I–III) в початкових школах. Спершу в Слупську (1961–1966), опісля в Кошаліні (1966–1992). В 1978 р. здала комісійний кваліфікаційний іспит по спеціальності початкового навчання. В 1992 р. перейшла на пенсію.

Нагороджена почесними відзнаками за заслуги в розвитку Кошалінського воєводства (1975) та міста Кошаліна (1986), Золотим хрестом заслуги (1982) та Кавалерським хрестом Ордера Відродження Польщі (1991).

В 1976–1986 рр. працювала з дітьми у світлиці УСКТ, навчаючи їх української мови і продовжувала його в 1990–1994 рр. у світлиці ОУП.

В 1963 р. вийшла заміж за Богдана Грицков'яна, з яким виховали двоє дітей: Оксану, по професії фармацевтка, та Андрія, що є інженером.

Богдан Фолосевич, нар. 17 лютого 1941 р. в с. Нетреба Томашівського повіту. В 1947 р. з батьками примусово переселений до с. Кшевськ (пов. Ельблонг). Після закінчення початкової школи в 1954 р. і середньої в 1959 р. почав навчатися на україністиці Вчительської студії у Щеціні, яку закінчив 1961 р. Брав участь у художній самодіяльності як член хору і танцювального гуртка. Займався спортом, виборюючи перше місце в стрибку в далину серед студентів Гуманістичного факультету.

Від 1961 р. працював учителем середньої школи, виконуючи одночасно обов'язки візитатора рільничого шкільництва на Ельблонжчині.

В 1961–1965 рр. навчав російської мови у військовому Загальноосвітньому ліцеї в Ельблонзі. В 1965–1991 рр. був учителем Сільськогосподарської школи в Ельблонзі. У 1991 р. перейшов на пенсію. Від 1991 р. до сьогодні веде туристично-гастрономічну діяльність при трасі Е7 Варшава – Іданськ. Крім цього, від 25 років працює у власній теплиці та огороді.

В 1970 р. закінчив Сільськогосподарський факультет у Вчительській студії. В 1972–1973 рр. навчався у Вищій вчительській школі по спеціальності російська філологія, яку продовжував на Гуманітарному факультеті Іданського університету, де в 1977 р. отримав ступінь магістра.

Весь час активно включався в громадське життя українців на Ельблонжчині, три рази був обраний головою місцевої організації УСКТ, а безперервно був і досі є членом правління міського гуртка. Є також членом церковної ради. Був засновником, керівником і членом музичного ансамблю «Свояки», що грав на десятках весіль, забав та на концертах. Був також організатором хору «Ельблонг – Кшевськ», засновником хору «Зем'я Ельблонзка» та співорганізатором дитячих конкурсів.

Допишував до «Нашого слова», а перебуваючи в Канаді в 1991 р. написав статтю про Ярослава Стецька до *Енциклопедії Українознавства*.

Одружений з товаришкою з україністики Дарією Сорокою, з якою виховали двоє дітей: Марка (був організатором і керівником ансамблю «Оселедець») і Лукію-Ларису, що постійно проживають в Канаді.

Михайло Шемеля, нар. 3 березня 1938 р. в с. Вислік Долішній Сянського повіту. Переселений з сім'єю в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживав в с. Домбрувка Битівського повіту, звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні. Проживає в м. Битів.

Михайло Шумада, нар. 1 червня 1941 р. в с. Руда Журавецька Томашівського повіту. До школи почав ходити 1946 р. в рідному селі, але вже в липні 1947 р. внаслідок репресійно-депортаційної акції «Вісла» був виселений з батьками до села Заброст Великий, що на Сувальщині, де закінчив чотири класи початкової школи, а до V–VII класів ходив у Будрах, віддалених 10 км від Забросту Великого. Пізніше навчався в Загальноосвітньому ліцеї у Венгожеві (1955–1959).

В 1959 р. поступив на україністику Вчительської студії у Щеціні, де активно діяв на громадському полі – співав у хорі під проводом Володимира Посацького, брав участь у лекторській діяльності, був членом Товариства загальних знань (ТВЗ) і часто виїздив з лекціями на села. Навчання на україністиці закінчив з III випуском 1961 р. Тема його дипломної роботи звучала: «Володимир Самійленко – юморист і сатирик».

В першому році педагогічної праці (1961/1962) вчителював в Забрості Великому, де відкрив пункт навчання української мови, з чого не були вдоволені всі односельчани. На власне прохання перенесено його до села Пілаки Великі, на посаду керівника 6-класної школи, де також був пункт навчання української мови. Праця в цій школі займала йому 42 години на тиждень, у тому й заняття з дитячим драмгуртком.

Після річної праці в Пілаках Великих, в 1963 р. почав навчання на українській філології у Варшавському університеті, яку закінчив у 1968 р. Ще перед закінченням студій, в березні 1968 р. був свідком і учасником студентських протестів і страйків на цьому університеті.

В 1968–1973 рр. працював на посаді штатного секретаря Вовідського правління УСКТ у Вроцлаві. Праця на цьому становищі не була легкою, тим більше, що в тому часі у вроцлавському середовищі появились серйозні внутрішні конфлікти. Мимо цього, вдалося досягти деяких успіхів, м. ін. започатковано лекторську діяльність, відкрито ПНУМ для студентської молоді, а наприкінці 1969 р. зорганізовано II студентський симпозіум (перший відбувся в березні 1968 р.).

1973 р. повернувся на Мазури і в 1973–1975 рр. працював вчителем у Загальноосвітньому ліцеї в Новому Місті Любавському та Хімічному технікумі в Ольштині. Весь час не переривав контактів з УСКТ, беручи участь в його організаційній діяльності (м. ін. у звітно-виборчій кампанії).

Після річної перерви в праці, від 1976 р. донині працює вчителем в Початковій школі в Забрості Великому, а від 1985 р. виконує функцію директора цієї школи. Від 1977 р. у школі введено навчання української мови, влаштовуються традиційні Шевченківські свята, організуються міжшкільні симпозіуми, присвячені польсько-українським питанням. В 1984–1990 рр. був членом Ансамблю пісні і танцю «Черемош» у Венгожеві. Виконує також різні організаційні функції в ОУП (в 1992–1996 рр. був членом ГР ОУП) та очолює Венгожівсько-Кентшинське відділення Українського вчительського товариства. Брав участь у курсах підвищення вчительських кваліфікацій в Києві (1962, 1980 і 1989).

М. Шумада є автором багатьох публікацій на злободенні та історичні теми в тижневику «Наше слово», а також на сторінках польської преси.

Ярослава Бріль в народному одязі (1961 р.).

Жіночий квартет з третього випуску студентів україністики: Ірина Мисько, Ярослава Бріль, Ніна Сивак і Стефанія Махух.

Студентський гурток перед виступом (1961 р.).

*Хлопці з третього випуску. Зліва: М. Шумада,
Б. Фоліосевич, А. Василик.*

Богдан Фоліосевич та О. Юринець.

*На Валах
Хробрето.
Зліва:
З. Павлінський,
А. Василик,
М. Шумада.*

Володимир Галак, нар. 5 березня 1939 р. в с. Улазів Любачівського повіту. Акція «Вісла» перервала його навчання в першому класі початкової школи. Разом з батьками був депортований на Ольштинщину і поселений в поблизу Срокова (пов. Кентшин). У Срокові закінчив початкову школу і продовжував навчання в Загальноосвітньому ліцеї у Венгожеві, який закінчив у 1960 р.

Цього ж року прибув до Щеціна і в 1960–1962 рр. навчався на україністиці Вчительської студії.

Після закінчення україністики, від 1962 до 1979 р. працював учителем в Початковій школі в с. Ленкниці, ведучи також ПНУМ. Одночасно в 1974–1979 рр. заочно навчався на україністиці (разом з русистикою)

Варшавського університету, де отримав ступінь магістра. Після ліквідації школи в Ленкниці (внаслідок шкільної реформи) переїхав до с. Байори Великі, де в початковій школі навчав української та російської мов. У цій школі працює до нинішнього дня, виконуючи обов'язки директора школи.

Протягом всього професійного життя активно включався до громадської діяльності, зокрема в УСКТ, виконуючи функції голови Гуртка у Срокові, голови ПП УСКТ в Кентшині, члена ВП УСКТ в Ольштині, а тепер голови гуртка ОУП в Байорах Великих. Діє також в Бджолярському товаристві, в 1976–1986 рр., як голова гмінного гуртка, а тепер як секретар цього ж гуртка.

В 1994 р. пережив особисту трагедію – померла йому дружина Стефанія. Їх одинокий син Зенон закінчив Іданський університет як магістр економії.

Богдан Гнап, нар. 15 квітня 1940 р. в с. Прусе Любачівського повіту. З цього ж села, після закінчення середньої школи, прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після її закінчення виїхав зі Щеціна на Любачівщину. Працював учителем у початкових школах у Наролі (до 1963) і в Любачові. Близьких інформацій нема.

Христина Демідонт, зам. Стець, нар. 21 березня 1941 р. в с. Себечів Грубешівського повіту. Разом з 4 іншими українськими сім'ями, що залишилися в селі після виселення в Україну, була депортована в акції «Вісла» на Західні землі Польщі і поселена в м. Семнополь (пов. Бартошиці). В 1948 р. батька арештувало УБ і він повернувся додому шойно в 1953 р. Після закінчення місцевої початкової школи навчалася в Бартошицькому педліцеї, який закінчила в 1960 році.

Цього ж року поступила на українську філологію у Щеціні, де брала активну участь у житті українських

студентів. Після закінчення Вчительської студії 1962 р. один рік працювала в початковій школі в с. Смолянка (Бартошицький повіт), де навчала також української мови і один рік перепрацювала в бібліотеці в м. Семпополь. У 1964–1973 рр. працювала вчителькою в Кандитах (пов. Гурово Ілавецьке), де вела ПНУМ, а від 1973 р. працювала в початковій школі в Гурові Ілавецькому, де також до нині навчає української мови.

Заочно закінчила українську філологію на Варшавському університеті (1974–1979). Підвищувала свої кваліфікації на курсах української мови в Києві. В 1978–1984 рр. працювала в Комісії освіти і культури в Гурові Ілавецькому, а в 1979–1981 рр. була головою місцевого гуртка УСКТ. В 1987 р. отримала II ступінь учительської спеціалізації з української мови.

Вийшла заміж за члена хору «Журавлі», з яким виховала двох синів.

Данило Древо, нар. 27 грудня 1924 р. в с. Ніновичі, Ярославського повіту. До початкової школи ходив у рідному селі в 1931–1939 рр. У 1939 р. почав навчатися в Перемиській гімназії та з різних об'єктивних і суб'єктивних причин змушений був перервати навчання вже в першому році.

Весь воєнний період 1939–1944 рр. допомагав батькам у веденні господарства. В 1942 р. зв'язався з підпільним рухом і в 1944–1947 рр. скривався по лісах.

У половині травня 1947 р. неприємного, що лежав над Сяном забрали жовніри Польського війська. Після кількох місяців допитів у Перемишлі, Ярославі та Ряшеві був відправлений до концентраційного табору в Явожні. На

початку січня 1948 р. з першою групою звільнених опинився на волі і переїхав до батьків, яких депортовано в с. Свендково, що на Ольштинщині.

Весною 1948 р. станув перед Військовою призовною комісією, але вона відстрочила йому військову службу. Випадково зайнявся кравецьким ремеслом і по кількох роках (1953 р.) здобув челядницький і невдовзі також майстерський дипломи. До 1956 р. в його кравецькій майстерні привчалася до ремесла завжди троє учнів. У 1957 р. почав готуватися на курсах до матурального іспиту, який здав 1959 р.

Від 1956 р. включався у громадське життя українців, беручи участь у перших з'їздах УСКТ, вакаційних курсах вчителів української мови в Медзешині та організуючи пункти навчання української мови. В 1960 р. виїхав до Щецина і, після успішних вступних іспитів, почав навчання на україністиці Вчительської студії. З браку матеріальної допомоги змушений був хапатися всяких занять, щоб заробити на прожиток. Був активний в УСКТ та культурно-художній діяльності студентів.

Після завершення дворічного навчання на україністиці у Щецині (1960 р.) почав працювати вчителем у Початковій школі в Жугенях (Ельблонзьке воєв.), де навчала також його дружина Галина. Після трьох років праці в Жугенях, в 1965 р. переїхав до Білого Бору, де тоді було всього двоє вчителів і школа підупадала, а число учнів значно зменшилося (до 51). Опрацьований ним новий організаційний план школи передбачав збільшення класів з чотирьох до восьми. Уже по двох роках керування школою, в 1967/1968 р., число вчителів зросло до п'яти, а учнів до 76 (в наступному році було їх 84). Швидко почала розгортатися також художня самодіяльність учнів, що знаходило визнання на різних концертах і фестивалях (в Кентшині та Кошаліні). В 1982 р. перейшов на пенсію і від цього часу не працював уже професійно.

Протягом довшого часу надсилав різні дописи до «Нашого слова» та рецензії до «Нашої культури».

Одружився в 1955 р. з учителькою Галиною Ющук (перепрацювала з ним в Білому Борі 24 роки, а всього разом 40 років у вчительській професії), з якою доховалися двох синів і чотири дочки, з них дві вчительки.

Василь Ішинський, нар. 10 серпня 1940 р. в с. Хлоп'ятин Грубешівського повіту. Виселений з батьками під час акції «Вісла» 1947 р., проживав в с. Шопи (пов. Ельблонг), звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні. Тут активно включався в культурне життя.

Після закінчення Вчительської студії виїхав зі Щеціна. З інформацій його товаришів відомо, що передчасно помер. Близьких інформацій нема.

Ярослав Керкош, нар. 1 грудня 1940 р. в с. Войткова, пов. Устрики Долішні. У 1947 р. разом з батьками депортований на Західні землі і поселений в м. Білий Бір. Початкову школу закінчив в Полянові, а Загальноосвітній лицей у Слупську 1959 р. Цього ж року поступив у Варшавський університет, але вже наступного року (1960) перенісся на українську філологію Вчительської студії у Щеціні. Тут був активним членом УСКТ, виступаючи в місцевих гуртках художньої самодіяльності.

Після закінчення україністики, з 1962 р. працював вчителем у Початковій школі Гола Гура у Славненському повіті. В 1963 р. почав навчатися на Факультеті будови машин Щецінської політехніки, одночасно працюючи. В 1970 р. одержав ступінь магістра інженера. В 1972–1974 рр. працював керівником механічного руху в Гідроелектростанції Жидово. В 1974 р. виїхав до США, де проживав до 1989 р. Після нещасливого випадку повернувся у Польщу і перебував на пенсії. Помер у 1998 р.

Ярослава Кузьма, нар. 15 лютого 1941 р. в с. Конотопи Сокальського повіту (Україна). Приїхала з батьками на Західне Помор'я і проживала в с. Угощ (пов. Бітів), звідки прибула на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії виїхала зі Щеціна. Працювала вчителькою в с. Божитухом (пов. Бітів). Близьких інформацій нема.

Ярослава Куніцька, нар. 16 серпня 1943 р. в с. Савчин Грубешівського повіту. Виселена в акції «Вісла» 1947 р. на Ольштинщину. Проживала в с. Парезка (пов. Турово Ілавецьке), звідки прибула на україністику Вчительської студії у Щеціні. Тут брала участь в гуртку художньої самодіяльності.

Після закінчення Вчительської студії виїхала зі Щеціна. Працювала вчителькою. Близьких інформацій нема.

Юліан Лех, нар. 7 вересня 1939 р. в с. В'юнки на Житомирщині (Україна). Проживав у Холмі, звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії виїхав зі Щеціна. Близьких інформацій нема.

Йосиф Мазур, нар. 17 січня 1939 в с. Монастир Любачівського повіту. Переселений з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживав у м. Новогард, звідки прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії виїхав зі Щеціна. Працював учителем у початковій школі в Кориткові (пов. Новогард). Близьких інформацій нема.

Володимир Мисько, нар. 23 червня 1935 р. в с. Глинне Ліського повіту. Виселений з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживав в с. Любово (пов. Старгард Щецинський), звідки після закінчення середньої школи прибув на україністику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії працював у початкових школах Щеціна та щецинській Кураторії. Якийсь час був головою міського гуртка ОУП. Близьких інформацій не подав.

Іванна Сивак, нар. 23 лютого 1938 р. в с. Черничин Грубешівського повіту. Виселена з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Ольштинщину. Проживала в с. Марціно-Воля (пов. Гжицько), звідки прибула на українстику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії якийсь час жила і працювала в Щеціні. Пізніше виїхала з цього міста. Близьких інформацій нема.

Андрій Стефура, нар. 1 жовтня 1927 р. в с. Петрова Воля Сянського повіту. Виселений в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживав в с. Гжмьонца (пов. Битів), звідки прибув на українстику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії вчив у різних школах на Західному Помор'ї. Перебуває на пенсії.

Данута Яремович, нар. 21 листопада 1942 р. в с. Кальниця Ліського повіту. Виселена з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я. Проживала в с. Бечино (пов. Грифіце), звідки після закінчення середньої школи прибула на українстику Вчительської студії у Щеціні.

Після закінчення Вчительської студії працювала в українській школі в Чахові до 1964 р. Пізніше вчила в польських школах в Старгарді Щецинському. Близьких інформацій нема.

*Урок малювання:
в першій лавці Ярослава
Куніцька і Дарія Якимець,
у другій – Христина Демідонт
і Ярослава Кузьма.*

*Василь Іщинський з Дарією Воробець
і Ярославом Куницькою.*

*Третій і четвертий випуски студентів україністики з інструктором ГП УСКТ Любою
Вербовою і з мгр. В. Посацьким.*

На технічних заняттях у кузні. Молотом гупають: Ярослава Демко, Василь Іциньський і Богдан Гуан.

Урок рисунку.

Прогулька в парку.

Зліва: Павлинський, Фолосевич, Шумський, Мисько, Шумада, Козак, Кіташ.

На танцювальній забаві в домівці УСКТ у Щеціні. Зліва: Галак, Древіко, Василик, Бздель, Мазур.

Ольга Батрух, нар. 17 жовтня 1942 р. в с. Тисовець Ліського повіту. Виселена разом з батьками в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я, проживала в м. Білий Бір. Звідси, після закінчення 1961 р. Педагогічного ліцею в Слупську, приїхала на україністику Вчительської студії у Щєціні. Тут протягом двох років активно включалася в культурне життя УСКТ.

Після закінчення Вчительської студії виїхала до Кракова, де протягом року навчалася на курсі есперанто, одночасно працюючи вчителькою в одній із краківських шкіл. Разом з дипломом курсу есперанто отримала запрошення на Конгрес есперантистів у Болгарії, де провела два тижні.

В 1964–1972 рр. працювала вчителькою і директором Початкової школи в селі Бесовіце (пов. М'ястко). Там вела також навчання української мови.

В 1968 р. почала вивчати математику на заочному курсі Вищої педагогічної школи в Іданську. Навчання перервала на IV курсі і щойно в 1980 р. завершила його у ВСП в Слупську, отримуючи диплом магістра математики. В 1972–1998 рр. працювала вчителькою в Початковій школі в с. Загужица (пов. Слупськ), де від 1975 р. виконувала обов'язки директора 8-річної школи. В 1998 р. перейшла на пенсію.

Марія Божик, нар. 15 серпня 1943 р. в с. Гребенне Рава-Руського повіту. Закінчила Загальноосвітній ліцей в Перемішлі і приїхала до Щєціна на україністику Вчительської студії.

Після її закінчення навчала української мови в с. Войцехів (пов. Ельблонг). Близьких інформацій нема.

Станіслав Вахута, нар. 15 січня 1941 р. в с. Будимир Любачівського повіту. В акції «Вісла» був переселений з сім'єю на Ольштинщину. Проживав в с. Корше (пов. Кентшин). Звідси, після закінчення середньої школи, приїхав на україністику Вчительської студії у Щєціні.

Після її закінчення виїхав зі Щєціна. Точніших інформацій нема.

Дарія Воробець, зам. Якимець, нар. 12 травня 1938 р. в Княжидях Перемиського повіту. У 1947 р. в акції «Вісла» з батьками була депортована до с. Кандити (Гурово-Ілавецький пов.). У цьому ж селі закінчила початкову школу, а опісля Педагогічний ліцей в Лідзбарку Вармінському (1958). В 1958–1960 рр. працювала

вчителькою в с. Паустри, що біля Гурова Іл., одночасно навчаючи української мови.

В 1961–1963 рр. навчалася на українській філології Вчительської студії у Щеціні. Після її закінчення, повертається до школи в Паустрах. В 1966–1968 рр. навчається в Державному інституті спеціальної педагогіки у Варшаві.

З 1968 р. почала працювати вчителем початкової школи в Бартошицях у класах з учнями розумово відсталими. Перепрацювала в ній 20 років. У міжчасі надалі підвищували свої педагогічні кваліфікації у Вищій педагогічній школі у Кракові, де 1985 р. отримала диплом магістра. В 1987 р. здобула другий ступінь педагогічної спеціалізації

з олігофренопедагогіки.

В 1974 р. в Початковій школі № 1 в Бартошицях відкрила пункт навчання української мови, що 1990 р. став зародком Початкової школи з українською мовою навчання, і в якому навчала рідної мови вже як пенсіонерка до 1992 р.

Поза професійною працею, відзначалася у громадській діяльності як член правління УСКТ – повітового, воєвідського і головного. Сьогодні очолює Ревізійну комісію Бартошицького гуртка ОУП і є леном Українського вчительського товариства у Польщі. Відома як організатор українських концертів, вечорниць, кольпортажу української преси і книжки та багатьох інших культурно-освітніх заходів.

Ярослав Вуск, нар. 20 квітня 1938 р. в с. Дуньковичі Ярославського повіту. В липні 1947 р., в акції «Вісла», разом з батьками, виселений до с. Камйонки (пов. Гіжицько). В 1959 р. в Гіжицьку закінчив Загальноосвітній, а після цього 2-літню Студію сільськогосподарської адміністрації в Рокетниці, що б. Познані.

З інспірації батька, свідомого сільського діяча, в 1961 р. поступив на українську філологію в Щеціні, яку закінчив у 1963 р.

Два роки навчав російської мови в одній з початкових шкіл Щеціна (1963–1965). Після цього, в 1965–1966 рр. працював у Воєвідській коменді міліції у Щеціні як функціонер

Фінансового відділу, а пізніше (1980–1996) як керівник Секції статистики Відділу інформатики.

В 1962–1989 рр. був членом Об'єднаної селянської партії (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe).

З 1996 р. на пенсії. Проживає у Щеціні.

Софія Колач, нар. 14 січня 1942 р. в Хотинці Ярославського повіту. Виселена в акції «Вісла» 1947 р. разом з батьками на Ольштинщину. Проживала в с. Остре Бардо (пов. Бартошиці). Звідси, після закінчення середньої школи, приїхала на українстику Вчительської студії у Щеціні.

Після її закінчення виїхала на Ольштинщину. Навчала української мови в Стопках (пов. Венгожево). Ближчих інформацій нема.

Ярослав Крик, нар. 24 березня 1942 р. в с. Кобильниця Волоська Любачівського повіту. Початкову школу закінчив у Кобильниці Руській в 1957 р. В 1957–1961 рр. був учнем українських класів Загальноосвітнього ліцею в Перемишлі. В 1961 р. поступив на українську філологію Вчительської студії у Щєціні, яку закінчив 1963 р. Після цього працював учителем у різних школах на Вроцлавщині і Перемищині.

В 70. роках навчався заочно у Вищій педагогічній школі у Ряшеві, де отримав звання магістра. Проживаючи в Перемишлі, брав активну участь у діяльності УСКТ. В 1980 р. став членом Профспілки «Солідарність» в Перемишлі, при якій організував українську групу членів «Солідарності». Був

репресований органами Служби безпеки – 13 грудня 1981 р. інтернований і на три місяці позбавлений волі і громадянських прав.

У грудні 1982 р. виїхав на постійно жити в Німеччину. Поселився в Мюнхені, де спочатку виконував різні праці, щоб якось прожити, а відтак зайнявся науковою роботою. В 1986 р. на Українському вільному університеті в Мюнхені захистив докторську дисертацію «Дистрибуція дієприслівників і дієприслівникових зворотів у сучасних українській, російській та польській мовах» (протор проф. Олекса Горбач з Франкфурту н. Майні). Під опікою доц. Кирила Митровича з Парижа написав також другу, меншу працю «Філософія мови і нації у творчості Олександра Потебні».

Працює журналістом в Радіо «Свобода» та науковим співробітником в Дослідницькому інституті цього ж радіо.

Тадей (Петро) Лакось, нар. 19 жовтня 1937 р. в м. Сянік. Там закінчив середню школу і приїхав до Щєціна на україністику Вчительської студії.

Після її закінчення виїхав до Сянока, де навчав української мови. Ближчих інформацій нема.

Анатоль Лич, нар. 6 квітня 1940 р. в с. Масломуч Грубешівського повіту. Після переселенської акції проживав у с. Добжень (пов. Олесніца), звідки приїхав до Щєціна на україністику Вчительської студії.

Після її закінчення працював у щєцінському шкільництві. Одночасно виступав у місцевій оперетці. У 80. роках виїхав до Герлиць (Німеччина) і донині співає там у музичному театрі.

Андрій Москаль, нар. 15 листопада 1941 р. в с. Прибишів Сяніцького повіту. Після виселення в акції «Вісла» 1947 р. на Західне Помор'я, проживав в с. Мендзибуж (пов. Члухів). Початкову школу закінчив у Білому Борі, а в 1960 р. Технікум сільсько-

господарського рахівництва (Technikum Rachunkowości Rolnej) в м. Хойніце. Після одного року праці на посаді бухгалтеря в машинотракторній станції (Państwowy Ośrodek Maszynowy) в Члухові, за намовою дальшого родича – студента щецінської україністики, поступив у 1961 р. на україністику Вчительської студії у Щеціні. Тут був одним з активніших студентів і членів УСКТ.

Після закінчення україністики працював учителем рахівництва в професійному училищі сільськогосподарського рахівництва (Zasadnicza Szkoła Rachunkowości Rolnej) в Боболицях (1963–1970). Одночасно заочно навчався на Інженерно-економічному факультеті Щецінської політехніки і 1970 р. отримав ступінь магістра економії. В 1970–1976 рр. продовжував учителювати в Технікумі сільськогосподарського рахівництва в Білому Борі. В 1976 р. перенісся до Кошаліна і до 1989 р. працював в кооперативній організації Wojewódzki Związek Kółek i Organizacji Rolniczych як спеціаліст від фінансів і книговедення. Опісля перейшов до праці у фіскальних установах: Izba Skarbowa (1989–1992) і Urząd Kontroli Skarbowej (до нині).

В 1968 р. одружився з учителькою Марією Ярошак, з якою виховали дві доні.

Галина-Пелагія Назар, зам. Павлинська, нар. 5 травня 1941 р. в с. Вербиця Томашівського повіту. У 1947 р., в акції «Вісла», разом з батьками, депортована до с. Жугені (пов. Бранево). До початкової школи ходила в Пененжні, яку закінчила в 1956 р. В 1956–1961 рр. навчалася в Бартошицькому педагогічному ліцеї з українською мовою навчання.

В 1961 р. поступила на українську філологію Вчительської студії у Щеціні. Тут разом з іншими студентами україністики включалася до громадської діяльності в УСКТ.

Після закінчення навчання в 1963 р. почала педагогічну працю в спеціальній школі для глухих дітей (Państwowy Zakład Wychowawczy dla Dzieci Głuchych) у Щеціні.

В 1966 р., разом зі своїм чоловіком, Зіновієм Павлинським, переїхала на постійне проживання до Перемишля, де працювала до 1991 р. в такій самій школі – Шкільно-виховавчому осередку для глухих дітей. У міжчасі заочно закінчила спеціалістичні курси в Інституті спеціальної педагогіки у Варшаві. Вивчила дактилологічну мову.

Від 1988 р. на пенсії, хоч працювала ще до 1991 р. на неповному штаті.

Вийшла заміж за Зеновія Павлинського і виховала двох синів.

Володимир Соколик, нар. 20 грудня 1943 р. в с. Середнє Село Ліського повіту. В акції «Вісла» 1947 р. виселений з сім'єю на Західне Помор'я. Проживав в с. Венгожин (пов. Ґрифіце), звідки, після закінчення середньої школи, прибув до Щеціна на україністику Вчительської студії.

Після її закінчення працював учителем в селах Бжезе і Пененжніца (пов. Члухів). Пізніше навчався у Вищій театральній школі у Варшаві. Помер 1965 р.

Катерина Федик, зам. Козак, нар. 25 січня 1942 р. в с. Кобильниці Волооська Любачівського повіту. Початкову освіту здобувала в Кобильниці Руській, а закінчила у Великих Очах в 1956 р. В 1956–1961 рр. навчалася в Загальноосвітньому ліцеї з українською мовою навчання в Перемишлі.

В 1961 р. виїхала до Щєціна, де поступила на відділ української філології Вчительської студії, яку закінчила в 1963 р.

В 1964–1989 рр. (25 років), працювала у спеціальному закладі для дітей, що не дочують (Państwowy Zakład Wychowawczy dla Dzieci Niedosłyszących). В 1974–1978 рр. заочно навчалася на відділі спеціальної педагогіки Щєцинського

університету.

Поза професійною працею активно включалася в громадське життя українців міста Щєціна, вирізняючись у праці з дітьми в УСКТ і в церкві.

В 1989 р. перейшла на пенсію і разом з чоловіком виїхала на постійне проживання до Перемишля. Надалі багато часу приділяє громадській діяльності в церкві та Народному домі.

Вийшла заміж за мгр. інж. Михайла Козака, по професії вчителя, відомого громадського діяча. Виховали двоє дітей – сина і дочку, які живуть у Канаді.

У першотравневому поході 1962 р. крокус й українська філологія – Андрій Москаль і Ольга Батрух.

Хор студентів україністики на Шевченківському концерті в Щеціні (березень 1963 р.).

Танцювальний гурток студентів україністики.

СПОГАДИ ВИПУСКНИКІВ

Мої спогади про щецінську україністику

Наше молоде життя на щецінській україністиці в 1957–1959 роках пройшло весело, а водночас працьовито й цікаво. У Вчительській студії у Щеціні існували вже інші спеціальності: польська і російська філології, математика, фізика. Оскільки україністика щойно була створена, то очі викладачів і студентів інших спеціальностей були спрямовані на нас, як на нове явище. Та ми почували себе зовсім природньо і свobodно – розмовляли українською мовою і співали своїх пісень в прилюдних місцях. Мова і пісня єднали нас. Польське оточення ставилося до нас з респектом і шанувало нас. Польські студенти, підхопивши українське слово, казали нам в ідальні «смачного».

У моїй кімнаті було 14 дівчаток і лише 7 ліжок. Не пам'ятаю, як довго ми жили в такій тісноті. Ключ був один і треба було його залишати в порт'єрні. Одного разу котрась з нас забрала ключ з собою і прийшлося іншим дівчатам чекати під дверима. Чекаючи, почали ми в коридорі співати українських пісень. Наш спів привабив польських студентів, які збіглися послухати і нагородили нас оплесками.

В той час оголошено конкурс на найгарнішу студентську кімнату. Наша кімната, хоч як загушена, здобула в конкурсі перше місце. Комісія, складена з польських працівників, признала нам це вирішення не лише за чистоту, але й за естетику. Особливо подобалися комісії повішані на стінах музичні інструменти і картини, чого бракувало в інших кімнатах. Крім цього, всі ліжка були застелені покривалами одного кольору – зеленого.

Керівником Студентського дому був старший пан на прізвище Гено – дуже добра людина. По якомусь часі він приділив для наших дівчат ще дві малі кімнатки, щоб не були змушені спати по дві в одному ліжку. Коли хтось приходив до нього з просьбою, то він завжди старався допомогти. Не погоджувався лише, щоб студенти верталися по ночах, а тим більше вранці. До 23. години треба було бути вдома, бо двері до гуртожитку зачинялися і не помагали ніякі пояснення, що ми україністи маємо в нашій домівці УСКТ забаву. Але ми на це знайшли спосіб – залишали незакрите вікно в ідальні і після повернення відкривали його і по тихенько перелізали, щоб не прокинути керівника, який жив з сім'єю у цьому ж будинку.

Наші вчителі

Брак вчителів-україністів був важливим недоліком у навчальному процесі. Протягом перших місяців погодився викладати Яків Гудемчук з Кошаліна, доки не знайдуться постійні викладачі. Приємно згадуємо пана Гудемчука. Тоді відомий був нам як український поет. Його вірші, що друкувалися в «Нашому слові» всім подобалися, бо були зрозумілі, промовляли до серця й душі, були близькі людині.

На лекції української мови з мгр. Володимиром Посацьким.

Невдовзі прибув постійний викладач українознавчих предметів – мгр Володимир Посацький. Він зразу став нашим найбільшим авторитетом серед учителів і був опікуном української філології. Вів себе серйозно і з дистанцією. Викладав цікаво і зрозуміло для всіх. Ми його шанували і спочатку навіть дещо побоювалися його. Він виразно вирізнявся від інших викладачів способом поведінки і естетичним одягом. Студенти полоністики відразу ним зацікавилися і прибігли до нас розпитувати про нього.

Проф. Посацький, пан у середньому віці, приїхав з України, де закінчив два факультети – юридичний і музичний. На екзаменах був дуже вимогливий. З часом виявилось, що не був такий строгий, як здавалося з першого погляду, бо вмів делікатно пожартувати на лекціях і старався зрозуміти поведінку своїх студентів, а у важких хвилинах прийти їм з поміччю. Між іншим оборонив Івана Гливу, коли його хотіли викинути з Вчительської студії, закидаючи йому, що співав націоналістичних українських пісень. Дійшло до того мабуть так, що Івась випивши собі у місті пиво набрав охоти поспівати. Проф. Посацький зумів переконати шкільну владу, що Івась співав не націоналістичних, а історичних пісень з часів кріпацтва, що були звернені проти панів-гнобителів. Подібно допоміг також Ярині (Ірині Кривді), коли дирекція студії ствердила, що вона не має «матури», а лише трилітню школу для виховательок у дитячому садку. Завдяки ньому вдалося затримати у школі цю дівчину, яка опісля виявилася здібною вихователькою в молодших класах.

Проф. Посацький викладав такі україністичні предмети, як: українська література, описова граматики української мови, історична граматики і діалектологія, культура живого слова, література для дітей і молоді, методика навчання української мови, знання про книжку та історію України. В тому небезпечному часі, коли Польща була залежна від совєтської Росії, а Україна була під фактичною окупацією совєтської Росії, нелегко було викладати історію України. Наш викладач зумів досконало порадити собі з політичними обмеженнями і «між віршами» об'єктивно висвітлював нам правду про історичне минуле. Ми його досконало розуміли і цінували за це, що не «втискав» нам московської пропаганди. Деякі зі студентів вперше довідалися від нього напр., що Кубань – це етнічні українські землі, де населення по хатах розмовляє українською

мовою, а в колгоспах зберігся давній традиційний козацький звичай вибирати отамана, осавула і т. д. Таким способом голову колгоспу називали отаманом.

Коли ми були вже на другому курсі, то прибув з України ще другий викладач українознавчих предметів – мгр Рубін Пізем. Був він молодою симпатичною людиною і на другому курсі викладав історію України, так само об'єктивно, як мгр Посацький.

Належну шану слід віддати й польським викладачам, які разом з нашими українськими формували нашу молодечу особистість. Директором Вчительської студії був мгр Ян Саросек, який викладав на другому курсі педагогіку та історію виховання. Викладачами інших предметів були: мгр Зигмунт Робашкевич – психології і педагогіки на першому році і методику навчання на другому курсі, д-р Владислав Дробни – польську літературу і описову граматику польської мови, д-р Вацлав Дерейчик – теорію польської літератури і культуру живого слова, мгр Людвік Янішевський – філософію, мгр Емілія Юревіч – методику початкового навчання, Данута Казьмерчак – російську мову, Станіслав Рейманський – методику співу, мгр Вінценти Сточковський – методику рисунку, мгр Марія Гертнерова – фізкультуру, Станіслав Барський – методику технічних робіт, Марія Сесіцька – російську мову на другому курсі, д-р Марія Волиньчик – гігієну жінки та питання материнства.

На мою думку, на найбільшу увагу заслуговує д-р Владислав Дробни, що ще перед війною докторизувався на Ягеллонському університеті у Кракові. Відзначався великою особистою культурою і справедливим ставленням до українських студентів. Був досконалим знавцем у своїй спеціальності. Справжній науковець. Цікавився фонетичними явищами і між іншим захоплювався способом вимови нами, українцями польських звуків. Бувало, просив нас повторювати по-черзі різні слова і сподобалося йому, що ми вимовляємо звучно польське „h” та приголосні кінцівки польських слів, як напр. chleb, posiąg, znad, nóz, wóród і т. д. Хвалив нас за це, що польське „f” вимовляємо як „przedniojęzykowo-zębowe”, а не як більшість поляків „wargowe”, підкреслюючи, що цей спосіб вимови – це сценічна польська вимова. Пригадую, що цікавився, чи українці мають якісь додаткові „hobby” і розмовляв з нами на цю тему. Сподобалося йому, що кожний з нас, крім науки, мав ще якусь свою пасію.

Директор мгр Ян Саросек також відзначався високою особистою культурою і мав вплив на дальшу науку декого з нас. Між іншими, мені дораджував під час останнього екзамену у нього піти після закінчення Вчительської студії на вищі студії. Щоправда, я й без цього мала такий намір, бо в моїй сім'ї існувала традиція збагачування знань. Та все-таки порада директора, а до цього ще й гарна оцінка від Дирекції спонукали мене зразу старатися на третій курс Гуманістичного факультету. Якраз тоді оголошено конкурсні екзамени, а на одно місце припадало троє кандидатів. Під час екзамену славної пам'яті проф. Романа Міллера

запитала мене, тримаючи в руках мій диплом з україністики: „Skończyła pani ukrainistykę, i gdyby przyszło pani uczyć wśród ludności ukraińskiej, to jak sobie pani poradzi?” На це я відповіла: „Na pewno poradziłabym sobie, bo trzeba umieć żyć w zgodzie ze wszystkimi”. Університетські студії я закінчила з дипломом магістра.

Високий клас представляв собою дистингований, молодий, пристійний викладач філософії mgr Людвік Янішевський. Його лекції були повні поваги. Викладаючи, він не стояв при кафедрі, як інші, але ходив між рядами. Хто знає, чи не під його впливом наш колега Степан Ананевич після закінчення Вчительської студії поступив на філософію Познанського університету і закінчив її з дипломом магістра. Мені тоді, як молодій дівчині, філософія здавалась нудною наукою й нецікавою, а тому я до неї мало прикладалася – вчилася стільки, щоб перелізти. Вартість філософії я посмакувала щойно пізніше і навіть придбала до домашньої бібліотеки книжки деяких філософів.

Вчитель методики співу, Станіслав Рейманський, приходив на лекції зі скрипкою. Учив нас, що впроваджуючи нову пісню, то на перший раз досить її тільки один раз заспівати і заграти та відкласти її вивчення на наступну лекцію, а щоб не гаяти часу – повторювати старий матеріал. Навчив нас кілька українських пісень для дітей, яких сам раніше мусив навчитися з пісенника, бо ж не знав української мови. Мені запам'яталася з них: «Лисичка», «Сад», «Жучок». Мовляв він, що варто навчитися грати на інструментах, бо це може стати у пригоді в пошуках за куском хліба. Заохочував нас до купівлі музичних інструментів, а найбільше мандоліни, на якій можна скоро навчитися грати.

Дехто під його впливом купив мандоліну, як Тося Кофля і Петро Перчик. Вони щоденно вправлялися і досягли добрих результатів. Кого не було стати на купівлю інструменту, то позичав і грав на чужому. З дівчат були дві, які привезли з дому гітари і грали на них. Були це двоюрідні сестри Гірні – Леся і Влодзя, незвичайно музикальні дівчата. Я їх попросила і вони охоче навчили мене акомпанементу до пісень на своїх гітарах.

Доброю людиною був учитель психології, педагогіки і методики початкового навчання, та дуже емоційної натури mgr Зигмунт Робашкевич. Екзаменував завжди одночасно по кілька осіб і дуже тишився та хвалив, коли всі з групи добре відповідали. Та, не дай Бог, як хтось не вмів – тоді пекельно саркастично.

Симпатичний викладач теорії літератури і культури живого слова д-р Владислав Дерейчик був випускником Ягеллонського університету в Кракові. Був це пан середнього віку, відзначався певною дозою комізму та міцною симпатією до українських дівчат. А були в нас самі гарні дівчата, кожна в своєму стилі. Одного разу, д-р Дерейчик zorganizував для наших дівчат спеціальну лекцію, поза плановим службовим часом, на теми... жіночо-чоловічі. Не випадало зигнорувати і ми всі пішли на цю лекцію.

Рівень навчання і студенти

Рівень навчання на нашій українській філології у Щеціні був, на мою думку й не лише на мою, високий. Мали ми більше обов'язків ніж наші колеги з інших факультетів, бо крім предметів загально обов'язкових на всіх факультетах, мали ми польську літературу, граматику, методику та багато своїх україністичних предметів. Панувала загальна думка, що наш курс був взірцем для інших факультетів, а викладачі ставили нас за приклад польським студентам з інших факультетів.

Звідки ми про це довідалися? Отож, одного разу прибігла до нас заприязнена з нами студентка полоністики, Лідія Іванюк, і передала нам вістку, що довелося студентам полоністики вислухати *paternoster* від професорів за це, що не вчать і почути порівняння з україністикою, яка має кращі результати і вчиться охоче. Подібні вістки приносила студентка математики – Ірина (Шумилович).

Вчителі ніколи не мали до нас претензій з приводу науки або поведінки, хоч дисципліна була в той час велика. Порівнюючи ситуацію до нинішніх часів, коли нікого не обходить особисте життя студентів, то 40 років тому було зовсім інакше. Одній нашій колезі з полоністики трапилося, що завагітніла, до речі зі своїм нареченим, і це було причиною позбавлення її студентських прав. Бідна, не закінчила навчання у Вчительській студії.

На перший курс україністики в 1957 році здало вступний іспит 40 осіб. Більшість становили хлопці. Протягом двох років десятка відпала і до диплому дійшло 30 осіб. Кількох хлопців схоронились лише на зиму перед набором до війська. Розрив віку студентів першого курсу україністики був великий – від 18. до 34. років життя. Були між нами колеги, що перейшли партизанські стежки, поневіряння і концтабори: Михайло Балій – Воркуту, Михайло Юречко – Явожно, Галина Кошинська – примусові роботи в Німеччині. Розказували вони нам про свою долю.

Михайло Балій розповідав, як росіяни змушували на Воркуті засланих різних націй до невільничої праці в копальнях, та найгірше було це, що морили їх голодом. Голод змушував людей шукати поживи на смітниках і треба було мати багато сильної волі, щоб туди не йти, бо хто наївся на смітнику, цей вмирав. Люди трималися у своїх національних групах. Найбільшою солідарністю в таборі відзначалися українці. Як комусь вдалося роздобути кусок хліба, то сам його не з'їв, але ділився ним зі своїми братами-українцями. Інакше бувало серед німців, де почуття солідарності було найслабше. За кусок хліба один одного зраджував. Німці належали також до тих, що не видержуючи голоду, гребали у смітниках.

Михайло Юречко розказував про свої переживання в Явожні. Було вже давно по війні і Європа віддыхала миром, а в понімецькому концтаборі в Явожні мучилися цивільні особи української національності, яких виволікали з прадідівських хат, хоч до ніяких політичних організацій не належали – жінки, діти, чоловіки.

Михайло Балій, Іван Співак та Фелікс Козаковський.

зауваження, бо несерйозно себе ведуть – перекликаються через вікно з хлопцями з математики. Скажи їм, що дівчата повинні себе шанувати». Бувало, що Михайло Балій пригадував усім, що екзамени близько і радив сісти до науки. Перед екзаменами кожний шукав тихого куточка до науки. Вчилися ми в кімнатах, в їдальні або йшли на сусідню вулицю до наших лекційних залів. Михайло Балій мав за собою вчительську практику та охоту до дружньої допомоги. Неодноразово пропонував нам поміч у вивченні правил української граматики, запрошуючи охочих після обіду до лекційного залу, де на таблиці пояснював незрозумілі правила.

Після закінчення першого курсу, Михайло Балій та Іван Співак перенеслися на україністику у Варшавському університеті. Мимо матеріальних клопотів обидва закінчили університетські студії і стали визнаними педагогами. Михайло став доктором української філології і навчав у Варшавському університеті граматики української мови, а Івась Співак був шанованим учителем української мови в Лігницькому ліцеї.

Участь у громадській діяльності щецінського середовища українців

Студенти української філології активно включалися в культурно-освітнє життя української громади в домівці УСКТ і щонеділі спішили на богослужіння до церкви. Була тут групка мешканців міста, що розвивала діяльність в домівці УСКТ, але головними провідниками у суспільній праці були Мирослав Трухан і Степан Заброварний. Обидва створили українські сім'ї, що нам вельми імпонувало. М. Трухан організував різні форми культурних розваг, а між іншим, славні «літературні п'ятниці», на яких початково він і Степан Заброварний виголошували доповіді на літературні та історичні теми, а згодом втягали інших до їх підготовки,

в тому числі і студентів україністики. Після доповіді М. Трухан проводив конкурс на знання української історії і культури. Відповіді учасників були пунктовані, а на кінець місяця визначувався переможець. Найчастіше переможцем ставала Євгенія Василько, яка відзначалася добрим рефлексом і, звичайно, знанням.

Ми часто в неділі їздили по селах і містечках, де між українським населенням продавали українські книжки, які можна було купити в одній зі щецінських книгарень. Де були умови, ми також організували гуртки УСКТ. Хоч втомлені цілотижневою працею, ми раділи, що люди нас очікують і сердечно приймають. Внаслідок акції «Вісла» наші люди були розкинуті по цілому воєвідстві і треба було добиратися до них поїздом, на возах або йти пішки. Одного разу, за дорученням Мирослава Трухана, я організувала виборчі збори гуртка УСКТ у Тшеб'ятові, що відбулися в Міському будинку культури.

Після нав'язання співпраці між щецінським відділенням УСКТ і культурно-освітньою організацією під назвою „Towarzystwo Wiedzy Powszechnej” (ТВП) студенти україністики виїздили з доповідями до українських середовищ від імені цього товариства, за що отримували гонорар. Кожний доповідач став членом ТВП і сам готував собі доповідь. Я написала і читала доповідь на тему «Могутність Київської Русі». Раз, пам'ятаю, приїхав якийсь старший пан з ТВП у село візитувати мою доповідь.

Іншою формою контактів з українським населенням були концерти в терені, на які ми виїздили з нагоди різних роковин, м. ін. на Шевченківські свята. Часто до нас приєднувалося декілька осіб з міста, як Степан Заброварний, Михайло Козак, Мирослав Трухан, Іван Завадський та церковний дяк, який на початку виконував роль диригента, а також інші особи, яких прізвищ тепер не пам'ятаю, а маю їх на спільній фотографії з тих виїздів. Пам'ятаю наші виступи в Реску, Лобзі, Пижицах, Тшеб'ятові та інших місцевостях. Репетиції хору відбувалися на швидку руку, бо ми були так запрацьовані, що вічно було мало часу.

22 вересня 1957 р. Перша Служба Божя в костелі св. Альберта в Щеціні. Співає хор.

Церковні богослужіння відбувалися в польському костелі, бо не було в Щєціні жодної української греко-католицької парафіяльної церкви. Служби Божі відправляв щонеділі отець Володимир Борівець. Ми, студенти, систематично ходили на ці богослужіння і співали під проводом молодого дяка Івана Святоянського. Отець Борівець, хоч старший вже віком, знаходив сили і часто відвідував домівку. Високий і стрункий, любив собі з людьми поговорити і кожного разу приносив цукерки та частував ними дівчат.

Як я була на другому курсі, то почав репетиції мішаний хор під проводом Мирона Кравчука, якого ми знали як доброго акордеоніста. В місті важко було зібрати охочих до хору і знову ситуацію врятували студенти україністики. Виступали ми з цим хором у Щєціні на Шевченківському вечорі 8 березня 1959 року. Наприкінці 1958 року почав свою діяльність аматорський драматичний гурток під керівництвом Івана Завадського. Виступали в ньому також студенти україністики.

Не всі українські мешканці Щєціна горнулися до громадської діяльності, і тому Мирослав Трухан придумав для них іншу форму участі в громадській справі – грошові датки на суспільний фонд. До збирання датків на цей фонд визначив саме мене. Вручив мені грубий зошит з прізвищами і адресами. Я їздила трамваями і ходила від хати до хати та збирала по 10 зл кожного місяця. Дехто вплачував зразу за цілий рік, а дехто був упертий і викручувався від датків. На щастя, тих упертих була меншість. Одного разу моя товаришка Ольга Ласка поїхала зі мною для товариства збирати датки на суспільний фонд і як приглянулася зблизька моїй роботі, то сказала, що це неприємне заняття і тому подивляє мене.

Більшість нас, студентів україністики багато часу присвячувала на громадську працю в домівці і тому часто бракувало часу на науку і треба було вчитися до пізньої ночі.

Зовнішня активність студентів україністики

Студенти україністики не обмежувалися до діяльності у своєму гурті або в домівці УСКТ, але часто виходили назовні свого середовища, відвідуючи «Клуб 13 муз», концерти у філармонії, дивилися фільми в кіно та брали участь у багатьох інших культурно-мистецьких заходах міста.

Одним з таких заходів був злет молоді вищих шкіл міста, в якому й нас, україністів не бракувало. Різні молодіжні групи пописувалися співом. Ми не сподівалися, що й нам треба буде виступати. Вирішили імпровізувати спів на чотири голоси і вийшло нам найкраще з усіх. Імпреза відбувалася в парку під відкритим небом. Було це на самому початку нашого побуту в Щєціні, не було в нас ще хору ні диригента. Згуртувалися ми групою і сидячи на траві співали найпопулярніших українських пісень, таких яких співають українці в цілому світі й на превелике чудо вийшло дуже добре. Пам'ятаю, що почали ми піснею «Рече та стогне Дніпр широкий». Коли ж ми закінчили, то підходили до нас різні чужі люди, в яких наш спів викликав зацікавлення. Розпитували, звідки ми і хто ми, хто навчив нас українських пісень.

Підійшов до нас, між іншим керівник Початкової школи № 42, що при вул. Гжимінській у Щеціні. Був дуже зворушений, бо відізналася в ньому українська струна. В довшій розмові розказав нам, що він з українського роду і гордиться нами, бо ми найкраще заспівали. Піддався цілковито процесові денаціоналізації, бо його жінка полька. Доля так склалася, що в його школі 8–15 грудня 1959 року ми відбували вчительську практику, що записано в моїй заліковій книжці.

Про іншу подію, яку варто згадати, нагадує дедикація на світліні моєї приятельки Ольги Ласки: «Згадай, Христю, веселе молоде життя, як ми 13 Муз шукали одного дня». В цьому клубі ми пізнали найбільшу сучасну українську поетесу Ліну Костенко. Про її приїзд мене повідомили по телефону. Я тоді швидко перебігла обидва будинки Студентського дому і зорганізувала велику групу на зустріч з поетесою. Була зима 1957/1958 року. Сніг, мороз. Приїхали ми трамваем і відшукали «Клуб 13 муз». А коли увійшли до залу, наші очі побачили прегарну амазонку з інтелігентними рисами лица, високу, струнку, расову блондинку з буйним волоссям, синіми очима, яка розмовляла прекрасною українською літературною мовою.

Спочатку поетеса читала свої вірші, звичайно, українською мовою, а після цього розгорнулася дискусія та питання під адресою гості. Поруч зі студентами україністики та кількох осіб з домівки УСКТ, в залі було багато польської інтелігенції. Один з присутніх сказав, що вперше чує українську мову і є заскочений, що українська мова так приємно звучить. Ціла зустріч з поетесою пройшла цікаво, а настрої підносили свічки, яких світилося цього вечора багато. Після закінчення зустрічі я підійшла до поетеси і запросила її до Студентського дому.

На другий день Ліна Костенко появилася в нашій скромній кімнаті. Ми, дівчата обступили її і почалась цікава розмова на різні теми. Між іншим ми довідалися, що вона приїхала сюди до свого чоловіка – польського письменника, з яким познайомилася під час навчання у Москві і має з ним донечку. Радилася нас, як її бути – переїхати з донечкою жити до чоловіка, чи залишатися в Києві і служити своїй батьківщині. Я сказала, що краще залишатися в Києві, та інші дівчата мовчали – не знати, чи були такої самої думки, чи не хотіли брати на себе відповідальності в такій складній справі.

Важливою для нас подією був виступ хору під дирекцією Йосипа Курочка в щецінській філармонії (11 I 1959). Студенти україністики увійшли до порядкової групи. Мені доручено вітати гостей на залі і керувати їх на місця. В короткому часі зал був заповнений. Почався концерт. Диригент Йосип Курочко був знаменитий. Пам'ятаю його динаміку і пластику співу його хору, як він умів орудувати настроєм українських пісень, підкреслювати форте і піано. Хор під його рукою співав чудово і очарував усіх слухачів. Накінець виступила Лідія Ліденко, яка співала з темпераментом модні тоді українські естрадні пісні. Одну, співану нею пісню пам'ятаю: «Ах, які часи настали, сам не знаю я, що усіх мужчин карає нинішня війна...». Концерт в цілості був чудовий і полонив

польсько-українську публіку. Про його виступ надруковано в «Нашій культурі» (№ 2/1959) рецензію пера Володимира Посацького.

Національні меншості у Щеціні (українці, німці і греки) мали спільне приміщення з великим концертним залом. Найбільшою групою були українці. В цьому залі наша громада організувала різні імпрези, на які запрошувала представників польської влади та інші національні групи – німців, греків, жидів. Одного разу виступав жидівський аматорський дитячий гурток з виставою „Królewna Śnieżka i krasnoludki”. Була це чудово поставлена професійним режисером кольорова казка, зрозуміла для всіх. Діти грали як справжні актори, а мені подумалося, що й наші люди повинні посилати своїх дітей учитися режисерування. З черги ми запросили жидів на українську сьюту у виконанні хору з Кошаліна. Вибрала я собі місце біля незнаної мені жидівки, щоб з нею поговорити і побачити, як вона сприймає українську сцену. Жидівка була середнього віку і, як виявилось, була знавцем українського фольклору, бо народилася і проживала в Україні. Коли на сцену вийшла молоденька солістка і милозвучним високим сопрано заспівала пісню «Ой, казала мені мати», моя сусідка схвально висловила про її виступ. Солісткою була Ая Мацігановська, тоді студентка Вищої музичної школи в Іданську.

В Студентському домі ми жили під одним дахом з польськими студентами, разом училися, мали спільну їдальню. Ця спільність причинилася до цього, що ми звикли до себе і взаємно себе шанували. В деяких випадках зав'язалися навіть нитки симпатії і любові, що привели дві польсько-українські пари до вівтаря. Та траплялися й неприємні моменти, на щастя дуже рідко. Ось, наприклад, одного разу студентка полоністики відізвалася прилюдно словами „Nie lubię tych Ukraińców”. На це наш колега Юрко відказав: „Dobrze, że my was lubimy, bo w przeciwnym razie musielibyśmy się wzajemnie powystrzelać”.

Мимо загальної симпатії й мені трапилось почути неприємні слова від студента фізики. Він часто запрошував мене в кіно, частував солодощами, але я старалась тримати від нього остронь і за кожним разом відмовлялась від запрошення. Хоч хлопець був собі нічого – пристійний, високий з темним кучерявим волоссям... Врешті, нерви хлопця не витримали і він вибухнув: „Domyślam się, dlaczego mnie nie chcesz! Bo twój ojciec na pewno był w UPA i mordował Polaków!”. Заскочена брехливими словами, я стояла спокійно і не сказала ні слова, а по хвилині відійшла залишаючи його. Слава Богу, що охоронив мене від того хлопця і від нещастя. Не знав він, що мій батько був офіцером в армії УНР, яка помагала Пілсудському в боротьбі з більшовиками. Та навіть, якби мій батько служив у рядах Української Повстанської Армії, то я б тим гордилася, бо УПА боролася з окупантами України і боронила безборонне українське селянство на своїй споконвіку рідній землі, бо до оборони своєї батьківщини має природне право кожний народ.

Практики на першому курсі відбувалися в т. зв. „Szkole Ćwiczeń Studium Nauczycielskiego nr 1” і полягали на відвідуванні лекцій професійних учителів. Натомість на другому курсі, крім відвідування лекцій вчителів, студенти також вели пробні лекції. Мене приділили до Початкової школи № 42 у Щеціні, на вулиці Гжимінській, 6. Разом зі мною були: Оля Ласка, Тося Кофля та Ірина Кривда. Ми взаємно слухали своїх лекцій, на яких були також вчительки і керівник школи. Ті наші перші лекції нагадували сольні виступи на сцені. Були хвилювання і страх – чи вдасться? На показових лекціях ці негативні явища, здавалось, не виступали ні в Олі, ні в Ірини, і вони отримували найвищі оцінки. Найбільшу несподіванку зробила нам тоді Ірина Кривда. Виявилось, що школа для виховательок садка дала їй дуже добру методичну підготовку до праці з молодшими класами. Крім цього, Ірина мала талант як малярка-артистка. У молодших класах уміла собі найкраще порадити. На лекції приносила картинки, мальовані своєю рукою. Діти були захоплені і ми також.

На другому курсі відбувалися також довші – місячні практики в різних школах. Я вибрала собі на місячну практику Початкову школу з українською мовою навчання в Білому Борі. Крім мене цю школу вибрали: Оля Ласка, Осип Баран і Петро Перчик. З цієї практики, що тривала цілий квітень 1959 року, винесли ми багато знань і приємні спогади. Був це щойно початок існування цієї школи, якої керівником був Володимир Шульган. Крім нього вчила ще його дружина Стефанія, дуже симпатична, та повний посвяти Олекса Кутинський.

На початку школа була мала, був один будинок – в ньому містилося все – і класи, і гуртожиток, і помешкання для вчителів. Їдальня знаходилася далеко, при польській школі. Діти ходили туди їсти три рази денно. Щоденно по сніданку залишався помазаний хліб на столі, приділений для українських дітей. Щоб діти на перервах не ходили голодні, то дбайливий вчитель пан Кутинський забирав щоденно цей залишений хліб у торбу і, як діти зголодніли, на перервах роздавав їм. Мені подобався цей батьківський підхід у того вчителя. Подобалися мені також його лекції. Завжди мав на лекції власноручно виконані картинки та інші допоміжні матеріали, бо ж ніяких навчальних матеріалів тоді не було. Вмів також заохотити дітей до науки і були вони у нього на лекціях дуже активні.

Стефанія і Володимир Шульгани вчили у старших класах і дуже цікаво подавали матеріал на лекціях, мали авторитет у дітей. Знаємо з «Нашого слова», що прожив понад 101 рік. Ніколи не бачила я його з цигаркою. Пані Шульганова була для дітей як мама, така безпосередня і погідна, чутлива і жвавої вдачі. Вміла розмовляти з дітьми.

Повчальними для нас були батьківські збори, на яких дозволено нам бути присутніми.

На педагогічній практиці в Білому Борі 1959 р. Сидять: Олекса Кутинський, Ольга Ласка, о. Степан Дзюбина, Стефанія Шульган, Володимир Шульган, Христина Дібацька і Йосип Баран.

Наші колеги Осип і Петро замешкали на партері, де жив учитель Кутинський, а ми обидві з Олею на поверсі, де жили панство Шульгани. З п. Стефанією Шульгановою ми обидві мали дуже добре під кожним оглядом. Завжди згадували її зичливо за перину, якою порятувала нас у ті зимні, засипані снігом дні. Перина була широка на два ліжка. Та не лише накрила нас пані Стефанія периною, а ще кормила нас дуже смачними варениками зі сметаною. З нею та її чоловіком провели ми багато вечорів на розмовах, товариських іграх, оповіданні дотепів, у яких особливо добра була Оля.

Учні в Білому Борі були відповідальні і спокійні, а при цьому дуже милі і кохані та слухняні. Цікавилися наукою. Пам'ятаю, що в цілому місяці практики всього один раз трапилося, що один хлопець у сьомому класі під час лекції почав розмовляти, але досить було мого зауваження і він втихомирився.

Релігійно-духовні потреби заспокоювала нам маленька церковця, переоблена з понімецької цвинтарної каплиці. Службу Богу відправляв відомий в околиці молодий ще тоді отець Степан Дзюбина. Вклав багато зусиль та творчої енергії у відновлення цієї церковці та організації станиці. Найняв маляра для малювання орнаментів на білих стінах святині, а коли маляр виїхав, отець – великий естет – вирівнював малюнки своєю рукою. На богослужіння приходило так багато людей, що не містилися в маленькій церковці і стояли надворі. Отець Дзюбина заходив часто у школу, а що був молодий, любив пограти з молоддю у відбиванку.

Коротка історія з підручниками

Тоді ще не було майже жодних підручників з української літератури, історії і граматики, а про художню літературу не було що й мріяти.

Пригадалася мені дурна історія з цими підручниками. Петро Югас написав листа Тимчині до Києва. Тимчина вже тоді був студентом Київського університету. Правдоподібно це вже був другий лист досить гострий, типу: «Ви там сидите, нічого не робите, а ми тут не маємо з чого вивчати української літератури, історії і граматики. Немає у нас також і художньої літератури». Листа ми писали цілою групою, дещо випиваючи. Кінець-кінцем ми помилили Тимчину з Тичиною. На конверті Петро написав таку адресу: Україна, Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, (Тичині).

Тичина був тоді головою Спілки письменників України. Через кілька тижнів Петро одержав відповідь, приблизно такого змісту: «Про українську філологію у Щеціні я нічого не знаю. Досі мені ще ніхто не сказав, що я нічого не роблю. Про українську філологію у Щеціні я розказав товаришам по перу. Сподіваюсь, що в міру наших можливостей ми вам будемо пересилати потрібну літературу».

В 1959 році, коли ми вже кінчали навчання у Щеціні, в бібліотеці було вже досить багато підручників і художньої літератури. Тичина дотримав слова.

Перед Софійським собором у Києві, 1959 р.

Прекрасних два роки...

Після матури пробувала я дістатися на україністику у Варшаві. Повезло тоді декільком особам, не-українцям. Письмовий іспит з російської мови писало нас дуже багато, до усного допустили нас всього кілька осіб. Іспит з української і польської мов вів проф. П. Зволінський і пані Т. Голинська. Переживала я за українську мову. Читати навчилась я в хаті з молитовника, говорити від мами, а писати самотужки. Не повезло, однак з польської мови. Після додаткових курсів ситуація не змінилася. Велика група молодих (по матурі) та трьох старших кандидатів на україністику залишилися без шанс. Були серед нас пані Ольга Васильків, Михайло Балій, Іван Співак та інші. Якщо добре пригадую, то пані Ольга Васильків переконала нас і завезла цілу групу до Щєціна, де зорганізовано (діячі УСКТ) україністику при Вчительській студії.

Прекрасних два роки у моєму житті. Неймовірно приязна атмосфера в групі. Приязні відносини з викладачами, передовсім з україномовними (Яків Мушинський, Володимир Посацький, Рубін Пізем). Не забуду цього ніколи – на всіх перервах ціла наша група співала українських пісень. Вивчали ці пісні самі, один від одного (уроків зі співу чи музики в українській мові не було).

Першим викладачем української мови був Яків Мушинський (Гудемчук). Знання рідної мови в групі, делікатно кажучи, було мізерне. Говорити, читати – ще яось-то, але писати – жах. Пан Мушинський був дуже вибагливий для нас, старався як міг, та ефекти були слабенькі. Був у нашій групі Михайло Балій, людина трохи старша за нас, авторитетна і з добрим знанням української мови. Це він залишався з нами після уроків і вчив нас писати, спільно виконувати письмові вправи. Помагав нам також Іван Співак. Неймовірно явище, молоді люди, які горнулись до рідної мови, а інші, які їм безінтересовно допомагали. Співали і говорили ми рідною мовою залюбки, всюди там, де була можливість – на уроках, на паузах, в кімнатах у бурсі, в світлиці УСКТ і т. п. Пан Мушинський працював з нами коротко. Після нього всі українознавчі предмети перейняв Володимир Посацький, людина дуже цікава, з великим знанням, досвідом, рівночасно дуже скромна. Його ми вже боялись.

Після першого року відійшли від нас на україністику у Варшавському університеті Іван Співак та Михайло Балій.

Наше життя – це не тільки уроки і бурса. Співали ми в хорі під проводом Мирослава Кравчука. Виступали у Щєціні, їздили в терен, зустрічалися з цікавими людьми. Бували моменти перемучення, знеохочення і тоді щось веселого мали до сказання наші друзі Степан Ананевич або Тадей Крайний. Час минав, почалась педагогічна практика і треба було пробувати власних сил. Немале здивування викликав факт, що троє з нас вибрали

На педагогічній практиці в Банях Мазурських, 1961 р. Сидять: Марія Гнатюк, візитатор Вацлав Дерейчик, Катерина Піддубчишин. Стоять: Ірина Федорович, Марія Шупер, Анна Предко і Володимира Гірна.

практику в школі з українською мовою навчання в Банях Мазурських – Володимира Гірна, Марія Шупер і я. Залишились прекрасні спогади з практики. Керівник школи, пані Марія Гнатюк, вчительки Катерина Піддубчишин (Никеруй) та Ірина Федорович прийняли нас дуже радо під свою опіку. В школі атмосфера майже сімейна, в середовищі також. Батьки скоренько допомогли нам квартируватися. Поприносили нам усе, що було потрібне. Все нам подобалося й не заважало це, що треба було солідно підготувати і провести щоденно 3–4 уроки. Велике було наше здивування, коли приїхав до нас на контроль практики опікун практик, викладач теорії літератури, д-р Вацлав Дерейчик (як йому хотілося так далеко їхати?).

Кінець практик, дипломна робота, кінець навчання і що далі? Обидві з Марусею Шупер ми вирішили почати свою першу працю в Банях Мазурських (ще під час практики освітня влада пропонувала нам це).

Живуть у спогадах моїх

Пізньою весною 1958 року в тижневику «Наше слово» появилось оголошення про набір кандидатів на українську філологію Вчительської студії у Щеціні. В той час я працювала з успіхом інструктором книговодства з непоганою зарплатою. Нараз появилася манлива перспектива здобути нову, та ще й вимріяну професію. **Що робити?** Терзання душі допоміг розвіяти двоюрідний брат, який своїми діловими аргументами спонукав підняти рішення.

Вступний іспит відбувся на початку липня. В слухний час сіла я у поїзд і ранком опинилася у Щеціні. Було по сьомій, коли потрапила до відкритих дверей цегляного будинку студії, що тонув в зелені кучерявих лип. В довгому коридорі панувала непорушна тиша. Щойно із залу, який знаходився зліва, у кінці коридору, почулися притишені голоси. Зрадїла та увійшла в зал, де за партами сиділо двоє дівчат і чотирьох хлопців. Перекинулись ми словами і скоро стало ясно, що вони також приїхали сюди з тією ж, що я, метою. Вперше зустріла я тоді майбутніх товаришів: Катерину Юнко, Катерину Плюту, Дмитра Несторука, Ярослава Джурка, Дмитра Трояновського та Михайла Бзделя.

Іспит не був надто складний, та все-таки викликавав хвилювання. Вимагалось написати українською мовою довільний твір, намалювати також довільний рисунок та показати музичні здібності. Виконавши задачі, ми подалися до гуртожитку влаштувати собі ночівлю, бо того дня не було можливості повернутися додому. Часу залишалось ще вдосталь, то й використали ми його для пізнання міста. Другого дня, ранком, я відїхала, щоб після вакацій повернутися сюди і зупинитися на два роки навчання.

І так, з цього часу довершується вже четверте десятиріччя. Деякі події періоду навчання в Щеціні поринули вже у непам'ять, але дещо безугавно в спогадах живе...

Всі мої товариші являли собою (в моїй оцінці) зразки вартісних, добрих, терпимих людей. Одначе хочеться дещо більше згадати про деяких. Найздібнішою і найбільш працювитою студенткою на нашому курсі була Еля Ткач. Народилася 1938 р. в селі, думаю що правильно запам'ятала, Дзюрдзів Ліського повіту. Бувало, казала: «Я, подібно, як Іван Франко, дитина коваля». Після вигнання її родина була поселена на Кашубах. Була вона людиною великої доброти і ввічливості; стримана, тактовна і скромна. Мовлення її супроводжувала завжди мила, ніжна усмішка і мерехтливий блиск її зеленкуватих очей. Після закінчення студій була направлена працювати в українському класі Загальноосвітнього ліцею в Перемишлі. По довгих роках зустрілися ми в Нью-Йорку на Шевченківському святі в Народному домі. Як же раділи ми цій зустрічі! Розмовляли-говорили

й ненарозмовлялися. Тоді я довідалася, як важко було їй працювати у неприхильному середовищі польських, перемиських колег. Еля вийшла за товариша зі старшого курсу і було в неї двох синів. Невже ж священик Богдан Панчак є одним з них?

Не тільки на нашому курсі «панімакувала» Галина Кошинська, волинянка з-під Олики. Пройшла важкий життєвий шлях до приходу в Щецін. Мала відвагу, «не обвиваючи в бавовну» кожному, хто заслужив, вчитати «патерностер» та вигорнути правду у вічі. У Галини був гарний, сильний альт – підпирала вона своїм голосом хор УСКТ. На перервах, між уроками, гуртувала нас біля себе та й співали ми на два голоси, аж гуділо. Люди, ідучи вулицею, зупинялися під вікнами і слухали.

Натомість найкращим малярем у нас був Михайло Баранович, що походив з Люблинщини. Не один раз, не тільки мене, виручав у підготовці залікових праць з рисунків. Бувало, просимо його: «Михасю, не малюй надто гарно, аби дійсного автора вчитель не впізнав!». Інші два хлопці залюбки вивчали філософію. Перебуваючи в захваті від філософських напрямків і теорій, самим захотілось у спілники філософів залучитись. Лишень не знаю – хватило їм рішучості для втілення їх мрій в дійсність? А Іван Цимбалко гарно читав поезію – бездоганну дикцію вивчив у театральній школі, в якій продовжувати навчання не дозволяла йому контузія ноги.

Педагогічним опікуном нашого року був, молодий ще віком, mgr Людвік Янішевський. Приділяв нам стільки уваги, скільки дозволяв йому вільний від викладів на різних факультетах час.

Історію української літератури, культуру живого слова і граматику української мови викладав Володимир Посацький. Звідкись відомо нам було, що до Щеціна прибув з советського заслання. По професії був юристом і музикологом. Дописував до щецінської газети цікаві рецензії з музичних концертів і спектаклів. Лекції граматики читав з книжок, а ми ретельно все нотували (не ставало для всіх підручників), бо на іспитах професор вимагав книжкових знань. Умів півсловами і тонкими алюзіями переказати в своїх коментарях патріотичний зміст, за що ми його цінували. З хлопців, що інколи приходили на заняття недоспані, немилосердно кепкував. Була, хіба, половина сімдесятих років, коли в Лігниці концертував хор «Журавлі» і я у фойє зустрілася з паном Посацьким. В ту пору він вже жив у Лігниці, де працював у Міському домі культури. Тут він і похоронений на комунальному цвинтарі.

Всесвітню літературу цікаво викладав Владислав Дерейчик, педагогіку та методику – Ян Саросек (згодом директор студії), психологію – Зигмунт Робашкевич, описову граматику польської мови – д-р Владислав Дробни, музичні справи вів Станіслав Рейманський. Прізвище вчителя ручних праць і рисунків повністю забулося. Фізкультурні заняття вела одинока жінка серед викладачів Марія Гертнер. Навчання чужих мов відбувалося факультативно. В 1959 році прибув викладач історії України Рубін Пізем

(що тут ім'я, а що прізвище трудно збагнути), фігура, на мій погляд, досить антипатична, про яку ні добрим, ні злим словом згадувати не годиться.

Слухачі нашого курсу походили з різних місцевостей віддалених від Щєціна, й тому всі мешкали в гуртожитку, який гучно звався «Дім студента». Хлопці були скошаровані в одному, а дівчата в іншому флігелях, проте можливість зустрічатися існувала, тим паче, що їдальня і світлиця були спільні і то не тільки для нас, але користувалися нею також польські студенти, що проживали в цьому ж гуртожитку.

Одержували ми стипендії, а висота їх була зумовлена економічним статусом студентів. Пригадується, що одного разу представники УСКТ привезли закордонну матеріальну допомогу (вовняні коци, купони матерії). Деякі студенти, аби підкріпити свої фінанси, їздили по селах з доповідями від ТВП, за які одержували грошовий гонорар.

Наш час був ущерть виповнений наукою та іншими заняттями. На розваги його залишалося мало. В неділі їхали ми на богослужіння, які почав відправляти отець Володимир Борівець. Проте найчастіше і залюбки відвідували домівку УСКТ. Годішні суспільні діячі: С. Заброварний, М. Козак і М. Трухан вели вельми цікаву і різноманітну культурно-просвітницьку діяльність. Великим зацікавленням втішалися їх доповіді, літературні вечори, зустрічі з цікавими людьми. В домівці діяв хор УСКТ, якого ми були активними членами. Бігали ми до домівки радо, бо можна тут було зустрітися з молоддю інших учбових закладів Щєціна, познайомитись навіть з греками, які тут мали теж свою світлицю. Час від часу відбувалися танцювальні забави. Інколи, в теплі дні, влаштовували ми спільні прогулянки до Арконського ліска. Кому було «під кишенью» ходив в кіно, оперету, кав'ярню, чи філармонію, до якої, аби було дешевше, купували ми місячні «карнети» на недільні поранки.

Скрізь, де завгодно, спілкувались ми українською мовою і не пригадую собі конфліктів зумовлених цим фактом. Під кінець навчання трапилась одначе прикра подія. Звинувачено наших хлопців у співанні гімну «Ще не вмерла Україна». УБ взяло всіх їх на розробку. Головним звинуваченим був Іван Ц., якого декілька разів викликували на допити. Стало тоді ясно, що серед нас був агент-донощик, тільки не відомо було, хто саме ним є.

Кінчаючи свої спогади, розмірковую: скільки з нас працювало на благо рідної громади, розкинутої акцією «Вісла» по території Польщі? Я ж бо сама, на жаль, не дала від себе того, чого сподівалася.

Децо про позашкільне життя студентів

«Людина зіткана із спогадів так само, як з думок і відрухів серця». Таку думку висловив наш письменник Павло Загребельний у своїй прекрасній повісті *Тисячолітній Миколай*. То я, представник людського роду – повертання думками до пережитого, як кожній людині, притаманне й мені. Саме тепер, напередодні планованого відзначення сорокаліття україністи-

ки Вчительської студії у Щеціні, де я навчалася в 1958–1960 рр., дозволяю собі описати деякі епізоди давно минулого часу більш-менш вірно заховані в пам'яті.

Час в період навчання в студії спливав довільно одноманітно, відмірюваний заняттями, які тривали переважно шість–сім годин денно. Додатково відбувалися ще пообідні факультативні заняття та залікові колоквиуми. Один день в тижні, коли хлопці вивчали військову справу, дівчата збагачували знання з практичних робіт. Решту часу проводив кожен на свій спосіб, переважно в гуртожитку, який знаходився неподалік студії.

Вікна жіночого флігеля гуртожитку виходили на широку з зеленими липами алею. На першому поверсі (партері) знаходилася спільна для всіх жителів гуртожитку двокімнатна їдальня, яка слугувала теж місцем для індивідуальної науки, кухня, квартира і бюро керівника інтернату та невеличке приміщення порт'єра. Житлові кімнати розташовані були на другому і третьому поверхах уздовж довгого коридору, вкінці якого знаходилася умивальня, туалет і пральня.

На моєму курсі було 23 слухачі, в тому числі всього-на-всього сім дівчат. Протягом першого курсу всі дівчата жили в одній, та ще й до того перехідній кімнаті, яка двома рядами ліжок розміщеними під паралельними стінами скидалась на шпитальний зал. Під час другого року жили ми вже більш камерно, успадкувавши менші кімнати по дівчатах, які закінчили навчання. Недоліки прохідної кімнати компенсувались можливістю дружніх зносин, не тільки з жителями кінцевої кімнати, якими були троє дівчат старшого курсу, але також з їх відвідувачами. Хоч-не-хоч гості сусідок на мить зупинялись й у нас. Таким способом згодом народжувались навіть ближчі дружні взаємозв'язки.

У наріжному куті кімнати праворуч дверей, біля входу, стояла значних габаритів шафа, яка неначе господарська повітка виконувала різні функції. Бгалося в її нутро всяку всячину, починаючи від одягу, а кінчаючи на мітлі. Частина шафи з полицями використовувалась як склад для харчових продуктів, які ми отримували, хто часто, хто рідше, з дому. В час побільшення вмісту новими харчами це сховище підлягало дбайливому наглядові, проте вістка про свіжу апровізацію, особливо на полиці Катрі Юнко, розповсюджувалась неспостережливо швидко. Нізвідки появлялись голодні аматори, та задираючи вгору носи нишпорили по кімнаті, промовляючи: «Ого-го, які тут пахощі! Де ж воно, це джерельце спокусливих ароматів?» Що ж Катрі було робити? Витягала із сховища запащні раритети, хтось швиденько збігав до кухні по хліб, та й починався такий бенкет (без мед-горілки!), що після нього нічого вже було ховати в шафу.

Стіл, при якому відбувались згадані мною «бенкети», стояв посередині кімнати і являв собою, подібно як шафа, зразок мебеля «гуліверівських» розмірів. Виконував роль центру науково-культурного і товариського життя. При ньому готовились уроки, читались (іноді вголос) книжки і преса. Вечорами збирались при ньому дівчата і хлопці та співали,

оповідали анекдоти і епізоди із свого життя і т. п. В пам'яті виразно постає образ Михайла Балія, який присівши з Влодкою, майбутньою жінкою, на скраю ліжка (крісел для всіх не хватало), оповідає про свою наявність у рядах УПА, присуд та сибірське заслання. Михайло Балій та Іван Співак на початку шкільного року 1958/1959 перенеслися на Варшавський університет, там і продовжували навчатися на українській філології. Іноді знов Юрко Ліборський гумористично травестує вправи з уроків фізкультури.

Нас готували не лише як українців, але здобували ми також знання роботи в польських школах з дітьми I–IV класів. Тому-то деякі уроки велися практично зі слухачами в ролі дітей початкових класів. Такі театралізовані уроки виглядали досить курйозно, особливо тоді, коли дебелі вже хлопці, тримаючись ногами шароварів співали і танцювали в ритмі „Zasiłi górale...” чи теж бавились в „Komórki do wynajęcia”, або які-небудь інші дитячі забави.

Проте фізкультура не обмежувалася лише до пародійованих Юрком уроків. Здебільшого проводились справжні спортивні вправи, гри та плавання на басейні. Дівчата досить добре засвоїли гру у сітківку, ручний м'яч, слабше баскетбол, бо всі були невисокого росту. Брала ми навіть участь в міжшкільних змаганнях, на жаль, не доводилося здобувати призи.

Досить утруднене було на практиці дотримання гігієни. На поверсі була одна умивальня, а дівчат було багато. Щоб уникнути чекання у довгій черзі слід було вставати зарання. Ще більш ускладнене було вечірнє миття, тому що від години 22. обов'язувала тиша, а вода закривалась. Душ знаходився в будинку школи і користуватися ним можна було тоді, коли сторож нагрів воду, а робив він це два рази на тиждень. Прання відбувалося або з використанням механічної пральки, що знаходилася в приміщенні, до якого за квітанцією давав ключ керівник інтернату, або ручно в мисках.

Їли ми три рази денно. Хто був голодний, заспокоював голод «репетою» супу і хлібом. Квартира і харчування були відплатні. Кому було скрутно, писав заяви за стипендію, а всі ж ми були дітьми переважно бідних селян або працівників ПГР.

Неділя була повністю вільним від обов'язків днем, спалось тоді довше, бо й сніданок був на годину пізніше. Після сніданку йшли ми до церкви, хто до православної, хто на греко-католицькі богослужіння, які відправляв у віддаленому від центру костелі отець Борівець. Одного разу вибралися ми навіть до Білого Бору на храмовий празник. Часом пообіді прогулювалися на Валах Хробрего, інколи їхали до Арконського ліску. Пригадую, була тепла, ранньоосіння пора, коли народилась ідея виправи до цього парку. Зібралась чимала громада з обох курсів та й вирушили ми туди трамваєм. Наші фінанси лише на такий спосіб переміщення були спроможні. Хтось взяв зі собою гітару, то й співи були і якісь товариські забави. Не обійшлося без фотографування: на розлогій поляні стояв високий, кам'яний п'єдестал без фігури, якої нестачу хлопці придумали заповнити. Хто-зна як на той високий «цокол» вони видряпалися, але ефект

На Валах Хробрето.

був настільки драматичний, що страх поселився в наших серцях, а вони незважаючи на небезпеку, стовбичили на тому п'єдесталі і позували до знімка. На щастя обійшлося все гаразд.

До Парку Каспровича натомість подавалися інколи засвоювати навчальний матеріал, а саме тоді, коли в перспективі з'являлась мара іспитів. Отже гуртувались по три-чотири, пакували потрібне причандалля та й гайда в недалекий парк. Тут, засівши серед кущів у затишку, застосовуючи взаємодопомогу проводили процес колективної підготовки до іспитів. Однак раз пережили таку халепу, що після неї вже в кущах вчитися не наважувалися. А було воно так: працювали під голубим небом годин вже дві-три, аж весняне тепло навіяло дрімоту. На щастя наділена даром обережності неоцінена Галина передбачливо продовжувала далі вчитися. Знічев'я її несамовитий крик підняв нас на прості ноги. Побачили ми ось що: немов би то Дон Кіхот на вітряки, так наша товаришка, тримаючи в руках босоніжки шаржує на якесь півголе чучело за кущем, а воно вздрівши верескливі дівки готові до атаки, вже показувало п'яти у відступі, просто кажучи давало драпака! Смішно, але повчально.

Можна би мовити, що у нас були також зносини міжнародного зразка. Десь 1959 року появилася у Щеціні група фінських студентів, мабуть в гавані відбували практику. Хто знає, з якої причини одного «прилизу» з парасолем приписали нашому піклуванню. Якогось дня пан Посацький звернувся до мене (доводилось мені бути старостою курсу):

– Панно Вислоцька, доручено нашій опіці фінського студента. Будь ласка, забезпечити його компанією, яка буде спроможна з ним порозуміти-

ся, в крайньому випадку хоч на російській мові, покаже місто та цікаві його об'єкти.

Почала я виконувати веління свого повелителя. Гадаю собі: хай ту компанію становлять дівчата, може ще «маріяж» який получится. Поліглотів на цілому курсі немає, а дівчата путящі, трохи по-російськи, трошки по-українськи нав'яжуть діалог. А тут на біду жодне дівча не хоче бути чічероном фінові, навіть за ціну привабливої перспективи відвідати капіталістичну країну. Кінець-кінцем намовила дві, вже не скажу кого, нехай самі знають. Потому щовечора слухали ми в кімнаті звіт з «багато змістовних» співдружних розмов, посилюваних жестами рук. На превелике щастя для обох сторін візит тривав недовго та скінчився лише дружнім рукостисканням.

З перебуванням фінських студентів пов'язаний ще один епізод, при тому щемливий для мене. На той раз слід було приготувати коротеньку програму на зустріч фінів, здається зі студентами політехніки, на якій мав також бути присутній представник тодішнього радянського консульства. Підготовкою займався особисто пан Посацький. Іванові Цимбалку звелів вивчити напам'ять *Кавказ* Шевченка. Перевіривши «музичні таланти» дівчат, вибрав дві, які на його думку були спроможні нести тягар сценічного виступу. В тому числі була і я. Правду кажучи, не було з чого вибирати, бо у всіх нас, крім Галини, голоси були невеличкі. Пізніше підібрав репертуар, замовив акомпаніатора та почав з нами репетиції.

В неділю, після Служби Божої, відпочинок в лісопарку.

На педагогічній практиці в Білому Борі, 1960 р. Сидять: Олекса Кутинський, Стефанія Шульган, Володимир Шульган, Надія Вислоцька і Іван Цимбалко.

Підготовані якнайкраще можна було, в слушний час причепурені у вишиване, подались ми втрюх до місця, де врочистість мала відбутися. Після офіційної частини почалися художні виступи представників різних учбових закладів. Неухильно надійшла черга й нашої презентації. Заспівали ми «Шахтарочку», Іван продекламував твір, слухачі плескали, вже першу стрічку «Пісні про рушник» відспівали гарненько. Аж тут, на біду, під час другої стрічки глянула я на зал і побачила перед собою чорну челюсть, а у ній повно голів. Відтак чую щось мені горло чавить, а дедалі голос в'язне. Акомпаніатор валить голосно в клавіатуру, бідна Люба пробує ще сама доспівувати, аж вкінці кланяється та тягне мене за руку зі сцени.

Сьогодні спогад цієї події викликає добросердечну усмішку, але все-таки в глибині душі жевріє неспопеліла іскорка невдачі. Проте не остання це і не найважча життєва поразка, бо ж – ще раз наведу вислів Павла Загребельного – життя частіше нас принижує, ніж возносить.

Читатимуть будь-коли написане мною мої товаришки? Коли так, може внесуть свої тут корективи, бо ж пам'ять людська суб'єктивно закарбовує ті ж самі події.

Щецінська україністика на тлі польського оточення

В селі Байків, що на Вроцлавщині, після примусового переселення, опинилося одинадцять родин з Лемківщини; всі з одного села Флоринка. Люди розмовляли між собою виключно своїм лемківським діалектом. Старші майже зовсім не знали польської мови – ніколи в історії не мали довір'я до поляків, жили своїм традиційним способом життя. Так і далі хотіли жити. Тепер ми, українці, змушені були жити в оточенні суцільної польської маси. Зовсім не так, як на Лемківщині, де поляків по селах зовсім не було, а якщо й десь замішалися, то були асимільовані і говорили добре діалектом даних сіл; по-польськи до людей ніколи не говорили. Подібно було і з локальними циганськими родинами, які у контактах з селом уживали лише лемківської бесіди. Причому старші люди зовсім себе лемками не називали; вони вживали лише назв: русин, руснак, руський. Поляки називали нас *Rusinami*, себто русинами. Своєю національною назвою ми ніколи в історії не відділялися від сходу. Наші землі завжди були положені «в руській землі» – в латинських грамотах з XV століття: „in terra Russiae situm”.

Тут, на Західних землях, поляки називали нас уже українцями. Люди загально уникали ближчих контактів з поляками, адже небезпечно було побувати між поляками в їхніх розважальних місцях. Було багато погроз від польських активістів. Антиукраїнські настрої підсичував парох римо-католицького костела. Він з казальниці говорив, що ми бандити, відщепенці і служимо сатані. В центральних і місцевих засобах масової інформації – газетах, книжках, радіо та в шкільних підручниках, ми читали і чули дуже зневажливу, агресивну антиукраїнську пропаганду. Це було роблено цілеспрямовано, з премедитацією, щоб викликати в тих нещасних залишках української людності страх перед польським суспільством і зневагу до себе. Це мало прискіпити заплановану колонізацію.

Дуже багато було брехливої інформації про воєнні роки. Всі ті, хто визволяв Освенцім і всю Польщу, були лише «радянськими солдатами», себто росіянами, а українці – це лише бандити, колаборанти, націоналісти, просто злочинці. Все це було частиною масової психологічної атаки проти українського імені. Ще багато років пізніше чув я у підваршавському селі, що «гітлерівці були сякі-такі, але українці...», хоч у Варшаві не було українських збройних формацій; були лише російські ген. Власова і полк. Камінського. Але про росіян не можна було говорити негативно. Польський агресивний націоналізм, світський і католицький, та соціалістичне двовладдя тісно сплелися, щоб угробити українство. Всі вони у своїх планах викреслили українців з історичного буття. Всяка згадка про українське самостійництво була злочином.

Ми виростали в такій політичній атмосфері на Західних землях. Ми знали, що нам треба з усім тим жити, формувати свій характер, витривалість і леляти надію, що й ми колись станемо людьми. А тим часом люди мріяли про повернення, бо годі жити на чужих землях. Але це «тимчасове» триває і сьогодні.

Про українську національну історію нізвідки було добути матеріалів. Всі «націоналістичні» книжки повикидали з бібліотек, якщо десь були, або їх заборонили читати. Щораз більше появлялося на швидку руку писаних антиукраїнських книжок, зокрема про УПА. Ці книжки були в шкільних бібліотеках. За матеріали з Заходу люди сиділи у в'язницях. Дискредитація і знецінювання всього українського набрала великих розмірів. Це було причиною, як тепер, так і в історії, що українці вивчали різні культури світу, та найменше свою власну.

І так я, наперекір усім тим тенденціям, шукав доріг, щоб упізнати позитивну і об'єктивну історію наших гірських земель та інших українських регіонів Закерзоння, й там далі на схід. Проблиски надії появилися після відлиги в 1956 році. Засноване УСКТ і «Наше слово» переросло плани грошодавців з польської центральної влади. Це була неначе скринька Пандори. Не можна вже було затримати культурного і організаційного розвитку здесяткованого українства. Люди упоминалися за своє матеріальне і духовне майно. Саме зі сторінок «Нашого слова» я довідався про заснування української філології у Вчительській студії у Щеціні. Після закінчення середньої школи в 1958 році я просто подався туди.

Я почувався співвідповідальним за хід нашої історії і усвідомлював собі, що ми, молоді, мусимо взяти на себе труд вивчити свою культуру, все, що лихе і що добре. Бо наші батьки, селяни, були загалом малописьменні і їм було не під силу творити історію. Наприклад, моїй мамі важко було прочитати окремі букви і скласти слово. Батько щонеділі читав уголос церковні тексти, писані староцерковною мовою. Що ж ми від них могли вимагати? А все ж вони, хоч малописьменні, були розсудливі і патріотичні. Української інтелігенції не було. А якщо були десь по великих містах, то приховували своє існування, бо могли їм причепити ярлик націоналіста та колаборанта і тероризувати або посадити у в'язницю. Однак були й такі відважні камікадзе, що продовжували жити згідно зі своїм національним покликанням. Влада ретельно допильновувала, щоб правда про повоєнний антиукраїнський терор і про примусове виселення та про тотальне ліквідування української проблеми не просочувалася до польського суспільства та назовні взагалі. Детально контролювали польських людей пера, щоб через якусь щілину не пройшло світло про українську справу. Негативно про українців – так, позитивно – ні. Адже наша національна меншина призначена була на повну асиміляцію, а не на розвиток.

В такій політичній ситуації заснування української філології у Щеціні було новим і сильним акцентом – подією над затьмареним українським горизонтом. Я думаю, що політичні чинники, які при збігу обставин

дозволили на відкриття цієї кузні українських учителів, вважали, що це допоможе українській меншині, як померлому кадило. Однак це «кадило» разом з іншими чинниками, привернули життя, дали насагу до праці українським громадам, середовищам і поодиноким особам української національності. Національний корм українцям годі було далі тенденційно дозувати. Люди почали виходити з духовного «підпілля». Вчительська студія у Щєціні була для мене важливою ланкою у підтвердженні й закріпленні моєї національної освіти, гідності і загартування.

Для польських студентів і викладачів існування і звучання української мови в будинку студії було напевно чимось незвичним, а може й зухвалим. Однак я не відчував від них жодних відхилень від норм етики навчального закладу. Але чув я і бачив деякі негативні, а одного разу сильні і небезпечні, реакції в польському середовищі міста Щєціна.

Керівну роль у навчальному процесі, як звичайно, виконують викладачі. З пошаною згадую всіх професорів – як тих, які викладали українські предмети, так і тих, які навчали польських предметів. Однак наголосив би на цьому, що найбільші сліди на моїй психіці залишив професор Володимир Посацький. Він був, по-перше, красномовний. Його слова були виважені й авторитетні. Він умів захоплююче розповідати про літературні твори українських письменників і поетів. Умів поставити українську літературу в контексті історичних умов і у зв'язку з іншими видами мистецтва – музикою, малярством і театром. З європейською культурою був добре ознайомлений. У всьому умів бачити сенс і взаємозв'язки. Мав він тонке почуття гумору та іронії. Говорив ясно і промовисто; висловлював свої думки з великою легкістю, з правильним сенсовним наголошенням і контрольованою емоційністю. Професор Володимир Посацький появлявся на викладах завжди елегантно одягнений, з метеликом, наче приходив на музичний концерт. Зрештою, він був добре відомий у музичному середовищі міста Щєціна.

Саме в місцевій пресі писав він фейлетони на музичні теми і був суворим, невблаганним і вимогливим для професійних музикантів. Його оцінку важко було оспорювати. Отже, мав він вплив не лише на нас, студентів, але й на мистецьке життя поза студією. З належною увагою ставилися до нього й інші професори студії. Хоч і в цьому питанні не все було так, як можна було собі бажати, бо патріотично настроєна українська людина всюди могла зустріти нехоть з боку деяких осіб або й адміністрації навчального закладу. Професор Володимир Посацький був винятковою особистістю і хтось з молодих українських культурологів повинен написати працю про цю незвичну постать, яка у свій час височіла на українському мистецькому горизонті.

Історію України викладав професор Пізем Рубін. Він мав завжди добре підготовлені виклади, пояснював історичні процеси широко і цікаво. Історію інтерпретував в рамках дозволеного, але багато для нас було

На вчительському курсі в Мсдзешині. Посередині сидить Рубін Пізем (липень 1961 р.).

нового і повчального. Крім цього проф. Пізем Рубін говорив добірною українською мовою й це давало нам додаткову користь.

З польських викладачів найтриваліше залишився в моїй пам'яті польський мовознавець проф. Кляйнер (?) та викладач філософії проф. Янішевський. Мені подобався їхній стиль викладів і контакту зі студентами. Вони імпонували мені своїми знаннями.

Один раз у тиждні ми мали військові заняття. Літом, після закінчення першого курсу, ми перебували у військових казармах у Дарлові б. Слупська, поповнюючи наші військові знання і вправи. Під час гострого стріляння з різного калібру зброї нас двох, студент польської філології і я, мали найкращі результати, здобули найбільше пунктів. Були ми обидва відзначені перед компанією. Одного разу один з наших командирів, полковник, затримав мене на військовій площі і розпитував про мого старшого брата і сестру та про батьків – питав, чи вони не співпрацювали з УПА. Варто відмітити, що мене ніколи більше не покликали на військовий вишкіл, коли я вже працював, хоч знаю, що моїх польських товаришів брали на перевишкіл і давали підофіцерські звання. Цікаво б знати, чи й інших випускників української філології теж «забули», щоб не дати їм військової освіти в резерві. Я за військом не тужив, але логіка вимагає це сказати.

В моїй пам'яті залишилися добрі спогади про час навчання у Вчительській студії у Щеціні. Українська філологія була для мене якраз на часі. Я хотів тоді поповнити свої знання про націю, до якої належу, піднести свій рівень національної освіти. Я неначе завидував, що всі поляки розмовля-

ють своєю літературною мовою, знаючи також свої діалекти. А ми розмовляємо лише діалектами регіонів, з яких походимо. Я пізніше зрозумів, які бідні ті, що не мали змоги, або й не хотіли – боялися вивчити свою літературну мову, історію, і цим позбутися своїх комплексів меншеартості. В тих часах не всім була дана така відвага. Кожний-бо, хто «україністнував», брав наче хрест свій на плечі.

Дуже істотним доповненням до нашого навчального процесу у Вчительській студії були контакти з українським середовищем міста Щеціна у світлиці УСКТ. Там зустрічали активних українських культурно-освітніх діячів, читали книжки і газети – «Наше слово» з Варшави і радянські. Інших там не було. Але нам це вистачало, бо, як каже польське прислів'я „*małrej głowie dość po słowie*”. З усіх форм культурної праці клубу УСКТ мене найбільше цікавили «літературні п'ятниці», ведені вміло і цікаво Мирославом Труханом і Степаном Заброварним. Широка культурно-освітня діяльність клубу-світлиці давала нам зразки для пізнішої нашої праці в українських середовищах. У клубі ми займалися разом зі студентами-українцями інших вищих навчальних закладів міста.

Ми, студенти україністики, мали змогу підробити трохи гроша, виїжджаючи з доповідями в терен до українських середовищ. За доповідь та на кошти подорожі гроші давало Towarzystwo Wiedzy Powszechnej. Я їздив в терен кілька разів. Часом ішов я на нічну зміну до праці в порті – розгортав одного разу вугілля внизу великого товарного пароплава. Справді, вже чорнішою роботи на світі не могло бути. Але добре платили.

Наука у Вчительській студії була безплатна, як і у всій країні. Стипендії, які ми одержували, вистачали на гуртожиток і утримання. І це була чи не найкраща сторона тодішньої системи. Стипендії й освіту держава давала не українцям, але майбутнім полякам, все-таки розраховуючи на повну асиміляцію всіх громадян непольського походження. І так, невдовзі припинено існування української філології і започатковано нагінку на українське шкільництво, організоване уєскатівськими діячами.

Всі студенти української філології були народжені ще на своїх старих історичних землях на Закерзонні. Виселені з батьками в 1947 році мешкали в західних та північних воєвідствах Польщі. Їхній приїзд до Щеціна свідчив про потребу національної освіти. Люди були позбавлені своєї етнографічної території і перервані були групові та родинні зв'язки. І тому всі українці, які з відкритим чолом, „*z otwartą przyłbicą*”, стали на шлях українства, були героями нашого часу. Адже народу не можна будувати на людях, які скривають своє походження. Маю велике признання для своїх товаришів-однокурсників за те, що стали українськими вчителями і культурно-освітніми діячами.

Я також вважаю, що національну освіту повинна одержати вся шкільна і студентська молодь. Винесені знання і патріотизм з дому, від батьків, із сільського середовища, не вистачає в сьогодинішньому світі. Національна освіта, як і кожна освіта, позбавляє людину комплексів, усвідомлює

і розвиває почуття співвласності всього національного багатства. Патріотизм – це також почуття власності. А може це й головне. Студенти здавали собі справу, що їхні батьки були позбавлені свого матеріального і духовного майна. На картах перестали існувати історичні регіони і назви. Колись суцільне населення, тепер має жити у розсіянні. Отже й мусить витворити нові форми виживання. Все, що залишилося, треба вивчати і продовжувати. Своє національне майно не слід віддавати у чужі руки, бо пропаде, або інші зроблять на ньому свій бізнес. Різні народи чи групи, проходили часи лихоліття, та знову воскресали із мертвих. І тут напрошуються слова Адама Асника:

„Trzeba z żywymi naprzód iść,
Po życie sięgać nowe...”

Українські студенти здавали собі справу з того, що на україністиці кар'єри не роблять, але хоч допоможуть іншим, слабодухим, вийти з «підпілля» свідомості і цим самим спричинитися до зростання і кар'єри всієї національної меншини. З Вчительської студії ми винесли почуття національної гідності. І цього ми вимагали від інших. Випускники студії спричинилися до організаційного цементування і духовного зростання громад, посеред яких вони жили і працювали. Заслуга цих щецінських україністів, побіч випускників варшавської україністики, також і в тому, що вони вистояли на місцях, поборюючи несприятливі політичні умови, до часу заснування української держави. Авторитет українців зріс, від коли українці на схід від лінії Керзона стали «історичним народом». Бути діячем

Анна Предко і Марія Шупер у сцені до фільму «Українські вечорниці» (1961 р.).

цілеспрямовано здискредитованої національності меншини є ознакою великого характеру. Це відноситься до всіх суспільно-культурних діячів, тоді об'єднаних під назвою УСКТ.

На своїх життєвих дорогах я зустрічав людей різних рас і націй та безліч національних меншин. Всі виступають відкрито під своїм національним ім'ям, не маскують себе від інших. Ще лише українці на сході Європи є на рівні національної розхитаності і розгубленості; вони у значній мірі приліплюються до поляків, словаків, росіян та інших націй. Вони думають, що маскуючись під інші, вже добре стабілізовані нації, матимуть більші шанси на життєвий успіх. Чи не найбільш сумне те, що українці з України часто розчинюються в російському силовому полі, не творять своїх силових піль-центрів. Усе це ознаки успадкованих комплексів меншевартості і плебейства. Потрібно, щоб якнайбільше з них віднайшли в собі сили стати аристократами українського духа. Створити націю рівну іншим «історичним народам», під силу лише українській державі. Як досі, всі «хитрі плебеї» будують кар'єри іншим народам, а не своєму.

І хоч існувало в Польщі УСКТ з своєю культурно-освітньою активністю та мізерним шкільництвом, і хоч багато української молоді покінчило середні і вищі школи, в цьому і українську філологію, то реальна політика геноциду над українською меншиною, по суті, триває досі. Бо неофіційна антиукраїнська стратегія і політика була сильнішою від офіційної показухи про дружбу між народами. Освіту давали майбутнім полякам, а не українцям. Ми мали припинити своє національне існування в розпорощенні. Українці знають головні, напевно не всі, митарства і намагання не допустити до розвитку нашої нацменшини, а також і інших. Робили провокації, тероризували, вдавалися до кримінальних злочинів, в'язнили, щоб відбити інтелігенцію – українських мрійників – від населення. Назовні все мало виглядати так, що влада була прихильна нам, але самі люди, «чомусь» не хочуть бути українцями. Оберігали людей від контактів з українцями інших країн та намагалися вибити людям з голів згадку про знищені етнографічні регіони. Наприклад, працівник ЦК партії, Д. П., щотижня прибігав до редакції «НС», щоб нагадувати мені не друкувати жодних матеріалів про землі, з яких ми були виселені. Протиукраїнська політика в широкому масштабі була загалом ведена таємно і підступно [...]

Як випускник Вчительської студії у Щеціні, я планував влаштувати своє життя у Польщі в тісному зв'язку з українським населенням, з яким мене споріднює наша спільна історична доля. Однак став центром помсти україножерних злочинців з польської центральної влади. Психологічний тиск, провокації і вкінці намагання знищити мене фізично засвідчили про україножерний примітивізм цієї влади. В такій країні я більше жити не міг.

Я – студент україністики

Нарешті в мене появилась можливість вивчити літературну мову мого народу. Я щасливий. Якийсь дивний душевний спокій опановує мене, а водночас приходить усвідомлення, що прийдеться важко працювати, та й не знати, як ставитимуться до нас наші польські професори та студенти. Є, однак, велике завзяття до праці і бажання здобути необхідне знання.

На україністику з'їхались наші хлопці та дівчата чи не з цілої Польщі. Ми швидко створили дружню студентську групу. Між нами не було ніяких непорозумінь, навпаки, ми пізнавали і любили один одного та поважали себе взаємно.

Наш гуртожиток на алеї Єдності Народовей, 31, був спільний і для польських студентів, і для українських. Не пригадую, щоб між двома студентськими групами були якісь конфлікти. Ми жили своїм життям, а вони своїм. Поважали себе взаємно.

Приміщення в гуртожитку було доволі тісне, але ми не нарікали. У кімнаті 63., в якій я жив, було нас шістьох – окрім мене були такі друзі: Ярослав Джурко, Омелян Мельник, Богдан Назарович, Дмитро Несторук і Іван Цимбалко. Ми жили дружньо та помагали собі у потребі. Добрим прикладом для нас були студенти з другого року україністики, а особливо Михайло Балій, Іван Співак та інші. Якщо у нас досі не було українського товариства, то тут воно стало дійсністю, тим більше, що на україністиці

На палубі корабля.

були не лише розумні, але й гарні дівчата. Крім того, українці вчилися також в інших вищих школах Щецина – в Поморській Медичній Академії, Політехніці та в інших школах.

У перших роках навчання на україністиці було особливо важко тому, що не було ніяких підручників українською мовою. Допоміжними джерелами були тільки тижневик «Наше слово» і місячник «Наша культура». Книжки з України до щецинських книгарень почали надходити набагато пізніше. Тим часом з українських предметів треба було все записувати, бо допоміжного підручника не було, а в бібліотеках також не було ніякої української літератури. Ми часто відвідували антикваріати і шукали за всякою літературою з українською тематикою, а знайшовши, зразу її купували.

Одного дня ми з Петром Югасом помістили інформацію у «Нашому слові» про те, що студенти на україністиці не мають з чого вчитися. На наші адреси невдовзі відгукнулось кілька українців з Польщі, але почули нас і в Україні. Надійшли листи від кількох дбайливих громадян зі Стрия, Дрогобича, Львова. З пересилкою літератури не забарилась дбайлива львів'янка проф. Роксоляна Зорівчак, а Державна наукова бібліотека при Київському державному університеті ім. Т. Шевченка (дир. У. С. Кузьменко) листом від 10 грудня 1958 року, повідомила про своє рішення прислати нам 27 книжок. Це була не тільки поміч літературою, але й велика моральна підтримка з Батьківщини, якої ми досі ніколи не одержували і не відчували.

Наші професори

Найбільшу пошану на україністиці мав, безперечно, мгр Володимир Посацький – професор п'яти предметів: української мови, історії української літератури, культури живого слова, методики навчання української мови та літератури для дітей і молоді.

До студентів він був дуже вимогливий, але ставився до нас по-батьківськи. Ми і боялись його, і найбільше з усіх поважали.

Як мужчина, проф. Посацький був дуже пристійний, серйозний. Як людина – інтелігент у повному цього слова значенні. Про його особисте життя не знаю майже нічого, але були здогади, що був засланий на Сибір, а звідтам йому пощастило приїхати до Польщі.

Пороф. Посацький любив молодь. Одного разу один з наших друзів одержав від батьків посилку з харчами. Ми купили пляшку вина і частувались чим хата багата, а при цьому співали так голосно, що аж на вулицю з другого поверху було чути. На той час вулицею йшов проф. Посацький. Не знаю, що подумав, але подався до гуртожитку. Помітивши це, ми прибрали пляшку і продовжували співати. Він зайшов до нашої кімнати, запитав про причину радості...

– Уявіть собі, вони одержали ковбасу та цибулю і з радості співали на всю вулицю – говорив про це опісля не без гумору всім студентам у класі.

Проф. Посацький був авторитетом у ділянці мистецтва. Писав рецензії на культурні події, що відбувалися в Щеціні, давав їм професійну оцінку. Щецінська преса часто друкувала його рецензії.

Перед своїм виїздом до Америки, я попросився з проф. Посацьким. Він дав мені адресу своєї сестри в Брукліні, Н. Й., і попросив передати їй особисто привіт і сказати, щоб допомогла йому виїхати з Польщі. Я сповнив бажання мого професора, а про це повідомив його.

Професором історії України був мгр Рубін Пізем, який приїхав до Польщі з України. Його предмет, на жаль, не був цікавий, бо викладач учив так, як його вчили в Україні, витрачаючи багато часу на період феодалізму та на соціальні проблеми. Коли нам цього було вже досить, ми сказали йому про це і запропонували вивчати історію України за окремими темами, бо інакше мине час, а історії нашого народу не будемо знати. Він погодився, але доручив нам підготовляти окремі теми.

На початок я погодився підготувати доповідь про гетьмана Мазепу та бій під Полтавою. Інші студенти вибирали інші теми. Проблема була з літературою. Окрім радянської інтерпретації, у нас не було інших джерел. Я розшукував їх поміж знайомими в місті. Мені пощастило. Не пригадую хто саме відкрив мені свою канапу, а в ній були заборонені книжки. Я знайшов бажану літературу. Тому, що були дві лекційні години історії України, я говорив безперервно. Тема мусила бути цікавою, коли студенти не хотіли йти на перерву. Проте, за таку доповідь я не міг сподіватися нагороди. Мене могли покарати. Цього, однак не сталося.

Проф. Пізем подякував мені за доповідь, але сказав, що це була моя думка, не його. Ми зрозуміли причину такого відмежовування.

За деякий час після свого приїзду до Америки, я одержав поштову карточку від проф. Пізема. Писав з Нью-Йорку. Згодом адреса загубилася і наш контакт на цьому припинився.

З-поміж польських викладачів пошаною користувався проф. філософії мгр Людвік Янішевський. Він був вимогливий, але й поводився достойно, кривди нам не робив.

Негативно до студентів україністики ставився проф. польської літератури і теорії літератури д-р Вацлав Дерейчик. У моєму щоденнику з 14 лютого 1960 року про нього написано м. ін. таке: «Знаючи, що відходить зі школи, не приховує свого шовіністичного обличчя. Питає так, що не знати про що йому йдеться, а коли чогось не знає, то присікається до крапки, не дає можливостей відповісти на інші питання. Поводиться дуже по-простацьки».

У щоденнику з 26 лютого 1960 року написано таке: «Д-ра Дерейчика бояться всі наші студенти з огляду на його шовінізм і антипатію до українців, що проявляється м. ін. у провалі наших студентів».

Цікавим був проф. психології та педагогічної практики Зигмунт Робашкевич. У моєму щоденнику з 4 лютого 1959 року про нього м. ін. написано таке: «Проф. Робашкевича всі бояться з огляду на його ненормальну

поставу і спосіб ведення усних іспитів». Знову ж у щоденнику з 15 червня 1959 року записано: «Нині пощастило мені здати іспити з двох предметів – польської граматики і психології. Найгірше було з психологією, бо з тим рецепторичним блазнем, Робашкевичем, нелегко знайти спільну мову. Зі мною здавали: Іван Цимбалко, Ярослав Джурко і Станіслав П'еховіч. Професор тримав нас повні дві години, зосередившись на характері людини, а відтак їздив по цілій психології».

Наш психолог дуже любив говорити про мавп і географію. Знаючи це, ми все пов'язували наші відповіді з мавпами, але це не завжди виходило. Тим разом була небезпека, що всі провалимось, бо професор хотів закурити, а І. Цимбалко підвівся, щоб подати йому вогонь і в поспіху перевернув каламар з чорнилом, що стояв на столі. Все закінчилося добре, але професор міг розгніватись і всім нам дати незадовільні оцінки.

Звичайно, кожен професор – людина, яка має особливі вимоги, окреме ставлення до даної групи студентів, або до поодиноких із них. Ми не могли розраховувати на об'єктивність, тож підготовлялись до іспитів завзято, але все ж таки україністові здобути добру оцінку було особливо важко.

Військовий вишкіл

Військовий вишкіл для юнаків, здібних до військової служби, був у нас частиною академічної програми. Його не можна було легковажити.

Програма військового вишколу складалася з теоретичних і практичних занять, що відбувалися кожної суботи; теоретичні в класі, а практичні на вишкільному полі за містом. З нами аж ніяк не бавились. Теоретичні іспити зі знання поодиноких родів зброї були дуже прискіпливі, тож треба було чимало вчитися, щоб одержати задовільну оцінку. Тих, хто не здав якогось іспиту з військових дисциплін, звільняли зі школи і забирали до війська на два роки.

Відповідальним за військовий вишкіл були підполковник Альбін Мрочковський і майор, чие прізвище не збереглося у моїй пам'яті.

Всупереч усьому, я любив військовий вишкіл. Думаю, що любила його більшість із нас, хоч ми заздрили тим, хто мав вільні суботи і не мусив «воювати».

У зв'язку з військовим вишколом ми мали також нагоду до всяких розваг, напр. муштрували себе взаємно в гуртожитку. У моєму щоденнику з 20 січня 1959 року записано таке: «Завтра вперше здаватимемо колоковіум з війська – муштри і регламенту. Цілий вечір наполегливо вчимося і в коридорі муштруємося, що викликає сміх глядачів. Один з нас стає наструнчений з мітлою, а другий подає команду...»

Влітку 1959 року, всі учасники військового вишколу поїхали на військовий табір до Устки, що над Балтійським морем. У моєму щоденнику з липня 1959 року записано: «Життя на таборі йде спочатку повільно, пізніше – скоріше. Особистих проблем у мене не було. Гнали нас добре,

часу не було на свої потреби. Харчування було дуже погане. У неділю можна було вийти до міста (3 км) на перепустку або піти над море купатися і загоряти, що ми використовували. Треба було також підготувлятися до кінцевих іспитів. Стріляння, якого я трохи боявся, виконав добре: з РW-15, РКМ-5, РМ-4».

У щоденнику з 27 липня 1959 року записано: «Надійшов день виїзду з військового табору до цивільного життя. Радіємо цим днем – ідемо до Щеціна. Ввечорі в гуртожитку наша українська група „облила” військо, а опісля кожен їхав у свою сторону».

Товариство загального знання

Життя багатьох щецінських українців було пов'язане з польським Товариством загального знання, яке давало нашим студентам три основні користі: здобути більше знання, заробити трохи грошей та познайомитись із життям українців на терені воевідства.

Про членство студентів у Товаристві подбало УСКТ, яке з ним на той час співпрацювало: Товариство влаштувало доповіді на цікаві та популярні теми, а ми були лекторами. УСКТ виєднало нам особливий привілей – підготувляти доповіді на українські теми і виголошувати їх по-українськи в місцевостях скупчення українських переселенців. При цьому ми помагали в праці УСКТ та заохочували українську молодь вчитися в українських школах.

Одним словом – співпраця УСКТ з Товариством була дуже корисна. Керівником його воевідського правління був тоді пан Гурка. За доповіді Товариство платило своїм лекторам, але й мало право апробувати вибрані теми та контролювати доповідачів.

Студенти, які не бажали стати лекторами, часто йшли на заробітки до порту – вивантажувати вугілля, будівельний матеріал і т. п. Лише один вечір я довго стояв у черзі за нічною працею, а відтак покинув чергу і більше туди не повертався.

Я був настільки щасливий, що в мене були батьки, які інколи прислали до гуртожитку посилки з харчами, якими я ділився з друзями. У моєму щоденнику з 25 листопада 1959 року про це так записано: «Життя в інтернаті видається бути дуже бідне. Добре, що батьки прийшли мені з поміччю, присилаючи пакунок з маслом і ковбасою. Сніданку часто не їмо, бо все заспимо, а потім голодні чекаємо на обід».

ТВП платило своїм прелегентам і за транспорт (поїзд, автобус), і за доповідь. Моя співпраця була найактивніша в 1959 році. Тоді я їздив з доповідями понад 10 разів. Місця моїх доповідей: Б'єчино, Бяла, Чахово та Сосново (повіт Старгард); Беліце (повіт Пижице); Іожислав (повіт Грифіце), Щецін тощо, а в 1960 році Русіново та Волові Ліси (повіт Валч) і Кошалін. Тематами моїх доповідей були м. ін. *Слов'янські племена на*

українських землях, *Гуморески Маковця, Слово о полку Ігоревім, Останні часи Запорізького Війська* тощо.

Поїздки в терен часто супроводжувались різними пригодами – добрими і не дуже. У моєму щоденнику з 22 лютого 1959 року записано: «Неділя. Ранком їду поїздом з доповіддю до Беліц пов. Пижице. До Щєцін-Домб'я їду поїздом, а звідтам до Картна автобусом, а звідтам до Беліц лише 8 кілометрів пішки. У Беліцах наші земляки приймають мене дуже привітно, гостять у родині Брилів; люди привітні та енергійні. Про мою доповідь селян, одначе, заздалегідь не повідомлено, не прислано афіші.

У Беліцах живе сім українських родин. Тоді, як деякі починають збиратися на доповідь до приватної хати, мене повідомляють, що приїхала інспекція зі Щєціна. На доповіді про *Слово о полку Ігоревім* було тоді біля 20 осіб. Свою 75-хвилинну доповідь ілюструю стінною мапою. Доповідь була вдалою, інспектор повіз мене з собою автом до Щєціна».

У щоденнику з 7 червня 1959 року написано: «Їду з доповіддю до Б'ялої, але доповіді не роблю з огляду на те, що досліджую причини арешту голови місцевого гуртка УСКТ Михайла Солодухи».

Віншому місці, з датою 22 листопада 1959 року знаходимо таку замітку: «Неділя. Рано їдемо з Катрею Юнко в терен – я до Соснова, вона – до Рєска. Подорож винятково нещаслива, бо в Рунові ми чекали цілу годину на пересідку до Ворова, а поїзд відїхав нам прямо „з-під носа”. Всяке отримання було невітгідне. За півтора години ми поїхали іншим поїздом до Ворова, а звідтам принагідним возом до Соснова. Катря вже до Рєска не успіла поїхати, але 12 кілометрів подорожі возом в холоді не відібрало нам доброго гумору. Моя доповідь у Соснові відбулася і ми повернулися до Щєціна через Плоти. Цієї ночі я писав працю для проф. Посацького п. н. *Чому я вибрав професію вчителя?* Пішов спати о 5-ій годині ранку, але написав».

Відвідуючи з доповідями українські громади Щєцінщини, ми не лише знайомились із життям людей, але часто були їхніми дорадниками, репрезентуючи не лише ТВП, але й передусім УСКТ. Своїми пригодами ми опісля обмінювались з друзями в гуртожитку, на зустрічах у домівці УСКТ тощо.

Нині не пригадую назви села, до якого мені довелося їхати пізнього осіннього дня. Їду поїздом, опісля автобусом, а відтак через поля їду пішки. Село. Питаю зустрічних людей, де тут живуть українці. Мені показали найближчу хату. Заходжу. На стінах висять ікони. Догадуюсь, що свої люди. У нашій хаті також такі ікони були.

– Слава Ісусу Христу! – вітаюсь.

– Навіки слава! – відповідають.

Коли ж я розказав їм про те, що приїхав організувати гурток Українсько-го суспільно-культурного товариства, мені відповіли, що вони не українці, вони – православні з Підляшшя. Мої зусилля виявились марні. Польська політика поділу нашого народу на різні групи принесла плід глибокої національної несвідомості.

Немає сумніву, що україністика в Щеціні та й взагалі українське шкільництво завдячує своє існування Українському суспільно-культурному товариству. Не було б Товариства – не було б також жодного організованого життя української меншини в Польщі.

У Щеціні м. ін. гарно працював міський гурток УСКТ, кипіла праця на культурній ниві, а очолювали її на той час переважно молоді професіоналісти, напр. Мирослав Трухан, Степан Заброварний, Михайло Козак та інші. Товариство наладнало співпрацю не тільки зі студентами україністики, але й зі студентами всіх інших вищих шкіл Щеціна. Ми всі зустрічалися в домівці УСКТ на вулиці Вавжиняка. Тут діяв студентський хор під керівництвом на той час Мирослава Кравчука, відбувалися всякі збори, чудові танцювальні забави, на які приїжджала українська молодь навіть з Гданська, Вроцлава і Кракова, відбувались різні вечорниці, Андріївські вечори тощо, цікаві доповіді, наладналось товариське життя молоді.

Кожної п'ятниці в домівці УСКТ відбувалися літературні вечори, на яких часто доповідали також студенти україністики та інших вищих навчальних закладів міста. Такі вечори переважно влаштовувала секція студентів і молоді інтелігенції під проводом Мирослава Трухана.

Пригадую свою першу участь у зборах, на яких було багато студентської молоді. Я прислуховувався дискусії, а тоді попросив про дозвіл говорити. Хтось зразу поправив мій лемківський наголос.

Студентський Великдень в щецінському клубі УСКТ (1961 р.).

– Дякую – відповів я чемно. Публіка zareагувала сміхом. Це мене заболіло, але не збило з пантелику.

– Я приїхав на українстику, щоб вивчити літературну мову, бо такої можливості в мене досі не було. Тепер вже прислухайтесь до того, що я говорю, а не до того, як говорю, – була моя відповідь.

Подібних випадків більше хіба не траплялося. З перспективи часу мушу однак признати, що правильне наголошування лишилося моєю слабкістю на все життя.

Уже 28 вересня 1958 року на зборах мене вибрали членом, а відтак головою міського правління УСКТ. У моєму щоденнику з 10 жовтня 1958 року м. ін. записано: «Нині я перший зі студентів цього року мав доповідь п. н. *Никифор*. Увесь вечір в УСКТ робимо приготування до завтрашньої забави».

Як голова міського правління, я мав нагоду брати участь у нарадах секретарів і голів міських правлінь, що відбулися в Головному правлінні УСКТ у Варшаві. У моєму щоденнику з 11 квітня 1959 року так про це написано: «[...] Не подобається мені багато з того, що було предметом нарад. Бачу, що УСКТ спихають до ролі цілковитої, відірваної від національних прагнень народу маріонетки. Це проявляється головню у тов. Миколи Щирби – головного редактора „Нашого слова” та голови ГП УСКТ тов. Боярського».

У щоденнику з 7 листопада м. ін. написано: «Субота. В Щеціні відбувається воевідська конференція УСКТ. Я присутній як делегат. Висловлюю критичну для влади та Головного правління УСКТ думку. Незалежно від цього, у складі делегації на II Крайовий з'їзд УСКТ знайшлося і мое прізвище».

Про II з'їзд УСКТ у моєму щоденнику з 10 січня 1960 року записано м. ін. так: «Беру участь у нарадах II Крайового з'їзду УСКТ у Варшаві. Зустрічаю тут багато знайомих. Не буду писати про політичну сторінку нарад, бо це широка тема, але слід згадати, що ми були учасниками т. зв. „німого сойму”. Йшла велика кампанія проти націоналістів і тут її можна було сподіватись. Атмосфера нарад була дуже напружена, навіть ворожа, а передусім після прикінцевої промови міністра Шнека, який засудив усіх, що йому чим-небудь провинились, в тому числі і передусім головний секретар УСКТ пані Ольга Васильків, яку ми старались захищати».

Слова міністра Шнека зробили дуже погане враження на всіх учасниках з'їзду. Я не хотів, щоб хоч у справі несправедливо нап'ятованої О. Васильків він мав останнє слово, хоч було зрозуміло, що перед українським населенням Польщі у неї великі заслуги. Після промови Шнека я попросив про коротке слово, в якому в імені української інтелігенції і студентів подякував Ользі Васильків за все добро, що вона його зробила, а передусім для розбудови українського шкільництва в Польщі. Після цього, мої найближчі сусіди мене питали, чи я не чув промови Шнека, бо думали, що мене арештують.

– Я чув, але хтось повинен був це сказати, навіть якщо опісля його арештують.

Про те, що моє ім'я було вже на чорному списку, я не сумнівався. Мене не арештували за офіційне заперечення міністрів, але віддячилися тим, що навіть не відповіли на моє прохання про дозвіл продовжувати студії на Київському університеті.

Матеріальна поміч студентам з-за кордону

Багатих між студентами українистики не було, то ж поміч, що надійшла з Америки через Головне правління УСКТ, була дуже потрібна і бажана. Від наших американських земляків ми одержали матеріал на одяг, коци, простирадла, – все нове. Ця поміч була дуже корисна, а це не лише під оглядом матеріальним, але й моральним. Було приємно, що десь там за океаном живуть наші земляки, які не забули про нас, про наші потреби. Ми були не тільки вдячні, але й горді за них.

Проте, хотілось знати, хто саме надіслав нам поміч, але ніхто напевно не знав. Відповідь я знайшов щойно в архівах Організації оборони Лемківщини в Америці. Фактури з висланої допомоги зберігаються тепер в архіві ООЛ (який я зібрав і упорядкував) в Українському лемківському музеї – частині загального Українського музею у Стемфорді, Коннектикут.

Крім того, надійшла поміч для студентів на адресу о. Володимира Боровця – пароха УГКЦеркви. Ми ходили на його Служби Божі в якомусь протестантському костьолі і шанували його. Одного дня о. Борівець сказав нам, щоб прийти до нього по надіслані з Америки посилки. Зі мною поїхав Іван Цимбалко, Ярослав Джурко і ще хтось. Висівши з трамваю, несемо три або чотири доволі важкі посилки до гуртожитку. Трапилась, однак, неприємна пригода: У білий день ми переходили попри станицю міліції. Нас помітили охоронці правопорядку і заарештували. Кожного замкнули в окремій кімнаті, відібрали документи, пояси і шнурівки, а відтак окремо допитували. Ми не хотіли сказати, звідки несемо посилки, бо не бажали накликати біди на о. Боровця... Після біля двох годин допитів, довелось однак сказати. Нас відпустили, посилки віддали.

Щоб випередити міліцію, я негайно покликав таксі і поїхав сказати священникові про те, що сталося. Отець Борівець був спокійний, заспокоював, щоб не журитися.

У посилках студенти знайшли вживані речі – одяг і взуття. Все пригодилося. Всім поділилися дівчата і хлопці. Добре однак, що добрі люди пам'ятали про наші потреби. Ми були їм за це вдячні. Хто вислав ці речі на адресу о. Борівця – я не розпитував і не довідався.

На педагогічну практику польських студентів висилали до польських шкіл, а українських – до українських. Тому що українських шкіл було обмаль, нам довелося їхати деколи дуже далеко. Кошти подорожі оплатила нам школа, а на життя дали нам по 419 злотих.

У моєму щоденнику з 13 березня 1960 року про це так записано: «В полудне виїжджаємо поїздом на практику до Білого Бору пов. М'ястко. Зі мною їдуть: Микола Лех, Катерина Юнко і Галина Кошинська. Подорож дуже довга, з пересідками та чеканням у Старгарді, а опісля цілу ніч у Щецінку. Їдемо однак не без гумору».

У щоденнику з 14 березня 1960 року про наш приїзд до Білого Бору написано так: «Дуже рано приїжджаємо до Білого Бору. Де-не-де у вікнах блимають вогники. Підходимо до якоїсь хати і питаємо про дорогу. Від станції до села біля двох кілометрів, а валізка у мене дуже тяжка, бо в ній багато книжок. По дорозі вириваю з плоту якусь штахету і так несу валізку на плечах.

Заходимо до школи. На нас чекають дві кімнати: ліжка є, але без постелі. Ідемо спати з Миколою, накриваючись плащами. Вночі ми змерзли на амінь. У Щеціні було так тепло, а тут де-не-де ще сніг і замерзле озеро, що за нашою школою».

У щоденнику з 15 березня 1960 року записано: «Здається, що ми добре трапили. У школі вчить подружжя досвідчених педагогів – Володимир і пані Шульган, Олекса Кутинський, а пані Ковальчик, яка навчала тут польської мови, злякалася, що ми приїхали, втекла з лекції, а опісля заявила, що більше не буде вчити.

Нас дуже радо прийняла сім'я Шульганів. Все нам дають, доносять чого теба, такі привітні та дружні люди, яких де небудь не зустрінеш. Пан Шульган виконує обов'язки керівника школи, а пан Кутинський – керівник інтернату. Він – також добрий чоловік і відданий молоді вчитель. Харчусь в інтернаті».

Окрім польської мови, всі предмети в школі велись українською мовою. Ми підготовляли конспекти лекцій, але найважче було хіба з українською термінологією з поодиноких предметів, бо ми їх прямо не знали, тож увесь час користувались польсько-українським словником. Діти були добрі, працьовиті. Їх було приємно вчити.

У щоденнику з 8 квітня 1960 року про нашу практику записано так: «П'ятниця. Кінець практики. Роз'їжджаються практиканти і діти з інтернату. Їдуть на Великдень додому. По полудні панство Шульгани і я йдемо з дітьми на станцію. Всім дуже приємно, всі веселі, всім шкода розлучатись, бо здається, що і діти нас, і ми їх – полюбили. У школі цілий час співали, немов би за море їхали. Наступного дня і я виїхав з Білого Бору раннім автобусом до Кошаліна, а зі мною поїхало кілька дітей з інтернату».

Свою педагогічну практику в українській школі в Білому Борі, якій опісля дали ім'я Тараса Шевченка, згадую з приємністю.

Закінчивши студії в Щеціні в 1960 році, мені дали до вибору дві школи, в яких я міг вчити. Одною з них була школа в с. Б'єчино. Проте, в Польщі мені не довелося уже ні заробляти на хліб щоденний, ні працювати з українською молоддю. Доля вказала мені шлях на вільну землю Вашингтона і доручила туди їхати на нове життя, нові випробування і змагання за краще завтра, а все з думкою про те, щоб ставши вільною людиною, працювати для визволення мого поневоленого народу з ярма російської неволі, щоб і він, подібно як інші народи, став вільним і самостійним у своїй власній незалежній державі.

У Польщі я все почувався чужинцем, людиною, до якої поляки все ставились нетолерантно, з погордою. Хоч у польських школах мене вчили любити польську культурну спадщину, я цю любов нишком переносив на Україну, для якої я був готовий і працювати, і в потребі за неї воювати.

Щецін лишився у мене гарним спогадом на все життя, бо там пройшли найкращі роки моєї дозрілої молодості, національного росту, великої дружби в середовищі української студентської молоді, багатьох сподівань, глибоких переживань і розчарувань тощо.

«Верховинці» у виконанні щецінського драмгуртка з участю студентів Ніни Ліборської і Ніни Сивак та Зіновія Павлицького і Тараса Михи.

Збереглось у пам'яті

Навчаючись в Ольштині мав я можливість в місцевій книгарні купувати українські книжки, яких тоді чимало прочитав. Чимало віршів, переважно Лесі Українки, вивчив на пам'ять. Перед вступом на україністику я самотужки вивчив українську мову, та був дещо запізнений з українською літературою, якою ентузіастично цікавився.

Незабутнє враження зробила на мені урочиста інаугурація навчального року у вересні 1958 року у Вчительській студії у Щеціні, на якій виступив студентський гурток II року україністики. Дівчата і хлопці, всі у вишиваних сорочках, майстерно виконали на два голоси радісну «Сусідку». Славка Крайна (її тодішнього дівочого прізвища не пам'ятаю) з великим піднесенням рецитувала вірш Шевченка «О думи мої, о славо злая!». З її звучним, протяжним голосом чудово гармонізувала мелодія виконуваної хором пісні «Думи мої». Як пам'ятаю, виступ україністів нагороджений був бурхливими аплодисментами вщерть заповненого залу, в якому нас, україністів, була там маленька горсточка в порівнянні з кількістю студентів з набагато чисельніших кількох інших польських спеціальностей.

Тепер, по сорока роках залишилось у пам'яті чимало хороших споминів з двох літ навчання на україністиці. На заняттях була висока дисципліна, а відсутність на них якогось слухача була чимсь рідкісним. В розмовах між студентами ніколи не почулось вульгарних слів, хоч у вільному часі панував радісний настрій, виповнений жартами, розповідями веселих дотепів. Всіх студентів, поляків та українців, в'язала сердечна приязнь, не помічалось ніколи найменших проявів ворожнечі чи недовір'я з приводу національної приналежності. Спостерігалось це передовсім на заняттях військової студії. Одного дня в тиждні ми передягались у військові мундири та переходили військовий вишкіл разом з хлопцями з усіх інших спеціальностей. До студентського гуртожитку ніхто ніколи не приносив алкогольних виробів; не пилось тут навіть пива. Протягом двох років перебування там я не зустрів ні разу п'яного студента. Це нині може здаватись неймовірним. До цього треба додати, що трактовано нас як дорослих людей і після обов'язкових занять не було над нами жодного педагогічного нагляду.

Можна по-різному оцінювати рівень навчання в студії. Треба признати, що з українознавчих предметів не був він високий. Їх викладачі не мали відповідних кваліфікацій, а до того не вкладали більших зусиль у виконання своїх обов'язків. Викладач історії України на більшості лекцій зумів говорити з нами на всякі теми, пригадуючи тільки тему з предмету, який мав нам викладати. Матеріал з історії української літератури був слово в слово диктований з якогось радянського підручника. Так само було на

викладах з української мови. Майже не виступали поглиблені аналізи навіть головних творів української класики.

Вельми важливим чинником у вивченні тих предметів було емоційне ангажування студентів в пізнанні історії та літератури рідного народу. Спричинилась до того жива ще в наших душах пам'ять про жадливий антиукраїнський терор в післявоєнних роках на рідних землях. Дане нам було, як дітям, досвідчити акцію «Вісла», а потім пізнати на власній шкірі вороже ставлення до нас в місцях нових поселень. В атмосфері неустанної брехливої антиукраїнської пропаганди хотіли ми знати правду про те, хто ми, яка наша історія і культура, яким у дійсності є український народ. Ніхто з нас перед вступом до студії не мав можливостей навчатись у школі рідної мови, ще донедавна навіть важко було десь побачити українське друковане слово. Більшість навіть не чула української літературної мови. Однак в дуже короткому часі всі правильно навчилися нею говорити, читати та писати. Найбільші труднощі мали лемки, яким важко було опанувати рухомий наголос, вимову деяких голосних звуків, але й вони по кількох місяцях вже добре «бесідували» по-українськи.

Низький рівень викладання українознавчих предметів наші дівчата та хлопці рекомпенсували читанням не знати звідки спроваджуваних тут українських книжок, в тому числі і тих тоді суворо заборонених. Велику роль у розширенні та поглибленні наших українознавчих знань відіграли т. зв. літературно-історичні вечорниці, які щотижня відбувалися у світлиці УСКТ. Дуже цікаво вели їх тоді пан Мирослав Трухан та Степан Заброварний, люди всесторонньої ерудиції, що чимало часу посвячували

Студенти україністики на «літературній п'ятниці» в неогрній світлиці УСКТ.

*На Валах Хробрето,
1957/1958 рр.*

приготуванню і веденню тих вельми корисних зустрічей, на які, крім українців, приходило чимало студентів-українців з інших вищих шкіл Щепіна.

У співпраці зі щепінським відділом ТВП наші студенти нерідко виїздили в терен з відчитами на українські теми. Їхали не один раз довго поїздом, а потім від станції треба було йти декілька кілометрів пішки до села, де проживали наші люди. Одного разу прибув я в неділю до села Пустково, що розташоване при морському березі. Проживали там лемки, які зустріли мене дуже гостинно. Зібрались в одній хаті дорослі, молодь, а навіть діти, та з великою увагою слухали моєї розповіді про життя і творчість Юрія Федьковича. Вірші цього поета з буковинських гір припали до серця слухачів і я якось довго їх читав. Потім всі слухачі гарненько співали своїх лемківських пісень. Ця зустріч протягнулась до пізніх вечірніх годин. Я змушений був заночувати і вертатись до Щепіна наступного дня ранком.

Викладачі польських предметів, таких як всесвітня і польська література, граматики польської мови, філософія, психологія, методика навчання, гімнастика, трактували нас як своїх звичайних слухачів і дарились ми взаємно повним довір'ям. Завжди добре підготовлені до лекцій були філософ мгр Янішевський, психолог мгр Робашкевич, полоніст д-р Дробни, талановитий, завжди усміхнений, але дуже солідний викладач співу, що ніколи не розлучався із своєю скрипкою (прізвища не пам'ятаю).

Після закінчення студії мали ми добру методичну підготовку до навчання в початковій школі. Однак потім виявилось, що головна спеціалізація нашого навчання – українїстика – буде мало придатна в школах, у яких ми почали працювати з приводу малої кількості в них українських дітей. Дала тут про себе знати велика розсіяність наших людей, скрупкульозно запланована та виконана творцями акції «Вісла».

Маленька військова академія

Військова студія існувала як окрема учбова установа при вчительській студії. Командиром її був полковник Альбін Мрочковський, високий, стрункий, дещо худорлявий, віком по п'ятдесятці. Завжди був старанно одягнений у вихідному офіцерському мундирі. В державні свята або в дні, коли урочисто відзначались якісь важливі річниці, його груди прикрашали хрести та медалі, надані колись за фронтові заслуги та за т. зв. уміцнювання народної влади в Польщі. В перші дні занять, на початку вересня 1958 року, зібрав нас, новачків, на першу зустріч в нашому цивільному одязі. Могли ми стояти перед ним свобідно, ніхто не подавав нам строгої команди „baczność!”, ані „spocznij!”. Пан полковник голосно, в наказовому військовому тоні, виголосив нам півгодинне повчання на тему, що «цивіль» перед одягненням військового мундиру повинен знати, як його допасувати до свого росту, як повинен у ньому заховуватись (поводитись), щоб не заплямити його честі. В закінченні цієї мови дав доручення невисокого росту підпоручнику, щоб дав нам військове спорядження, згідно з регламентом.

– Tak jest, panie pułkowniku! – скрикнув пискливим, майже бабським голосом «Лисий», виструнчивши свій дрібний силует. Щойно тепер дав про себе знати; ми досі не звертали на нього уваги, хоч увесь час стояв побіч нас.

Незабаром у поспіху брали ми мундири з невеличкого складу, що знаходився у підвалі, допасовували їх, одягаючись та роздягаючись декілька разів. Вкінці залишали на собі такий собі, ані не завеликий, ані замалий. Декому приходило це дуже трудно, бо мундирів було небагато й не було з чого вибирати. О визначеній годині на коридорі над нами загриміла сувора команда:

– Stu-ude-encki o-o-ddział n-a-a koryta-a-rzu, zbió-ó-rka!!!

Підпоручник «Лисий» вибіг із свого приміщення та неначе б сталося щось надзвичайного, неначе б спалахнув пожар, кричав верескливо, аж відгомін нісся по всіх порожніх в цей день закутках просторого будинку.

– Bie-e-giem! Biege-em na zbiórke! Czy wy nie słyszycie?!

Ми, збентежені, скільки сил в ногах побігли там на гору, на довгий та широкий коридор. Дехто по дорозі допинав ще гузики в штанах, хтось там тримав їх в руках, не вспівши оперезатись ременем. Посеред коридору, ясно освітленого сонечком вересневого ранку, чекав на нас по спартанськи суворий майор Малішевський. Стояв деякий час нерухомиий, спрямовуючи на кожного з нас свій грізний погляд. Коли були ми в повній готовності вповняти веління його особи, почули рішучу команду:

– Oddział, baczno-o-ś!

Ми виструнчилися, як тільки могли, стримуючи в собі віддих. На хвилину залягла глибока тиша, лише з найдальших закутків будинку

послаблений відгомін пронизливих слів майора. Він просто жахав нас суворістю своїх очей, якими проникливо дивився по черзі на кожного. Перервав глибоку мовчанку вимовленим тихіше остереженням: „*Studenci nie ruszać się!*”. Поволеньки проходив із холодною повагою вздовж нашого строю у два ряди та майже кожному старанно поправляв ковніри, уставляв на головах шапки-рогативки, що не могли надмірно спадати на чоло, ані бути задерті за міцно до заду, ані перехилятися в бік, «на бакір», як у сільських кавалерів. Майор Малішевський відносився до нашого солдатського вигляду дуже педантично і вимогливо. „*O żołnierzu świadczy jego schludny wygląd*” – повторював нам потім не раз. Придивлявся до нас з усіх сторін, а ми стояли нерухомі, немов воскові фігури. Після цього проникливого перегляду дав команду: „*sprocznij!*” та поінформував про програму вишколу на цей день. Першим її пунктом була лекція на урочисте відкриття нового навчального року у військовій студії, виголошена самим її командиром паном полковником Альбіном Мрочковським.

Майор визначив ще провідника нашого плутону. Став ним Войцех Завадський з полоністики. Як виявилось пізніше, вибір майора був безпомилковий. Войтек вирізнявся не тільки зовнішньою пристойністю, але був справді високо інтелігентним і чесним товаришем, завдяки чому скоро здобув наше довір'я і шану.

Достойний пан полковник в точно визначеній годині маршовим кроком увійшов до залу, де ми на нього вже чекали. Войтек дав команду: „*baczność!*”. Ми встали і вислухали його ритуальний «мельдунок» викладачу про нашу готовість вислухати лекцію. По хвилині пан Мрочковський відкрив великий зошит в тугих обкладинках та, стоячи на струнко, прочитав тему. Звучала вона, як пам'ятаю, так: «Цілі і зміст військового вишколу студентів вищих шкіл». Хоч нас, слухачів, було трохи більше як двадцять, командир студії почав виголошувати лекцію з таким пафосом і так голосно неначе б мав перед собою кількасот слухачів у якомусь великому актовому залі військової академії. З його промови довідалися ми, які то риси характеру студентів має формувати військова студія, щоб у майбутньому стали вони свідомими патріотами соціалістичної держави, здібними виконувати ролі повноцінних офіцерів у випадку мілітарної загрози, що невід'ємною частиною вишколу має бути розбудження почуттів дружби до великого Радянського Союзу та його могутньої Червоної Армії. Пан полковник подав нам, очевидно, до відома, що американський імперіалізм та німецькі реваншисти загрожують цілому світові, який прагне миру. Обов'язком кожного громадянина країн соціалістичного табору є боронити мир, завжди заховувати чуйність та бути готовим до оборони світlich досягнень устрою справедливості. Довідалися ми очевидно, що про військовий вишкіл сказав колись Володимир Ленін, що думав про це Фелікс Дзержинський та ще хтось там з радянських провідників. Не обійшлося, очевидно, без наведення відповідних цитат,

У військовій уніформі на військовому вишколі.

зв'язаних з темою, всевидючого і безпомилкового Центрального комітету ПОРП та його керманича тов. В. Гомулки.

Спочатку з повною повагою трактували ми виголошуваний піднесеним тоном зміст. Однак по недовгому часі відчули ми гротескну гумористичність ситуації. Повага високого рангу офіцера почала в наших очах маліти, коли він неустанно в серйозному тоні виголошував нам банальні пропагандистські фрази, які він сам чи хтось інший, списав з різних штампових партійних брошур та книжок. Чим ближче було до кінця точно півторагодинної лекції, тим більш дивились ми на цього офіцера високого рангу, як на славетного героя Дон Кіхота з Ламанчи, якому завжди здавалось, що є незламним, шляхетним лицарем, хоч навколишній світ ставився до нього як до кумедного дивовижі, відірваного від життєвих реалій. На закінчення своєї довгої промови пан полковник звернувся до нас з риторичним запитанням:

– Чи панове студенти хочуть ще додаткових пояснень, якихось може незрозумілих проблем?

По хвилині глухої мовчанки озвався зниженим тоном:

– Значить все для слухачів є зрозуміле. От, це добре. Значить, студенти зрозуміли і прийняли до відома.

Поволі закрив свій великий зошит та привітно усміхнувся до нас і висловив нам ще свої приватні ради та остереження:

– Тільки не думайте, студенти, що військова студія це от така собі шкілька, такий дитячий садок! Ой, ні! Тут ми мусимо зробити з кожного з вас не тільки справжнього жовніра, але майже офіцера. Тут має панувати взірцева військова дисципліна, порядок, сумлінне виконання патріотичного

обов'язку. Тут треба систематично і віддано вивчати військові регламенти, ретельно опановувати муштру, пізнавати військову тактику, зброю. Ми тут, панове студенти, нікому за дармо трійок ставляти не будемо. О, ні! Цього я сам особисто допилюю. І про все це заздалегідь остерігаю, щоб потім не було якихось там претензій! – попереджував нас легко грозячи довгим пальцем піднесеної правої руки.

Один день в тижні одягались ми у військові уніформи, які переховували в своїх шафах, та відбували цілоденні вичерпні заняття з муштри, стрільби, вислуховували лекції з воєнної тактики, історії воєнного ремесла, вивчали різні регламенти військової служби. Пан полковник із скрупульозним педантизмом дбав про високий рівень нашого вишколу. Ранком завжди був присутній на перекличці (апелю), що відбувалася на площі перед будинком студії. Хоч було нас небагато, проводилася згідно з військовим церемоніалом. На початку віддавали ми честь пану командирові гучним вигуком: „Czołem obywatelu pułkowniku!”. Перед тим, очевидно, звернули в його сторону свої обличчя, чекали від нього церемоніального поздоровлення: „Czołem żołnierze!”. Після цього обміну обрядових військових вигуків пан Мрочковський поволі крокував вздовж шеренги та уважно перевіряв наш зовнішній вигляд, дивився, чи хтось не забув застігнути гузика в мундирі, чи штани не зім'яті, чи чоботи випастановані на глянец. Поправляв рогативку на голові, що мала лежати по-солдатськи, а не так якось на бакір, немов у дурного Яцка з села. Недопустиме було ставати на апелю недостатньо бритим або не підстриженим. Вважалось це порушенням військового регламенту, за що вписувались догани у відповідному зошиті.

Муштри навчав нас майор Малішевський, колишній фронтовик. Був надзвичайно вимогливим та суворим. Вимагав залізної дисципліни та безпощадної підпорядкованості його особі. Муштрував нас з холодною терпеливістю досвідченого офіцера, повторюючи не раз кількадесят разів ті самі команди, щоб ми вправно виконували якісь ритуальні рухи рук або ніг. Зауважував найменшу їх неprecизійність і тренував нас доти, доки ми перед його очима не порушувались немов манекени, згідно з його педантичним велінням. Просто в знаки кожному з нас дались довготривалі вправи в правильному маршируванні з пісню на вустах. Десятки разів пан майор суворо повторяв: „Plu-u-too-n, krokiem m-ma-a-rsz!”. І ми міцно вдарили чобітьми об поверхню площі, аж відгомін нісся від стін будинків. По кількох кроках знов почули: „Pluton stó-ó-j!”. Задержувались котрийсь там раз, щоб вислухати зауважень офіцера про те, що треба підносити ноги вище або нижче, а кроки робити довші, але повільніші, чи навпаки. Не так легко прийшлося заспівати добре знану вже нам нашу «Мар'янку» в маршу. Може по кількадесяти менш і більш вдалих спробах вкінці плавно та доброзвучно заспівали твердими військовими голосами, а не так, як закидав нам майор, якось там тонко по-бабськи, всі слова пісні в маршу:

„Marianka raz o północy
Spotkała chłopca takiego,
Który miał czarne oczy,
Czarne oczy, słodkie usteczka.
Od pierwszej chwili ujrzenia
Pokochała go dziewczeczka”.

Наші довготривалі вправи з муштри проходили під чуйним наглядом пана полковника. Неустанно обсервував їх з вікна свого кабінету, звідки вид на площу був дуже добрий. Не один раз виходив тут, щоб ближче придивитись, як опановуємо військові вмлості. Бувало, підходив до майора, дораджував, вказуючи на нас. Не раз сам особисто видавав нам команди, так для перевірки, чи не покажуться більш ефективні. Звучали надзвичайно чітко та дзвінко. Відчувалось, що це голос досвідченого полковника, а не якогось там майора.

Одного дня, коли шліфували ми вміння виступати та вступати в шеренгу з карабіном калашникова в руках, появився пан полковник та почав оцінювати нас індивідуально. Дав нам команду „Spocznij!”, а незабаром, по кількох словах пояснень про ціль свого прибуття, скрикнув дуже суворо:

– Pluto-o-n, baczność! Stude-e-encie S-a-a-lij, na w-pr-o-o-st, z dw-u-u-szeregu wy-y-stąp!

Висока кремезна постать Данила Салія з міцним тупотом ніг висунулась на три кроки вперед. А вкортці знов прозвучала сувора команда:

– D-o-o n-o-ogi broń! – а по ній – Na-a gamię broń!

На першу команду наш Данило підніс калашникова якось кумедно за високо і опустив не там, де треба, побіч правої ноги, а десь посередині обох стіп. Полковник повторив ще раз те саме і Данило виконав наказ дещо більш поправно. На слова: „Na-a-a wprost m-ma-arsz!” Данило рушив перед себе занадто хитаючись на боки. На команду: „Na-a gra-wo maarsz!” – повернувся вліво, але випрямився і пішов вправо якось дуже скоро, а на слово „Stój!” в розгоні дав ще непотрібно два кроки забагато. Командир Мрочковський з насмішкливою гримасою невдоволення наказав йому вступити до шеренги, а незабаром від нова, ще більш суворо, почав викрикувати ті самі доручення. Данилові знову по-черзі не вдавалось виконати наказів згідно з правилами муштри. Виконував ще більш незрівноважені, смішні рухи. Полковник з жартівливою усмішкою повернув його на попереднє місце.

Через хвилину Салій стояв у поставі на струнко три кроки перед нами. Полковник від голови до ніг зміряв його глумливо, повеселілими очима, та спитав:

– Studencie Salij, ile macie lat?

– Dwadzieścia jeden, panie pułkowniku!

– I jeszcze nie macie pewności, która strona jest lewa, a która prawa?

– Melduję, że powodem niepewności jest zdenerwowanie! – озвався сміливо Данило.

– Ознаjmiam wam, studencie Salij, że wy jeszcze nie chodzicie jak żołnierz. Za mocno kręcicie tą waszą tylną częścią ciała, jak ta panienka przed ślubem! Musicie pamiętać, że żołnierz podczas marszu powinien się wyzbyć manier właściwych dla płci przeciwnej.

– Tak jest, panie pułkowniku!

Високий офіцер знов продовжував повчальні пояснення остерігаючим тоном:

– Radzę wam, studencie Salij, jeszcze dużo popracować nad sobą. Aby zaliczyć u nas musztrę na ocenę pozytywną, musicie się pozbyć całkowicie waszych, nabytych w cywilu, panięńskich manier i gestów. Tam, w cywilnym życiu, na pewno robią one dobre wrażenie na ładnych dziewczynkach. Ale tutaj, studencie Salij, musicie się czuć żołnierzem, a nie zalotnikiem!

– Tak jest, panie pułkowniku! – вигукнув виразно повеселілим голосом наш Данило.

Далі ми не могли втерпіти, слухаючи цього діалогу, та почали сміятися на весь голос. Виразно повеселішав наш полковник, а навіть, досі похмурий, Малішевський. Солодка веселість не тривала довго, бо на обличчя майора повернула знов спартанська суворість і ми втихомирилися. Перед відходом полковник звернувся до нього з дорученням:

– Obywatelu majorze, trzeba zwrócić szczególną uwagę na studenta Salija. Musicie go ćwiczyć, ćwiczyć i jeszcze raz ćwiczyć! Ćwiczyć do skutku, aż opanuje sztukę wojskowego kroku marszowego!

Майор вислухавши цього завдання, у виструнченій поставі замельдував:

– Tak jest, panie pułkowniku!

Наш кремезний синьоокий Данило вирізнявся жестами такого собі веселого залицяльника, любив дівчат, а й вони просто ліпились до нього. Мав завжди добрий апетит та зумів багато з'їсти, що позначалось на його трошки побільшених сідницях, що в ритм крокування плавно висувались на боки вліво і вправо. Тут треба зазначити, що Салій був старим знайомим пана полковника, бо з якихось там причин повторював рік. Дав пізнатись із своєї жартівливої вдачі і вміння відігравати різні кумедні ролі під час військового вишколу. Підозріваю, що командир Мрочковський спеціально викликав саме його, а не когось іншого, до цієї перевірки, щоб інсценізувати таку собі, гумористичну, а одночасно повчальну військову сценку. Данило, як потім признався, також потрактував її жартівливо, а полковник забув про все, неначе б тієї перевірки й не було. Не раз ще потім мали ми нагоду посміятись з таких кумедних ситуацій, які зуміли майстерно витворити пан полковник Альбін Мрочковський та його підвладний студент Данило Салій.

По кількох місяцях почали ми ходити на заняття на військовий полігон, що знаходився поза Щеціном. Училися там стріляти із справжньої зброї, копати окопи, повзати, наступати в розстрільній тощо. Практично вивчали, як нападати на ворога схованого в траншеї, як колоти його багнетом. Вишкіл вели на зміну майор Малішевський або цей худорлявий підпоруч-

На полігоні (1959 р.).

ник, званий «Лисий» (прізвища його вже не пам'ятаю). Була це людина дуже хитра і злісна. Належав до тих типів, що відчувають приємність, якщо вчинять комусь якусь прикрість. Переїнявши від майора владу над нами, просто замучував нас своїми безсеновними командами, видаваними неприємним, тонким голосом. Ми їх пробували в різний спосіб легкокоажити, за що мстився, ганяючи нас часто довше визначеного часу. За те й ми вміли віддячитися йому пустотливими штучками. Раз, пам'ятаю, змушував нас бігати в розстрільній, падати, повзати і знову бігти. Ми на відповідний сигнал, даний Войтком Завадським, побігли в певному моменті так скоро, що залишили його далеко позаду, вбігли в густий гайок і там добре поховались. «Лисий» довго, вкінці майже розпачливо закликав нас вийти. Ходив по лісі, шукав, грозив суворими карами, але це на ніщо не здалось. Ми полежали собі в теплому лісному затишку (день був тоді сонячний) і почувши голос Войтка всі рівночасно вийшли на відкрите поле, де побачили, як «Лисий» сидить вельми роздратований зі спущеною головою. Ми сміялись йому в очі зухвало.

По студії повертались ми вулицями Щеціна у вирівняному військовому шикі з завішеними на раменах крісами. Марширували як тільки могли найкраще, немов на військовому параді. На початку крокував з піднесеною головою Войтек Завадський, якого пристойна постать гарно презентувалась у військовому уніформі. Перед містом любили заспівати свою улюблену «Маріянку». В місті пісня замовкала, лише чути було ритмічний тупіт наших твердих черевиків о бруківку. Перехожі тротуаром щеціняни споглядали на нас, як на добре вишколене військо.

Одного разу повернулись ми до студії якось дуже пізно. Були голодні і втомлені вичерпними заняттями, а тут ще підпоручник «Лисий» вирішив помститись за зазнану від нас якусь прикрість. За жодну ціну не хотів прийняти до магазину калашникових, вважаючи, що вони недостатньо чисті. Пуцували ми їх, як тільки могли, промивали бензином, витирали сухими шматками по кілька разів, але коли підходили з наміром здати їх, брав у руки, оглядав та віддавав до дальшого чищення. Дехто підходив так безрезультатно три або й більше разів, інші збунтувались та чекали в безчинності. Ситуація ставала прикра тому, що минали години на видавання обіду в їдальні – на їжу прийшлося б чекати аж до вечері. До того, треба тут зазначити, що наші кріси мали виборені діри у стволах і не могли забруднитись, оскільки ми з них не стріляли. Служили нам лише як парадні шкільні моделі. Вкінці наша терпеливість вичерпалась і Войтек від імені цілого плутону пішов на скаргу до командира Мрочковського.

Невдовзі на спорожнілому коридорі першого поверху почули ми голосні військові кроки. То полковник прямував із свого кабінету в нашу сторону. Зійшовши по сходах вниз, підійшов до мене, взяв мені з рук зброю, уважно, поволі почав її оглядати з кожної сторони, дуже голосно дмухнув в якусь її шпарину, з брязкотом витягнув замок та заглянув до середини ствола, спрямовуючи його під світло. По хвилині напруженого мовчання озвався:

– I wy, studencie Kowal, uważacie, że wasz karabin jest czysty?

– Tak jest, panie pułkowniku!

– I to ma być czysty karabin?! On ma błyszczyć cały, jak lusterko, a ja zdmuchnąłem z niego kurz i piasek! – скрикнув дуже голосно.

– Ja niczym go nie mogłem zabrudzić, panie pułkowniku, a do tego czyściłem, jak tylko mogłem.

– Studencie Kowal, wy chyba wiecie, że w wojsku jest taka zasada, że jeżeli żołnierz broń długo czyścił, to nie znaczy, że ją wyczyścił. Żołnierz może nie zauważyć brudu i kurzu, ale przełożony może zawsze zobaczyć, nawet jak ich tam nie ma. Czy to jest dla was zrozumiałe?! – сказав пом'якшеним голосом, заглядаючи мені в очі ледь помітно повеселілим поглядом.

– Tak jest, panie pułkowniku! – признав я йому рацію, щиро всміхнувшись.

– To wy, studencie Kowal, macie odwagę tutaj się śmiać? Ot, widzicie go, on z tego wszystkiego sobie drwi – говорив нібито суворо, надалі дивлячись згори на мене, а незабаром додав тихіше:

– No tak, mądry żołnierz powinien być zdolny do zdrowego śmiechu, jeżeli się tylko nadarzy odpowiednia okazja.

Віддав мені з пробитою діркою кабек та попрямував поволі вперед, взявши нібито знов до перевірки зброю когось іншого. По хвилині мовчанки рішучо озвався до «Лисого», що стояв на струнку у відчинених дверях складу:

– Poguczniku, rozkazuję wam pobrać natychmiast broń od studentów!

«Лисий» хотів висказати якісь слова заперечення, але не встиг цього вчинити, бо ми наперли на нього та змусили, щоб в мить прийняв зброю.

Позбавившись її, бігом спішили на обід. Хтось, хто залишився позаду, зупинився, щоб підслухати розмову пана полковника з завзятим квартирмейстером.

– Co to, wy poruczniku, odstawiacie tu jakieś przykre komedie? Chłopcy wrócili późno, głodni, w stołówce kucharki czekają, a wy tu zachowujecie się, jak uparty głupi osioł.

– Pułkowniku, oni próbują mi wciskać nieczyszczone kabeki – нервово виправдовувався «Лисий».

– Тоć to każdy wam powie, że jeżeli z karabinów nigdy się nie strzela, to nie są one zabrudzone. Тоć chłopcy, jak zauważyłem, czyszczą i utrzymują je w należytym stanie.

Чимало емоцій приходилось пережити в часі екзаменаційної сесії, коли треба було здавати екзамени з численних військових предметів. Дуже важко було зачислити регламент внутрішньої служби солдата, де вимагалось безліч подробиць відносно правильного виконання різних обов'язків та чинностей, напр. як і чому салютувати на терені казарми та на вулиці, скільки кроків та з котрої сторони йти за вищим ступенем, коли треба здіймати шапку з голови та як її тримати в руці, як стояти на варті, як говорити з командиром і т. п. З великою повагою трактовано екзамен з військової тактики. Спочатку підходилося до столу, за яким сидів майор Малшевський, що ставив теоретичні запитання. Треба тут було виказатись конкретним знанням матеріалу – без вивчення напам'ять поданих на лекціях дефініцій та деяких формулювань, не можна було розраховувати на якесь там щастя. Коли майор оцінив відповіді позитивно, ставалось перед столом самого командира, пана полковника Мрочковського. Він довгим олівцем позначував на учбовій військовій карті позиції ворога, а студентові треба було також нарисувати відповідними знаками заплановані маневри відділу, яким він, нібито, командує в атаці або в обороні. Після цієї тихої частини, треба було вичерпно пояснити заплановані наміри. Екзаменатор змінював позицію ворога, що нібито відступав, або пер до переду, на що треба було відповідно реагувати. Починалась тоді ніби забавна гра в шахи, після чого ситуація ставала так заплутаною, що пан полковник сам в ній губився. Доходило до суперечок між ним і студентом. Вкінці признавав рацію та ставив позитивну оцінку до індексу. Добрі оцінки одержували переважно ті, які сміливо вміли сперечатися з полковником, фантазувати та рисувати щось там на карті. Мало відважні, скупі на слова, хоч добре вивчили матеріал, відходили з мізерним результатом.

Хоч до екзаменів у військовій студії підходилося декілька разів (за одним підходом рідко кому вдалось здати), здавали переважно всі. Коли навіть якийсь викладач вирішив комусь поставити двійку, пан полковник організував поправковий іспит, на якому сам був головою екзаменаційної комісії. І хоч екзаменатор надалі намагався виказати недостатні знання студента, пан полковник сам переймав ініціативу, задавав такі запитання, що екзаменований відповідав на них та вкінці одержував позитивну оцінку.

Після першого семестру ми зорієнтувались, що немає потреби лякатись військової студії і, не тільки привикнули, а й полюбили її сувору дисципліну. З забарвленою почуттям гумору щирою відданістю піддавались ми її високим вимогам. До вельми суворого пана полковника ставились з повною шанобою, хоч смішив нас своїми дивовижними манерами. Всі його накази та доручення завжди старались виконати якнайкраще. Подібним почуттям дарили й майора Малішевського.

Після першого курсу відбували ми понад місячний вишкіл на терені великої військової частини морського флоту недалеко Устки. Приїхали тут студенти всіх вчительських студій Західного Помор'я, серед яких найбільш численною була група зі Слупська. Створено з нас усіх шкільний студентський батальйон, якого командиром став полковник Богачевич. Високий, кремезний, віком далеко по п'ятдесятці, більш суворий та вимогливий від нашого Мрочковського. Сама його поява на площі чи в казармі, викликала настрої якоїсь незрозумілої лякливості. З надзвичайною енергією і вмінням досвідченого офіцера накинув нам сувору військову дисципліну, якій треба було покірно піддаватись. Зразу акцептували ми нову ситуацію та стосувались до неї в доброму самопочутті.

Однак нас, українців, зустріла тут певна прикра несподіванка. Нашу невеличку групу розпорошено майже по всіх солдатських спальнях і приділено до різних п'ютонів. Декому прийшлося спати посеред новопізнаних друзів із Слупська, чи Кошаліна. Почулись ми тим скрито ображені і дещо принижені, але нікому не виявляли нашого невдоволення. Наші товариші із Щецина також це помітили, хоч не говорили голосно. Не робили ми, однак, з цього великої проблеми, бо в спальнях перебувалось і так недовго, коли тільки спалось, а на протязі довгих літніх днів, після обов'язкових занять, зустрічались ми і так у своїй купочці. Задумувались тільки з чиеї це ініціативи вийшов цей незрозумілий прояв виразного недовір'я до нас. Чи спромігся б на це наш Мрочковський?

Військовий вишкіл. Зліва: Юліан (поляк з України), Б. Фольосевич, Б. Путько.

Зранку до вечора, щоденно, тривали інтенсивні заняття нашого вишколу. Після гучної побудки відбувалась форсована фізична заправка під чуйним оком самого командира Богачевича. Особисто допильновував, щоб кожна хвилина була належно використана для виконання різних гімнастичних рухів, бігання, подолання перешкод. Могли зникнути з обсягу його зору, коли рясно заливались потом. Потім мились у холодній воді, поспішно одягались та забирались до серйозного діла, яким було застелення ліжок. На сніданок марширували в зімкнутому строю з пісню на вустах.

В часі цієї короткої відсутності підпоручник «Лисий», що тут також повнив функцію квартирмейстера, під претекстом перевірки порядку в спальнях, виживався в завзятому розвалюванні ліжок, добачаючи завжди якісь неправильності в їх застеленні. Повертаючись з їдальні, заставляли ми порозкидані на всі сторони сінники, коци, простирадла і підголовки. Прийшлося їх шукати нерідко в протилежному кутку великої залі. Трудно їх було не раз віднайти та скомплектувати. Замість трошки відпочити перед дальшими заняттями, приходилось ще раз застелювати ліжка. Дратувало це переважно тих, що спали на другому або третьому поверсі (ліжка були триповерхові), бо трудніше там укладалось постіль згідно з вимогами регламенту. Мусила вона творити простісінький шестикутник. Хлопці старались робити це якнайбільш старанно, але ніколи не було певності, чи знову, як сказав «Лисий», не прилетить літак і не збуриць всього, коли ми відійдемо на полігон. Нерідко треба було застелювати і втретє, під час обіду.

Одного разу студент, що був черговий у казармі, помітив, як до спальні, де «Лисий» по-своєму розряджував свою злість на нас, непомітно увійшов полковник Мрочковський. Спокійно приглядався через мить руйнівальному шалові «Лисого» та озвався:

– Co to, zwariowaliście na stare lata poruczniku? Co wy tu wyrządzacie? Czy wam te łózka coś zawiniły, że tak na nie uwzięliście się?

«Лисий» почувши це, трошки засоромлений, виструнчився перед полковником та відпарував:

– Panie pułkowniku, oni nieregulaminowo ścielą i ja ich chcę w końcu tego nauczyć!

– To wy tak uczycie?! Oj, Łysy! Łysy! Zastanówcie się? Co wy robicie! Ja widzę, że chłopcy ścielą niczego sobie, można powiedzieć, że nawet dobrze! – заговорив полковник, проходячи вздовж нерозвалених ліжок. – Ano, pokażcie mi, które z tych łózek, według was, są posłane nieregulaminowo?

«Лисий» збентежений якимсь непевно вказав на перше з краю.

– O, na przykład, to!

– Poruczniku! Według mnie, ono wygląda znakomicie! W moim pułku setki takich łózek widziałem i uważałem ich za prawidłowe. Nie odgrywajcie tu niepotrzebnych komedii i nie utrudniajcie życia chłopakom! Żeby mi się to więcej nie powtórzyło, poruczniku! – перестеріг рішуче полковник та вийшов, залишаючи принішклого «Лисого» самого.

Від того часу «Лисий» не вчинював нам вже таких бешкетів у спальнях. Лише деколи сам полковник особисто переходивсь по них, на ліжку, до якого мав застереження, загинав ріжок коца, а потім студент, як міг найбільш старанно, поправляв його. В спальнях утримували ми взірцевий лад і порядок. Підозрівали ми, що «Лисий» мстить на нас за те, що полковник не допустив його до ведення з нами занять на полігоні. Вели їх офіцери, відряджені з кількох військових частин, які зуміли витискати з нас останні поти, не викликаючи ніяких конфліктних ситуацій. Дарили ми їх належною шаную і довір'ям. Заняття на нагрітому липневим сонцем піщаному полігоні, без дерев та кущів, під якими можна знайти б затінок, не раз просто вичерпували нас. Нерідко проходили ми їх і в нічних годинах. Строгий полковник Богачевич неустанно наглядав за нами, щоб ми проходили згідно з максимальними вимогами.

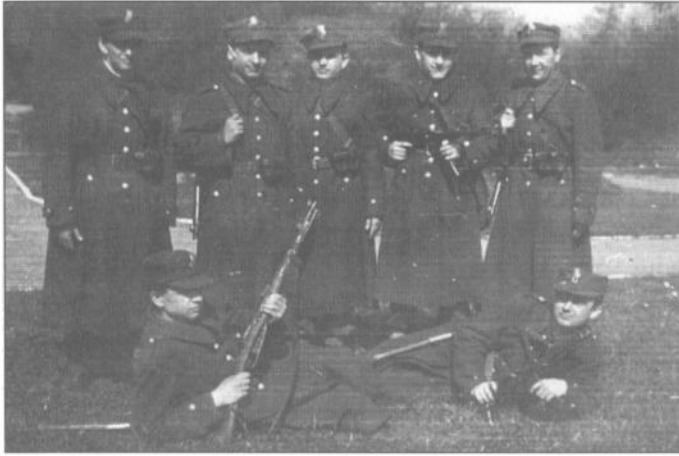
Цікаве для нас було те, що від початку чомусь інтересувався він нами, українцями. В часі перерв закликав до себе якогось нашого хлопця на таку собі приватну розмову. Питав, з якого села походить, чи батько живе, де їх переселено, як проживають. Сам називав якісь назви українських сіл, прізвища людей, цікавився, де вони тепер і чим займаються. Розпитував також, як наші хлопці згадують польське військо, чи пам'ятають увіщів. Переважно лемків наполягав чомусь, щоб давали йому свою оцінку подій, які розігрувалися в їх селах після війни до 1947 року.

– No i co o tym wszystkim sądzisz? Czy ci wasi byli zdolni wywalczyć tę samostijną Ukrainę? Przecież ich wszelki opór był skazany z góry na niepowodzenie. Więc, czy było to potrzebne? Tyle nieszczęść, śmierć, pożary, a potem wysiedlenie z tych waszych gór!

Хлопці уникали однозначних відповідей і не вдавались у розмову з деспотичним полковником. Своєї глибоко прихованої правди не хотіли виявляти, щоб не наразитись, не викликати ворожих думок про нас. Переважно в мовчанні порушували раменами на знак, що не є спроможні давати прихильні чи негативні оцінки.

По якомусь часі від колегів із Слупська, де Богачевич був командиром військової студії, ми дізнались, що відзначився він в боротьбі з т. зв. «бандами УПА», що як високого рангу командир, командував виселюванням українців з багатьох сіл Лемківщини в рамках акції «Вісла». Не раз їм про це згадував на своїх лекціях з військової тактики. Наводив з власного досвіду приклади різних військових маневрів у винищуванні «банд УПА». Розказував, як його хлопці-жовніри находили бандерівські, добре замасковані бункери, як зуміли їх ліквідувати, без жодного пострілу з кріса, а тільки кидаючи до них гранати, як несподівано оточували групи українців та ліквідували їх, бо рідко коли здавались в руки жовнірів живими.

Ми слухали цього в мовчанні, з мішаними почуттями, знаючи, що на Лемківщині відділи УПА були малочисельні, боронили лише українських сіл перед грабінницькими нападами всяких польських банд. Військові відділи приходили тут, аби грабувати та тероризувати беззахисне населен-

*Студенти під час
військових занять.*

ня під приводом боротьби з УПА. Українські партизани уникали зачіпних, а навіть оборонних сутичок з регулярними військовими відділами. Споми-ни пана полковника виголошували на лекціях з військової тактики для студентів Учительської студії, в яких звеличував він себе і своїх колишніх солдатів, як героїв, що відзначилися в боротьбі з УПА, вважали ми, як видуману, нікчемну брехню. Брехня ця була обов'язковою святістю в тих часах і не дай Боже, коли будь хто посмів би їй спротивитись.

Наш полковник, пан Альбін Мрочковський, у своїх завжди патетичних і солідно підготовлених лекціях з військової тактики ніколи ані словечком не згадав про свій досвід в боротьбі з «бандами УПА». Докінця ми не знали, що брав у них участь, хоч не один раз наводив нам приклади ситуації на фронті у форсуванні Одри в 1945 році, чи в здобуванні німецьких укріплень, як їх учасник у рядах польського війська. Робив таке враження, неначе б таких подій у Польщі, як боротьба з УПА, зовсім не було, неначе б про них і не чув. Щойно, може десять років після закінчення Вчительської студії, переглядаючи наукові часописи в бібліотеці, в якомусь номері „Wojskowego Przeglądu Historycznego”, привернула мою увагу стаття, змістом якої була боротьба польського війська з УПА в Бещадах. У ній не один раз згадувалось прізвище поручника Альбіна Мрочковського, що будучи командиром якогось військового підрозділу, брав участь в операціях спрямованих проти українського підпілля в гірському терені. До цього часу є для мене загадкою, чому цей пан Альбін Мрочковський, дослужився мабуть за успіхи в боротьбі з УПА, чину полковника, так скрупульозно промовчував цей уривок своєї біографії. Своїх, нібито, заслуг не хотів виявляти?

На закінчення моїх спогадів треба зазначити, що всіх слухачів військової студії в'язала атмосфера щирої дружби і приязні. Між нами, українцями і поляками з різних спеціалізацій, не відчувалося навіть найменших проявів недовір'я чи упереджень з національних причин. Були ми для себе просто товаришами і колегами. Взаємно допомагали собі, ділились своїми радощами і смутками. Творили ми згідну, добре зіграну компанію, в якій

не бракувало ніколи юних жартів, веселих дотепів, де відсутні були всякі прояви вульгаризму та некультурності. Потім, по кількох роках, після того як з вчительськими дипломами розїхались ми в різні закутки Польщі, зустрічались випадково донебудь, вітались дуже гарно і згадували нашу незабутню військову студію, котра була доброю школою життя. Невипадково жартівливо називали ми її маленькою військовою академією. Такий характер надав їй завжди строгий та педантично вимогливий пан полковник Альбін Мрочковський, який своїй ролі командира невеликої студентської вишкільної групи надавав перебільшено величавого значення. Його життя вдача, манери та відношення до дійсності були для нас смішні та дивовижні. У нашій пам'яті залишився трохи як дивак, схожий на славного лицаря Дон Кіхота з Ламанчи. Шанували ми і поважали його, однак, як дуже чесну та доброзичливу людину.

Добре було б, щоб наше хороше спілкування поляків та українців під час спільного навчання у студії стало прикладом добрих відносин у щоденному житті, де ще досі немає взаємної шани. Поляки та українці в місцях спільного проживання чи праці, не можуть чомусь позбутися хворобливої атмосфери недовір'я та упереджень. Наші люди не мають часто відваги признатись голосно до своєї національності. Не знаю, в якій країні Європи виступає ще таке прикре явище.

Для підтвердження того, що не завжди так воно в Польщі є, наводжу гідний уваги приклад з мого особистого життя. Вивчаючи полоністику у Вищій педагогічній школі в Іданську зустрівся я з Войтеком Завадським, що поступив тут два роки пізніше від мене. Під час наших контактів мали ми, очевидно, що згадувати та говорити про наше сьогодення. Войтек був тоді повітовим інспектором в одному з містечок Помор'я. Одного дня під час зимової екзаменаційної сесії, коли я інтенсивно готувався до якогось важкого іспиту, до моєї кімнати, разом із своїм другом з Білостоку, ввійшов Войтек із свіжим букетом гвоздик у руці. Вручив його урочисто мені та висловив щирі побажання високих досягнень у моїй далішій літературній творчості. Я був заскочений і справді не знав, про що йому йдеться. По хвилині все вияснилося. Войтек та його друг в одній з іданських газет прочитали статтю про культурне життя українців у Польщі. Там було щось написано й про мене, як про літератора, що пише та публікує оповідання в українській мові. Видно, Войтек радувався тим, як досягненням свого товариша з колишньої незабутньої компанії щиро збратаних з собою друзів. Це, що я був українцем та писав у своїй рідній мові, вивчаючи, як і він полоністику, не мало, як видно, тут ніякого негативного значення.

На закінчення моїх спогадів висловлюю щире прагнення, щоб прочитали їх не тільки українці, але й колишні щирі друзі поляки. Й не тільки вони, але й їх сини та онуки. Нехай наше колишнє, наскрізь зичливе і приязне спілкування у військовій студії у Щещіні буде для них у майбутньому прикладом взаємних відносин наших, по-суті, двох братніх націй.

Ольштинек, 10 березня 1997 р.

Продовження молодості і церковний хор

Перші ночі в академіку спали ми по дві–три в одному ліжку. Ліжок було кілька, а нас дівчат було вісімнадцять. Керівник Дому студента був доброю людиною. Навіть влаштував нам Великдень. Кухарки напекли пасок, були навіть крашені яйця.

Перший рік проминув успішно. На другому році mgr Посацький не зачислив мені граматики. Всі мої друзі здали, а я повторювала другий рік. Пам'ятаю, що професор задав нам на домашню працю написати: «Найприємніший день у моєму житті». Я писала про закінчення початкової школи. Писала, що ніколи не забуду того дня, коли верталася зі свідоцтвом, була зоряна ніч, а я така щаслива стискаю свідоцтво і мені здається, що всі люди в трамваю знають, яка то я «вчена». Нарешті завершилися мої мрії. Після смерті батьків (батько помер, коли мені було 4 роки, а мама, коли мала не цілих 11) пробувала записатися – ще перед війною – до вечірньої школи, але було мало охочих, а полякам не дуже залежало на нашій науці й «вечорівки» не відкрили. Другий раз пробувала щастя за більшовиків. Навіть наука мені незгірше йшла. Війна з німцями мою науку перервала. Мушу вернутися думкою до згаданої праці, заданої Посацьким. Оля Ласка працювала вже в УСКТ. Посацький запитав Олю, чи то правда на тему моєї праці. Оля підтвердила, тоді він себе назвав свинею і признався, що мене скривдив. Сталося – продовжив мені молодість. Добре, що

А молодість не вернеться... Зліва: Леся Гірна, Грина Шумилович, Михайло Козак, Ольга Ласка, Степан Заброварний, Галина Кошинська, Григорій Шумилович.

мені п. Кінасевичі прислали щомісячно 200 зл. Це небагато, але в моїй ситуації було дуже багато – мала на панчохи і мило. Я також не лінувалася, їздила на колонії і працювала так, щоб крім зарплати одержати нагороду. Гроші призначала на дрібні видатки.

Смішне, але правдиве – організувала я хор в греко-католицькій церкві на Різдво. Звернулися ксьондзи до отця Борівця, щоб на Різдво відслужити Службу Божу, а тут нема хору. За свої гроші взяла таксі та поїхала до дяка (не пригадую, як його звати). Просила його жінку – польку, щоб не мала йому за зле, що він навчить нас співати Службу Божу. Погодилася. Хто ж був у цьому хорі? – голова нашого УСКТ – партійні, православні, греко-католики. Повчилися і заспівали, а ксьондзи нагнали на магнітофонну плівку і хвалили, що так гарно ми співали. Другим разом посварився о. Волощук (православний) з хором, а зближався в Старгарді празник. Тим разом прийшов до гуртка пан Левицький (православний дяк) повчив нас і ми відспівали Службу Божу в такому складі, як попередньо. Хористки – росіянки – були здивовані, звідки о. Волощук взяв такий хор. Найгірше, що Оля довго з мене сміялася, що то я, православна, організувала греко-католицький хор. Мені йшлося про це, щоб українці випали добре.

Одного разу випало мені з Олею бути на забаві в гуртку і продавати в буфеті. Хлопці попилися і давай змагатися – битися. Я впала поміж них і вдалося їх успокоїти. Один із хлопців купив мені і Олі по шоколаді, а ми ці шоколади продали, щоб для гуртка було більше грошей. Ускативські хлопці прислали мені запрошення на забаву – казали, як буде Галина, то не буде бійки, бо я до того не допущу. Не один раз я з Олею поверталася такі змучені, але тішилася, що наша молодь тримається нашого гуртка.

Галина Коштівська зі своїми учнями зі школи в Тиенсачу.

Вимріяна професія

Думаю, що вчителем я став з покликання. Мрія бути вчителем зродилась у мене ще десь з дитинства. Тому-то, після закінчення початкової школи в Семполю, без жодних вагань я поступив у Педагогічний ліцей в Бартошицях. Музичний слух був у мене непоганий, тому без жодних перешкод став я учнем ліцею.

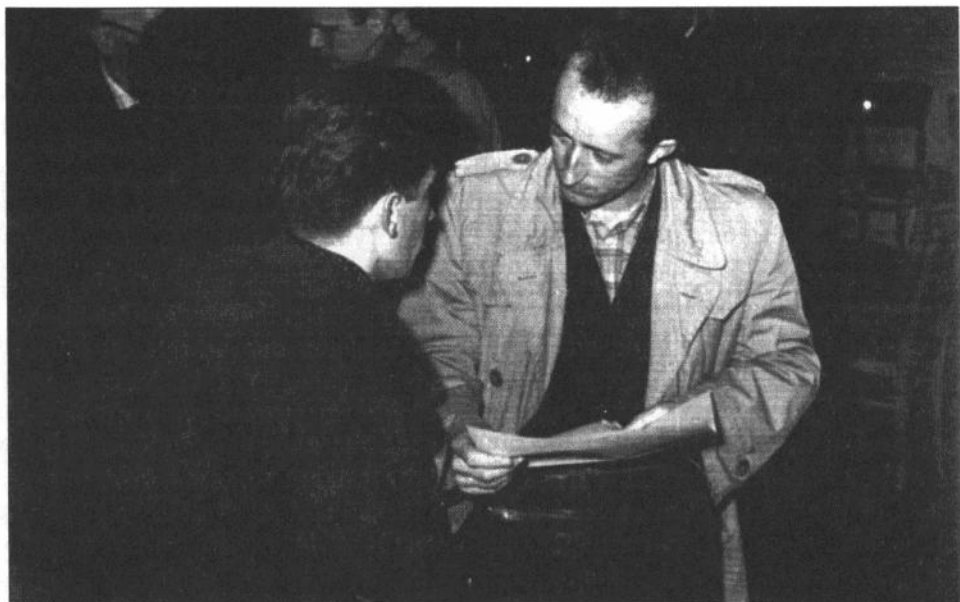
Був я вже на третьому році, коли в другому будинку почав працювати Педагогічний ліцей № 2 з паралельними класами А і Б, в якому в класах «Б» вчилися українські учні. З великою приємністю, а одночасно з певною заздрістю, що я не між ними, слухав я прекрасних українських пісень, яких мелодії доходили до нашого будинку.

Вже тоді я читав «Наше слово», хоч ще трохи скрито. Написав я навіть статтю до «НС» про свої переживання з приводу появи «Нашого слова». З «Нашого слова» я також довідався про відкриття україністики у Вчительській студії у Щєціні. Тоді я перебував під впливом подій, які мене оточували, а також під впливом мого старшого брата, який від 1947 до 1957 року перебував на Сибірі. Листування з братом, його життєвий досвід, переживання і любов до України підштовхнули мене йти на україністику.

Українську – лемківську – мову я виніс з дому, хоч листування з братом і читання «Нашого слова» додало мені стимулу працювати над собою. Все ж таки на перших заняттях з літератури було мені важко зрозуміти деякі слова літературної української мови. Однак ніколи я ще тоді не подумав, що лемко може бути не українцем, як пізніше дехто себе таким уважав. Роки проведені на щєцінській україністиці – це найкращі роки в моєму

Студенти на пароплаві. Впливають на екскурсію на острів Волін. Справа: М. Шумада, Д. Трояновський, М. Дзвінка, З. Павлинський, Джурко, Кіташ, Дуляк, П. Дзвінка, Б. Путько, М. Бздель.

Михайло Козак делегує Дмитра Трояновського з доповіддю ТВП в терен.

молодому житті. Був порив і охота до науки; прагнення збагнути, як найбільше знань з мови, літератури, історії; добра атмосфера, дружне відношення один до одного; товариські зустрічі в домівці УСКТ, танці, пісні, гумор. Все це оживляло і збагачувало наші студії на україністиці. Тут слід пригадати корисну працю діячів УСКТ у Щеціні, таких як М. Трухан, С. Заброварний, М. Козак. Їх цікаві доповіді поширювали наші знання. Свою дипломну працю з творчості Миколи Куліша я писав, користуючись книжками з приватної бібліотеки пана Трухана (у шкільній бібліотеці тих книжок не було), за що йому щира від мене подяка.

Два роки серед друзів – українців

Опікуном нашого року була чудова людина – поляк і філософ, людина мудра та світла, така, як кажуть, «від серця». Його лекції філософії – то дискусії і спори на різні теми, виклади та література до прочитання – були зразком доброго підготовлення. Думаю, що ці дискусії, а наш річник мав знаних «філософів», які обстоювали свої погляди та сперечались з учителем, дали нам багато, зокрема мені.

Пан проф. Володимир Посацький, в'язень Сибіру, вибрав після увільнення Польщу – не міг залишитись у Львові, де закінчив консерваторію. Його руки від зимна, а може й не тільки від холоду, вже не були такі справні, щоб, граючи на піаніно, заробляти на життя. Музична освіта, вміння переказати надбання української історії, літератури і граматики, правильне відчуття наголосу, для нас, вихованих на польській мові або лемківській говірці, мали для нас виняткове значення. Вивчаючи літературу, ми мусили докладно запам'ятати біографію письменника, історичні обставини, в яких він жив. Обговорення самого твору було не менш докладне. Пригадую, я мала обговорити поему *Мойсей* Івана Франка. Під час мого обговорення вчитель так ставив питання, що я розгубилася (Франка не дуже могла читати, не долюблювала його революційного тону). Тоді сам професор з якимсь піднесенням почав розказувати і ми заслухались у його слова та захопилися змістом поеми.

Другим цінним умінням нашого вчителя була популяризація серйозної музики. Переконав нас швидко, що повинні ми викупити карнети на концерти в Щецінській філармонії. Після кожного концерту присвячував на лекції багато часу для його обговорення, наближаючи нам розуміння окремих фраз і цілого музичного твору. Після цього почали ми читати його рецензії з концертів у газеті „Głos Szczeciński” й тоді могли вже вільно ставити питання і розмовляти про свої відчуття. Завдяки цьому до сьогодні вмію слухати і переживати серйозну музику. Може комусь видатися, що я перебільшую, але варто знати, що тоді в початковій і середній школах взагалі не зверталось уваги на музичні знання. Щойно у Щеціні була дошка-таблиця з нотами і там я пізнала ноти, записи пісень, відчитування і співання з них. Була також нагода вивчити гру на вибраному інструменті, та я дійшла до висновку, що не маю голосу, не буду співати та вчити музики, й не скористалась тим. Як можна помилитися – вже в другому році вчителювання бракувало мені цього. Навчаючи української мови в пунктах навчання української мови було воно дуже потрібне. Добре, що були патефони і платівки та обдарована музичним слухом і добрими голосами молодь, яка скоро вивчала мелодію.

Не можна забути уроків граматики та теорії польської літератури у д-ра Дробного, лекцій з історії України Рубіна Пізема, виклади директора студії з педагогіки та анкет психолога – обсервації вибраного учня з початкової „szkoły ćwiczeń”.

У домівці УСКТ студентки україністики Катерина Федик і Галина Назар розважались зі своїми приятелями. Зліва: М. Козаковський, А. Ліборська, М. Новосад, Г. Назар, К. Федик, М. Козак; лежачий – З. Павлинський. 1963 р.

Другою справою, на яку хочу звернути увагу – це люди Щеціна, ціле це оточення, що надавало громаді свій колорит, створювало творчий клімат, опікувалось нами. Друзі – українці, старші приятелі: Мирослав Трухан, Степан Заброварний, Михайло Козак, був ще лікар., Оля Ласка та багато тих, які вже призабулись у пам'яті. Михайло Козак організував в рамках ТВП відчити, з якими ми їздили в терен, де були українці. Було це добре, бо я з темою «Запорізька Січ» пізнала щецінську землю, людей, а одночасно випробувала свою відвагу станути перед групою людей та говорити до них. Не було це для мене таке просте, бо я не була така відважна, відкрита.

Домівка УСКТ – Дім національних меншостей (вул. Вавжиняка, 7а) та Дім студента повні були людей, розваг і пригод, культурної праці. Мирон Кравчук диригував хором і ми співали, їздили з концертами по щецінській землі. Друзі з нашого курсу, старшого і молодшого на рік – багато їх було, деяких пам'ятається дуже добре, інші десь живуть, призабуті в моїй пам'яті. Надійка Вислоцька, Івась Цимбалко, Микола Дупляк, Михайло Дзвінка, Петро Коваль, Дмитро Трояновський, Богдан Назарович, Михайло Баранович, Марійка, Любка, Еля. Зі старшого курсу пам'ятаю Володимиру і Лесю Гірні, Марійку Шупер, Василя Панчака, Юрка Ліборського, десь також був Тарас Михно. А з молодшого курсу пригадуються: Михайло Бздель, Адам Василик, Оля, Іринка, Дарка, Зенек, М. Шумада, Шемеля та Кіташ. Шкода, що не вмю більше пригадати та систематизувати річниками – пам'ять є обманлива, жалію, що не записувала.

Школа патріотичного виховання

З'їхались у Щецін з різних закутків Польщі, щоб вивчити українську мову, літературу, історію України і здобути диплом вчителя української мови. Всі ми винесли практичне знання мови (діалекту) з дому, а декілька осіб закінчили українські початкові і середні школи. Жили в гуртожитку, в досить великих кімнатах, дбали про лад, чистоту і порядок. Харчувались в їдальні гуртожитку. На початку себе пізнавали, вели між собою дискусії, співали українських народних пісень, пізнавали теж старших товаришів з другого курсу. По кількох тижнях спільного перебування творили вже один добре організований колектив.

Крім здобування знань на уроках, наші студенти проявляли свої здібності в молодіжних організаціях та в шкільному самоуправлінні, а також у художніх колективах, які діяли в студії. Один день в тиждень був призначений на військові заняття, які тривали шість годин. Виклади з військових дисциплін вели переважно офіцери з військових частин Щеціна. В часі екзаменаційної сесії в кожному семестрі складали іспити з різних військових дисциплін. Після першого року, в часі літніх канікул відбувався обов'язковий військовий, місячний табір у надморському містечку Устка. Після закінчення Вчительської студії всіх студентів, які відбули обов'язковий військовий вишкіл, перенесли до резерви.

«Наші голуби» на Великдень під церквою.

На курсі української мови у Києві. Перший зліва М. Бздель.

На закінчення кожного семестру організована була двотижнева екзаменаційна сесія. В тому часі треба було зробити заліки з усіх предметів, а з визначених предметів скласти іспити. В часі практики пізнавали ми документацію, ведену в школі, відвідували лекції української мови, писали конспекти, на основі яких вели самостійно уроки, які опісля обговорювали з учителями.

Основними підручниками до вивчення українознавчих предметів були: *Українська мова*, ч. I і II, Пархоменка; *Історія української літератури*, т. I і II; *Історія України*, ч. I і II. Всі ці підручники були видані на радянській Україні. Необхідну літературу і підручники до інших предметів ми випозичали в бібліотеці студії, а також користувалися з бібліотечною читальні. Кожний

з нас придбав собі власну україністичну бібліотечку, купуючи в книгарні міжнародних видань у Щєціні українську художню літературу, словники, підручники. Так скомплектована бібліотечка пригодилася кожному з нас у вчительській роботі.

Основна частина студентів брала активну участь у гуртку художньої самодіяльності, який діяв при домівці УСКТ. Систематично в кожну п'ятницю відвідували нашу домівку, в якій відбувалися літературні вечори з конкурсами. Студенти активно включалися в суспільну працю гуртка, займалися організацією танцювальних забав, концертів, підготовляли і вели доповіді з літератури, історії, культури в теренових гуртках УСКТ. Науково-популярна і культурно-освітня робота щєцінського гуртка поставлена була на дуже високому рівні завдяки суспільним діячам, які не жаліли часу ані сил до праці для добра української громади. Тому так чисельно щєцінську домівку відвідували молодь і старші, студенти і учні середніх шкіл, а також діти.

Мій шлях на україністику

Народилась я в селі Себечів, що на Сокальщині. В 1946 році майже всіх мешканців виселено на радянську Україну, залишилися тільки чотири родини, які у 1947 році були депортовані на північ Польщі. Так опинилась я з сестрою і батьками в малому містечку Семпополь, недалеко Бартошиць. Батько знайшов у ненайгіршому стані хату, 2 км за містом, т. зв. «близняк» на дві родини. Не було в ній ні вікон, ні дверей, але літом це не дуже заважало. За місяць найбільш необхідні речі, як стіл, два ліжка і чотири крісла були вже в хаті. Одна кімната осталась, однак, без меблів – там тримали ми привезену з дому у мішках кашу, борошно, малу бочку меду, трохи посуду та вбрання.

Життя помалу почалось нормалізувати, батько розглядався за роботою. Землі ще ми не мали, а корова, яку ми привезли паслась на загальному пасовищі. 1 вересня 1948 року я повинна була піти до першого класу. Повинна, але не пішла. Так склалось, що того дня батько поїхав до Бартошиць по ліки для дуже хворої сестри, мама лишилась біля хворої дитини, а мене не мав хто відвести до школи (2 км). Батько додому вже не вернувся – його арештувало УБ зараз при аптеці. Мама дізналась через два тижні, де є батько, куди не подавалась – ніхто нічого не знав.

Я походила до школи всього два тижні. Боялась сама ходити, бо старші хлопці переступали дорогу, а то називали «бандерівкою», а то страхали, що до річки вкинуть (до школи треба було йти містом через річку Лину). Вкінці червня директорка школи зорієнтувалася, що я не ходжу до школи. Прийшла до нас, тоді мама дала мені прочитати «Трибуну люду», а директорка ще запитала з математики і сказала, щоб я походила до кінця року і мене перепустять до другого класу, що так і сталося. Батько повернувся за п'ять років, також 1 червня 1953 року.

У 1955 році я поступила в Педагогічний ліцей в Бартошицях, а за рік був відкритий ліцей № 2 з українською мовою навчання. Кільканадцять осіб з моєї школи ходило там на уроки української мови, які вів п. Брук. Я дуже заздрила учням, які ходили до українського ліцею. Обидва будинки стояли напроти себе і я через вікно чула українську мову, прекрасні пісні, яких я не знала.

А як виглядало моє «розконспірування»? На початку 1957 року до класу ввійшов директор і спитав, хто є українцем. Я оглянулась до заду (сиділа в першій лавці) – ніхто не встає, я піднялась, а за мною ще чотири особи. Директор підійшов тільки до мене і сказав: «Ти, Демідонт, ти?». Однак ніяких прикростей з цього приводу я не мала ані зі сторони вчителів, ані товаришів. Потім ще дві дівчини з мого класу признались мені, що вони теж українки, але боялися про це сказати. У нас в хаті завжди говорилося по-українськи. Пам'ятаю, як батько повернувся з в'язниці, у нас появилася

На педагогічній практиці в Божитухомі 1962 р.: Христина Демідонт, Ярослава Кузьма і Дарія Воробець з польськими студентами.

Кобзар. Батько, а, бувало і мама, вечорами читали голосно при світлі нафтової лампи *Катерину, Тополю, Гайдамаків* і це був мій перший буквар.

Час минав скоро, в 1960 році я закінчила педагогічний ліцей. Хотіла вчитись далше, але ще не знала де, а може піти до праці? Аж одного дня, на початку липня з'явилися у нас два незнайомі юнаки; були це Адам Василик і Михайло Шумада, які вже закінчили перший рік Вчительської студії у Щеціні. Вони розказали про школу, яка може перестати існувати, коли не буде учнів.

Батьки довго не думали і так з 1 вересня 1960 року я стала студенткою українстики. Можу сказати, що два роки прожиті у Щеціні були найкращими і найвеселішими у моєму житті. Я перший раз знайшлася в суто українському середовищі. Можна було сміло говорити рідною мовою – в гуртожитку, на заняттях, у церкві, у світлиці. Вирвавшись з польського середовища, я захлиналась українством, мені здавалось, що цілий Щецін український. І не тільки я, всі ми пригорщами користали з цієї можливості – бути українцем у Польщі.

Що найбільше закарбувалось в моїй пам'яті з тих часів? Перш за все світлиця на Вавжиняка, куди ми спішили кожної суботи і неділі, а часом і в будень заходили. Її неповторна атмосфера, цікаві люди, які творили її. І багато молоді, студенти з різних училищ Щеціна. Незабутні літературні вечори під патронатом Мирослава Трухана, зустрічі з цікавими людьми. Запам'яталось мені, що на Шевченківські роковини співав хор під диригуванням пана Володимира Посацького, а студенти I і II року ставили

Тополо і в'язанку танців. Пан Посацький викладав теж літературу і граматику. В навчальному 1961/1962 році п. Посацького звільнено з посади викладача. Прийшла нова вчителька з України, атмосфера була вже не та.

Історію викладав Р. Пізем, нічим особливим не відзначався. Однак часто нас запитував, що ми знаємо про Грушевського і чи може хтось з наших знайомих має його твори. В липні 1960 року він був викладачем історії на курсі вчителів української мови в Медзешині. Одного разу запросив до своєї кімнати одну вчительку, яка хотіла позичити від нього якусь книжку. Використовуючи сприятливу ситуацію, хотів її знасилити, але йому не вдалось – вона після короткої боротьби вискочила вікном. Нікому про це не сказала, тільки мені, а шкода. І ось тепер, півтора року після цього, вона, з намови свого нареченого, подає його в суд, а мене бере за свідка. Після неприємних зізнань у суді ціла справа закінчилась так, що студентка не здала кінцевих іспитів, а також не оборонила дипломної праці (була відмінницею). Мені пощастило закінчити філологію. Не знаю, що сталось з істориком Р. П., але тут вже не працював.

Хор студентів україністики під диригуванням Мирослава Кравчука виступає на Шевченківському концерті в Щеціні, 8 березня 1959 р.

Дволітній побут на щецїнській україністиці

В шістдесятих роках відчувалося великий брак вчителів і то не лише української мови, але взагалі з різних предметів. У школах на селі працювали вчителі, що не мали середньої освіти. Такі вчителі були навіть керівниками шкіл. Однак мені в інспектораті відмовляли праці в школі, хоч я посідав середню освіту, а педагогічне доповнення міг здобути заочно. Годі було погодитися з програмою, тому в 1960 році я поїхав до Щещіна, здав вступний іспит і почав навчатися на україністиці Вчительської студії. Дволітній побут у Щещіні можна згадувати по-різному, залежно від тодішніх, часом складних ситуацій, від поведінки різних осіб, матеріального забезпечення тощо.

Душею і серцем україністики був наш опікун і викладач української мови, літератури, культури, живого слова, Володимир Посацький. Він також зорганізував на україністиці хор, який виступав на різних імпрезах, між іншим на Шевченківських святах. Історію України викладав Рубін Пізем. То були зовсім страчені години. Можна було сумніватися, чи взагалі п. Пізем знав що-небудь з історії, яку викладав. Свої виклади розпочинав Хмельницьким (Переяславською радою) і кінчав Хмельницьким, більш нічого. Знання про визвольний рух на Україні в 1648–1654 роках були також сумнівні. Два–три речення про Хмельницького і сховався зовсім з теми, так що через цілий рік і про Хмельницького нічого путнього не сказав.

Викладач філософії, п. Людвік Янішевський, приходив на виклад завжди старанно підготований, старався знання з філософії переказати студентам якнайкраще, доступно та зрозуміло. Психологію викладав старший пан Зигмунт Робашкевич. Йому все бракувало часу, щоб вповні завершити свій виклад. Всі перерви студентам пропадали. Дуже часто переривали йому чергові викладачі, входили до залу і заявляли, що це вже їх пора. Методику викладала старша пані Йоанна Левицька. Між іншим звертала увагу на естетику, була свого роду педанткою, особою гідною пошани та симпатії [...]

На час студій я мешкав в Домі студента на вулиці Єдності народової. Це був старий будинок, напевно пам'ятав часи Бісмарка. Кімнати в більшості були великі, так що в деяких мешкало й по десять студентів, але все ж таки був дах над головою. Будинок був позбавлений лазничок і купатися ми бігали до міської лазні. Будинок Вчительської студії знаходився по вулиці Тарчинського і щоб на час прийти на заняття треба було мати 15–20 хвилин часу.

У вільний від науки час студенти, щоб забезпечити себе фінансово, шукали праці на терені міста, найчастіше ходили до верфі (сточні). Посередником у налагоджуванні праці для студентів був студентський кооператив. Верф платила 22 зл за годину праці і забезпечувала працюю-

ючих студентів верхнім робочим одягом і знаряддями праці. Праця у верфі була тяжка, найчастіше пов'язана з порядкуванням площі або магазинів, а також миттям палуб кораблів, що стояли в порті. Ходили також до порту, переважно ночами, де займались вивантаженням риб, переважно оселедців. Праця була акордна і дуже тяжка, вимагала доброго здоров'я і непоганої кондиції, також треба було мати спеціальний верхній одяг. По повероті з такої нічної праці важко було позбутися неприємного запаху, що справляло неабиякий клопіт, а на лекціях переслідувала нас дрімота, марив сон, який годі було відігнати. Це був страчений час, бо з лекції майже нічого не запам'ятовувалось.

Студенти дуже часто відвідували УСКТ, брали участь в різних імпрезах, організованих Товариством. До світлиці приходили також і старші, однак переважала молодь. Там можна було нав'язати знайомства, знайти друзів, приятелів. Приходили студенти Щецінської політехніки і Медичної академії. Кожної п'ятниці відбувалися літературні вечори. Їх організатором був мгр Мирослав Трухан, який не щадив своїх сил, знань і вільного часу. Завжди був добре приготований, так що кожний літературний вечір був дуже вдалий і цікавий. Молодь мала змогу заспокоїти свою цікавість новинками з української літератури, пізнати класиків і сучасних письменників. Форма праці на таких вечорах була різна: читання вибраних творів, дискусія, обмін поглядів, конкурси і т. п.

При уєскатівській світлиці діяв також драматичний гурток, режисером якого був Іван Завадський. Часто відбувалися танцювальні забливи.

Щецінська «Малайка» (січень 1959 р.).

Мої короткі спомини

Наш п'ятий випуск україністики нараховував лише 12 студентів і був останнім. Були то студенти з різних міст Польщі. З Перемишля приїхало нас 3 особи: Маруся Божик, я і Ярослав Крик.

Приїзд до Щеціна завдячуємо нашій вчительці з матурального класу п. Елізі Панчак – випускниці 1-го курсу Вчительської студії української філології у Щеціні, яка зуміла нас заохотити до цього. Щецін – це велике місто, де можна багато дечого побачити і багато чого навчитися. Приїжджаючи у Щецін ми не розчарувались. Справді, місто просторе з цікавою архітектурою, старинні будівлі, широкі вулиці, просторі площі, зробили на нас дуже приємне враження.

Життя в «академіку» при вул. Велькопольській, 31 було цікаве та різноманітне і відрізнялося від життя в гуртожитку у Перемишлі, бо тут ми самі організували свій час.

Наших викладачів ми любили і поважали. Їхня праця з нами і поведінка заохочували нас до постійної науки, тому ми старалися робити все, щоб залишити по собі добру згадку. Найбільш запам'яталися мені прізвища таких викладачів, як Володимир Посацький від української мови і літератури. Він зумів так зацікавити своїми лекціями, що ми ніколи не були втомлені й не чекали дзвінка на перерву. При тому його майстерність слова та вроджена високого рівня інтелігенція приковували до його особи. Після В. Посацького продовжувала навчання української мови і літератури Дануся Ярчак. Вона також вписалася у пам'ять молодих вчителів. Вона вчувалась у проблеми кожного і кожної з нас. Людвік Янішевський – викладач філософії – з великим заангажуванням подавав нам думки філософів і вмів наблизити їхню епоху так, що до сьогодні нам'ятаю їхні прізвища і цитати їх думок.

П'ятий випуск україністики був дуже розспіваний. Завжди по коридорах нашої «Альма Матер» в часі перерви лунав наш спів, а головно пісня *Рушиє поїзд в далеку дорогу*, яка висловлювала нашу тугу за залишеною рідною хатою. До нас часто досідалися студенти інших курсів, допомагаючи в співі мурмурандумом, або просто слухали наших тужливих пісень.

Вільний час проводили на лоні природи в Парку Каспровича студентки-приятельки: Катерина Федик, Галина Назар, Софія Колач. Травень 1963 р.

На весіллі Катерини Федик з Михайлом Козаком в домівці УСКТ в Щеціні. Зліва: Марія Божик, Ольга Батрух, Ярослав Крик, Пеля Назар.

Живучи в «академіку» вільний час переводили по-різному. Милою несподіванкою було побувати в оперетці на п'єсі *Барон Циганський*, в якій брали участь наші знайомі хористи Мирон Кравчук і Еміль Дмитрик.

З Емілем ми пізніше виступали на наших уєскатівських сценах. Полюбили його за дотепні репертуари, які сам укладав. Навчив нас багато пісень і скечів. Його артистична душа своєрідним епізодом вписалася в мою пам'ять.

Вільний від науки час ми любили проводити в Парку Каспровича. Там на зеленій траві сідали під березами і виговорившись до схочу знов починали співати. Цей наш спів дійшов до наших уєскатівських лідерів і за їх намовою часто доводилося виступати на сценах гуртків УСКТ Інська, Тшеб'ятова і інших. Їдучи з концертом автобусом до нас досідалися студенти з інших вищих шкіл Щеціна. Таким способом круг української молоді поширювався. Зродилися симпатії і пари, які пізніше стали подружжями.

Над усе любили ми кожної п'ятниці ходити до нашої «домівки УСКТ» при вул. Міцкевича, 21 на т. зв. літературні зустрічі, які вели незабутні для нас: Мирослав Трухан, Степан Заброварний і Михайло Козак. На цих зустрічах ми здобули дуже багато знань з різних ділянок науки та пізнали визначних українських і польських вчених, яких запрошено як прелегентів. Сподобався нам також ведений конкурс для студентів з різних гілок знань. Подивлялися ми тих, які ставали переможцями, а найчастіше ними були Ярослав Керкош і Зенон Павлинський.

Час перебування на україністиці у Щеціні зараховую до найбільш цікавих хвилин мого життя, тому цією дорогою хочу привітати і скласти подяку усім тим, які тоді були разом з нами.

Перемисьль, 8 лютого 2001 року

Андрій Москаль

Мені запам'яталось...

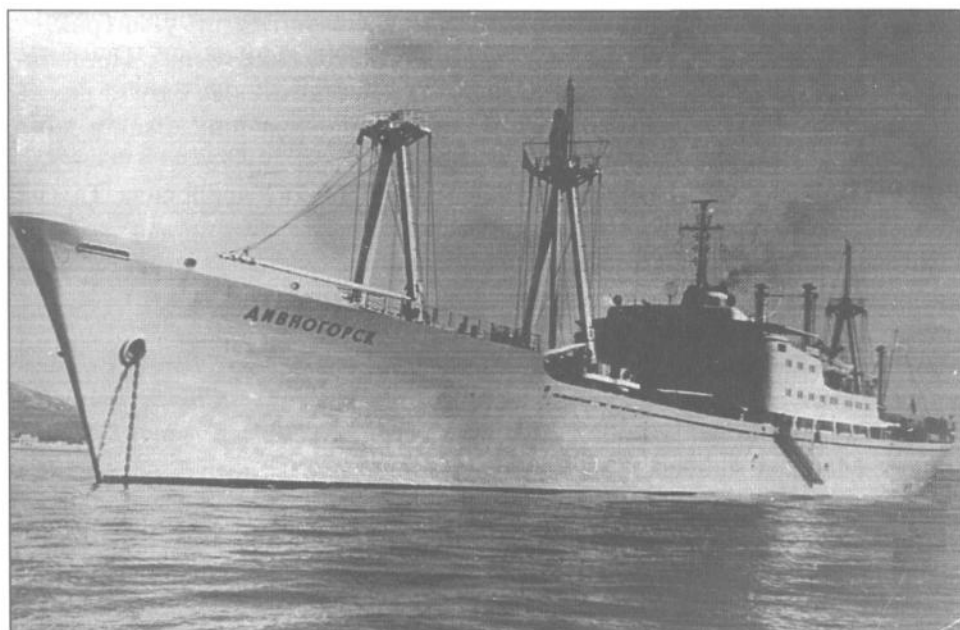
З двох років навчання на україністиці мені запам'ятались особливо:

Літературні п'ятниці в УСКТ на вул. Міцкевича, які вів п. М. Трухан і С. Заброварний. А конкурси в часі тих вечорів мобілізували нас до пізнавання нашої літератури.

Візит Штепселя і Тарапуцьки в нашому клубі.

Перебування в Щеціні двох кораблів з Одеси «Медногорск» і «Дивногорск», на яких переважно служили українці. Довший час ми утримували знайомство з моряками з корабля «Дивногорск». Вони приходили до УСКТ, запросили нас на гостину на корабель, а навіть поїхали на Шевченківські роковини до Тшеб'ятова. З корабля «Медногорск» перервали з нами контакт, бо їх політрук сказав, що ми є націоналісти.

Участь в естрадному гуртку, який вів п. Еміль Дмитрик.

На зворотньому боці написано: «Дорогому товаришеві Андрієві від» українців з корабля Дивногорск», 9 березня 1963 року.

**СПОГАДИ
ВИПУСКНИКІВ
З ПРАЦІ У ШКОЛАХ**

Тернисті шляхи вчителя української мови

У вересні 1960 року став я вчителем української мови та інших додаткових предметів у початковій школі в Журавцю, Ельблонзького повіту. В короткому часі переконався я, що зустрівся тут з зовсім іншою дійсністю від тої, яку уявляв собі, кінчаючи україністику. Необов'язкові для учнів уроки з мого головного предмету, української мови, вміщено в пізніх годинах, після занять з обов'язкових предметів. Українських дітей було в досить чисельних класах лише по двоє, троє. До кожної групи навчання прийшлося їх збирати з трьох і чотирьох класів. Не всі в однаковому часі кінчали обов'язкові заняття, деяким приходилось чекати на урок рідної мови одну або й дві години. Не мали терпеливості так довго чекати і йшли додому, знаючи, що українська мова є необов'язкова і ніяких консеквенцій з цього приводу не буде.

Я, як тільки міг, старався тому запобігти – стосував найрізноманітніші форми уроків: читав найцікавіші українські казки та оповідання, показував гарно ілюстровані дитячі книжки та часописи, які спеціально купував за власні гроші в книгарні в Ольштині, давав їх дітям безкоштовно до дому. Доходило до того, що на уроки української мови приходили польські діти, а українські надалі тікали. Мало користі принесли тут мої розмови з батьками, до яких їздив велосипедом не раз кілька кілометрів.

Додатково доїздив я 3 км два рази в тижні до чотирикласної школи в Жуль'єнцу. Там діти приходили систематично і вчилися охоче. Без огляду на погоду, старавсь я там бути згідно з планом, хоч дорога осінню ставала липкою, болотяною мазню і в більшості треба було її долати пішки, обов'язково в гумових чоботях. Верталось, коли панувала непроглядна темнота. З учителювання у цій маленькій шкільці, що знаходилась далеко на відлюдді посеред жулавських боліт, був я вдоволений, хоч за свій додатковий, немалий труд одержував таку малу платню, що соромно було комусь до неї признатись.

Щоб заповнити мені повний 26-годинний тижневий штат, крім української мови, керівник школи приділив мені по декілька годин різних предметів навчання, до яких я не мав ніякої підготовки і яких інші вчителі не хотіли брати. Я сумлінно старавсь виконувати свої обов'язки, але не міг подолати всім труднощам. Керівник школи, пан Леон Шиманкевич, що повнив додатково функцію секретаря громадського комітету ПОРП, якое неприхильно відносився до українців, українську мову трактував як щось в школі непотрібне. Подібне ставлення виказували всі інші вчителі. Замість проявів якоїсь помочі в моїх труднощах і нелегких проблемах чув я тільки прикрі докори і безустанні претензії. По якомусь часі група українських дітей, що вивчила рідну мову, гарно, на два голосочки, співала наших

пісень і читала вірші, але ніколи не дано можливості виступити їм на загальношкільних урочистостях.

Від початку осені вечорами вів я заняття в самодіяльному драматично-вокальному гуртку в сільській світлиці у віддаленому 2 км Кішевську. На заняття приходила молодь і дорослі з навколишніх сі. На «маланку» відбулась гарна українська забава, на якій наш гурток представив багату художню програму. Після цього, в наступному тижні відбувся новорічний бал для українських дітей. При щертъ заповненій світлиці діти з пунктів навчання рідної мови – з Журавця та з Жуль'єнця – заспівали батькам та іншим прибулим гостям немало українських пісень, читали новорічні вірші. Виставили також на багато декорованій сцені дитячу п'єсу – казку М. Кропивницького *Гуси-лебеді*. Виступ моїх учнів був вельми успішним і зробив на присутніх велике враження, про що свідчили бурхливі оплески. Після закінчення чимало людей підходило до мене, стискало руки зі словами подяки.

На кінець березня підготували ми багату художню програму на Шевченківську вечорницю. Прозвучали пісні на слова Кобзаря, читалося його вірші. Виставлено також одноактову п'єсу *У тіці Катерини* на мотивах поеми Шевченка. Я грав тоді одну з ролей. Хоч весною почались польові роботи, члени гуртка якось знаходили час на систематичну участь у пробах, які відбувались в цю пору переважно в неділі. На Перше травня в світлиці відбулась першотравнева академія з українською художньою програмою. Виконано на ній революційні та першотравневі пісні, а я виголосив промову, як те свято відзначалось на Західній Україні в міжвоєнні роки. Виставили ми п'єсу Васильченка *На перші гулі*. До білого ранку

Хор студентів україністики на Шевченківському концерті в Щеціні (березень 1961 р.).

тривала у світлиці гучна і розспівана українська забава, в якій брало участь багато української і польської молоді.

Мушу признатись, що всі ці вищезгадані культурні імпрези коштували мене не мало зусиль. На їх підготовку присвятив я увесь свій вільний час і за цю неодноразово вичерпну, кропітку, додаткову роботу не одержав я ніколи жодної заплати. Мої друзі, поляки, за ведення сільських художніх колективів одержували щомісяця грошову заплату. Мені, однак, повітовий відділ культури в Ельблонгу чомусь її відмовляв. Я її настирливо не міг домагатись. Задовольнивсь тим, що виповнюю з успіхом свій патріотичний обов'язок.

Місцева громадська та повітова влади байдуже ставились до проявів українського культурного життя у Кшевську. На наші імпрези ніколи не приходили її представники, хоч ми висилали листовні запрошення. Дуже було мені прикро, коли на повітовій нараді, присвяченій підсумкові культурного сезону на селах, в якій брали участь сільські культурні діячі, високі посадові особи повітового та воєвідського рівнів, голова відділу культури у своєму довгому підсумковому рефераті, в якому згадував навіть мало значущі імпрези, майже неіснуючі художні колективи в деяких селах, навіть одного слова не сказав про наш гурток в Кшевську, неначе б він зовсім не існував. Майже всі присутні сільські діячі культури одержали грошові нагороди або почесні грамоти, мене одного зовсім не помічено. Після закінчення наради не скривали з цього приводу свого обурення деякі присутні там мої друзі, поляки. Радили зголоситись з цією справою до повітового комітету партії. Моя честь не дозволяла на це, щоб іти до партійної інстанції домагатись грошової нагороди, чи зголошувати претензії, що мене на нараді не відзначено. Цього ж дня провів я на цю неприємну тему розмову з головою повітового комітету Спілки соціалістичної молоді, якої тоді я був членом. Мій співрозмовник був за походженням українець на прізвище Новосад. Признав мені рацію. Вкінці вирішили ми наступного дня піти на розмову до повітового секретаря ПОРП. Однак, коли я приїхав на визначену годину, бюро колеги Новосада було замкнене і вже ніколи потім не вдалось мені нав'язати з ним навіть телефонного контакту.

В наступному шкільному році уроки української мови пересунено ще на пізніші години. Дітей на них стало ще менше, тому що деякі батьки не проявляли зацікавлення навчанням своїх дітей рідної мови і просто їх не записали. Часто, коли я приходив на ці уроки, заставав порожній зал, бо діти пішли собі додому, не маючи терпеливості чекати. Керівник школи перестерігав, що в такій ситуації викреслить з плану занять уроки української мови. Я негайно повідомив про це голову місцевого гуртка УСКТ, їздив особисто до батьків, просив, аби допилювали, щоб діти не втікали з уроків. Надалі придумував найцікавіші форми уроків, але це все мало помогло.

І знову шкільна влада і деякі батьки обвинувачували за такий стан мене, нібито не вмію зацікавити учнів українською мовою, і тому не ходять вони на ці уроки. Таку думку поширювали деякі активісти УСКТ. Велика прикрість зустріла мене на якійсь нараді Восвідського правління УСКТ в Іданську, на якій обговорювалась ця трудна проблема. Знана Іданська діячка прилюдно почала дорікати мені, який то ніби з мене вчитель, що не зуміє зацікавити дітей українською мовою. Не знаючи ситуації, дала віру думці про мене присутнього діяча гуртка з Кшевська, до якого я та інші члени не мали довір'я.

Після цієї наради з часом ситуація ставала для мене вже нестерпною. Почав переживати хвилини психічного заламання та резигнації. Послабилась моя культурна діяльність з українською позашкільною молоддю та дорослими. На зиму місцева влада не приділила для світлиці вугілля і не було де проводити проб. До того я був дуже обмежений часом, бо хотів подолати обов'язки студента-заочника відділу польської філології Вищої педагогічної школи в Іданську. Супроти тим труднощам удалось нам підготувати Шевченківську вечорницю, що відбулась у березні 1963 року. Я виголосив вступне слово, потім дівчата та хлопці співали українських пісень, читали вірші. Врочистість випала добре, про що свідчили бурхливі оплески заповненого залу. Після закінчення я довідався, що присутні вдоволені були хоч не довгою, але змістовною програмою.

По кількох днях після цієї імпрези викликав мене до Ельблонга на розмову заступник повітового інспектора освіти пан Александр Средзінський. В дуже неприємній формі повідомив мене, що відповідні чинники (йшлося тут про Службу безпеки і комітет партії) мають серйозні застереження щодо змісту організованого мною Шевченківського вечора. Моє вступне слово вважають як антипольське і націоналістичне, а вірші були дібрані тенденційно, незгідно з духом інтернаціоналізму. Я пояснював йому, що мій вступний реферат про Шевченка був скороченням тексту сучасних українських радянських літературознавців, які видано недавно в Радянському Союзі, а те, що в моєму виступі говорилось про славлення поетом боротьби українців за національне визволення не можна вважати антипольським націоналізмом. Змістом багатьох творів польської літератури є змагання поляків за самостійність Польщі і ніхто цього не називає польським націоналізмом. Пан інспектор не зважав на мої аргументи і в своїх літературно-історичних виводах пригадав жорстокість українців на Волині відносно тамтешніх поляків. Замітив при цьому, що Шевченко не був поетом з чистою совістю, коли схвалював у своїх поемах різну польської шляхти на Україні.

По цій розмові відчув я, що ця добродушна за вдачею людина ставиться неприязно до всього, що українське. До того часу вважав я його своїм прихильником, був він активним діячем повітової управи ТПРД (Товариства польсько-радянської дружби), походив з Західної Білорусі, говорив навіть, що є на половину білорусом. Бувало, що приходив я до нього за

порадою і помічно, вважаючи, що допоможе мені в поширюванні української культури на Жулавах. Однак різко розчарувався, коли він показав своє справжнє обличчя.

Під кінець другого шкільного року оволоділо мною невдоволення працею в Журавцю. Нестерпними ставали поширені деякими батьками та шкільною владою зовсім неслухні опінії, що нібито нецікаво ведуть уроки української мови, бо діти не хочуть на них приходити. До того з приводу своєї відданої праці в художньому гуртку УСКТ, за яку на протязі двох літ не одержав ні гроша, досвідчив лише неприємностей. Написав заяву на перенесення до іншої місцевості, з якої буде догідний доїзд до Ельблонга, де часто треба було мені їздити до наукової бібліотеки. Такого відповідного місця праці мені не вказано і я змушений був залишитися в Журавцю ще один рік.

Знову повторювались ці самі неприємні проблеми з присутністю дітей на уроках української мови. Батьки записали на них вже так мало дітей, що в одній групі прийшлося лучити учнів з сьомого і першого класів. Часто, переважно осінню та зимою уроки зовсім не відбувалися, бо ніхто на них не залишавсь. Я тому й перестав дивуватись, взявши до уваги, що деяким дітям треба було йти пішки більш як три кілометри по грузьких жулавських болотах. Коли настали осінні темряви дитина могла заблукати або й утопитися в іригаційних каналах, що творили тут складну систему.

Тут мушу зазначити, що ніхто не мав застережень до рівня моїх професійних вміlostей в веденні уроків з інших предметів. Дала тут про себе знати добра підготовка винесена зі щецінської студії та моє обдарування в гарному читанні читанок, віршів та інших текстів з дитячої літератури. З польськими дітьми підготовляв я художні програми на різні шкільні імпрези. На закінчення шкільного року діти мого класу очарували всіх виставленою під моїм керівництвом *Казкою про червону шапочку*. З батьками польських дітей мав я добрі відносини.

Не вів я уже художнього гуртка УСКТ в Кшевську. По зазнаних прикростях не мав уже на це охоти, хоч деякі люди звертались до мене з проханням, аби підготувати з ними ще якусь програму. По-друге, не вистачало мені просто на це часу. Як студент другого року полоністики, весь свій вільний час я змушений був посвятити на вивчення обширного і нелегкого матеріалу. Не менш як один раз в тижні велосипедом я долав віддаль 12 км до Ельблонга, де довгі години просиджував у науковій бібліотеці, щоб скористати з рідкісних книжок, яких не позичали додому. Приходилось вертатись не один раз серед непроглядної темряви. Від того часу культурне життя серед українського населення Кшевська та околиць зовсім завмерло. Молоді люди проводили вільний час переважно в сільській крамниці або деінде, упиваючись горілкою або дешевим вином.

Заінтересувався мною польський художній гурток з сусіднього села Єзьоро, віддаленого 4 кілометри. Одного дня приїхав до мене його керівник, пан Казімеж Спира, і просив, щоб я конче взяв участь у повітово-

му перегляді сільських художніх колективів, який має відбутися за місяць. Нагородою для найкращого гуртка має бути телевізор (тоді була це надзвичайно цінна річ). Я погодився. К. Спира, який був і керівником школи в Єзьорі, два рази в тиждень приїздив своєю «сиреною», щоб завести мене на проби. Гурток вела талановита вчителька співу, яка добре грала на скрипці. Запропонували мені, щоб заспівати з їх співочою групою українських пісень, які їм найбільш припали до вподоби, коли були на виступах гуртка у Кшевську. В короткому часі співаки з колективу (а всі були поляками) вивчили українські слова пісень *Рідна мати моя* та *Взяв би я бандуру*. У супроводі скрипки, без труду, опанували мелодії пісень, співаючи досить звучно на два голоси. Я виконував пісні як соліст, вони тихше та голосніше допомагали мені. По кількох пробах українські пісні звучали чудово! По кожній пробі Казік Спира відвозив мене до дому. Жив сподіванням, що його гурток займе передове місце. Для піднесення художнього рівня виконання пісень привозив звідкись гітариста для акомпанементу.

Перегляд сільських художніх колективів відбувся у величезному залі Дому культури в Ельблонгу. Я був заскочений, коли після виконання кожної української пісні, чулись бурхливі оплески багаточисельної публіки. Під час перерви підходили до мене люди різного віку, подавали руку з виразами подяки, та питали, де можна знайти слова і ноти мелодії виконаного мною репертуару. Бажаного першого місця ми тоді не зайняли, одержали лише якесь там вирізнення, але вертались вельми вдоволені тим, що глядачі сприйняли з захопленням наш виступ.

В цьому останньому, третьому році вчителювання в Журавцю за різні прикраси втратив я довір'я в УСКТ. Спричинився до того один активний його член сільської ланки в Кшевську, який в місцевому середовищі і при кожній нагоді в повіті та на воєвідському рівні говорив неслухні і незгідні з правдою опінії про мене. Вже на початку мого перебування в цій місцевості чув я остереження, щоб бути з ним обережним, бо в перших післявоєнних роках видав він, як зрадник, чимало членів українського підпілля – в околиці проживали навіть ті, що через його доноси перейшли тяжкі торттури та відсиділи довголітні вироки. Він увесь час співпрацював із Службою безпеки та виконував її доручення.

Я ніколи не дав спровокуватись і там, де не треба, не висловлював своїх критичних поглядів на тему недавнього минулого та сучасної дійсності. По радіо та з різних інших джерел був добре поінформований про арешти патріотів на Україні та про посилювання русифікації, про позбавлення волі українського патріотичного діяча із Щеціна пана Мирослава Трухана, якого знав з часів студій. Хоч увесь мій час до краю я посвячував праці у школі та нелегким полоністичним студіям, відповідні чинники почали чомусь активно інтересуватись моєю особою. Може спричинилось до того моє листування з кореспонденційно запізнаними друзями – українцями зі Львова, яким я звірявся із своїх труднощів у навчанні дітей української

мови, повідомляв про причини припинення українського культурного життя, яке далі вів у середовищі, висловлював побоювання, що українцям розпорошеним посеред польського населення загрожує цілковита асиміляція. Одного разу помітив, що листи до мене із Львова хтось відкривав. По якомусь часі перестали до мене зовсім приходити. Я писав надалі, але не одержував відповіді.

В тому часі, раною весною, після уроків, перед школу заїхала машина, з якої вийшло кількох здорових мужчин з сумками в руках. Привітались на коридорі зі мною, як з якимсь знайомим, а потім в канцелярії довго про щось говорили з тодішнім керівником школи (попередній був серйозно хворий) Мар'яном Відманським. Був вісім років старший за мене і жили ми як друзі. По виїзді тих загадкових гостей не хотів він сказати, хто вони і за чим приїхали. Я, однак, додумувався, а на другий день хтось сказав мені, що це були важні функціонери зі Служби безпеки. Одного разу купив я доброго вина і запросив до себе Мар'яна в гості та дав випити стільки, скільки він хотів. Тоді щиро розказав, що під час цієї довгої розмови в канцелярії детально розпитували його про всякі подробиці відносно мене – що говорю, з ким зустрічаюсь, де так часто виїжджаю, навіть які книжки маю у своїй бібліотеці. Я тільки сміявся, знаючи, що ніяких доказів проти мене не знайдуть.

Після закінчення шкільного року 1962/1963 зі смутком залишив я назавжди жулавські села – Журавець і Кшевськ. Прикро мені було з приводу не сповнення моїх мрій та прагнень із студентських часів, студій на україністиці у Щеціні. Мої юні пориви та відданість в поширюванні рідного слова та культури серед наших людей, розсіяних поодинокими сім'ями по жулавських болотах, протягом цих трьох років моїх тяжких зусиль, зовсім погасли під тиском несприятливої, а навіть неприхильної мені дійсності. Всупереч розчаруванню і зазнаним поразкам відходив я, однак, з чистою совістю, впевнений, що посвятив я там українській справі до краю своїх можливостей всю свою життєву енергію. У пам'яті моїй, як життєве досягнення назавжди залишились відбуті там на висому художньому рівні підготовлені мною українські культурні імпрези, що на тривало записались у душах тамтешніх українців. Зачинав я там працю як 21-літній юнак, мало життєво досвідчений і з цього приводу міг зробити чимало помилок. Досвідчив гіркоту різних прикрих невдач. Завжди, однак, керувався шляхетними інтенціями і ніколи не піддавався найменшим проявам негідності. Це почуття морального задоволення залишилось єдиною заплатаю за мою велику, трудну та віддану працю вчителя української мови на Жулавах.

Новий шкільний рік 1963/1964 розпочав я у восьмикласній школі в селі Єтловнік. Мав тепер добрий доїзд автобусом до Ельблонга, як і до Гданська, що було для мене дуже важне, як для студента третього року полоністики. Українців тут не було. Після уроків у школі знаходив я ще час на виконання функції керівника сільського т. зв. загального університету (Uniwersytet Powszechny). Моя роль зводилась до запрошування на цікаві

доповіді до місцевого дому культури лекторів різних спеціальностей. З доповідями приїздили юристи, лікарі, педагоги, історики. Чимало лекцій на різні теми виголошував я сам. Одержував за це щомісячно додаткову платню.

Осіною я довідався, що органи Служби безпеки арештували мого доброго товариша з Кшевська, Степана Павлище, який навчався на україністиці в Київському університеті, та Лева Горака, справжнього патріота, голову гуртка УСКТ в Ельблонзі. Ціла їх вина в тому, що Степан привіз якісь друківані матеріали самвидаву, дав їх прочитати Гораку, а цей переказав їх іншим знайомим. Не було в них жодних таємних інформацій, а просто можна було там прочитати про речі віддавна переказувані західним радіостанціям про посилену русифікацію на Україні, про нищення там всяких проявів національної свідомості. По довгих стараннях вдалось мені запросити до виголошення лекції прокурора, що вів їх справу. Після закінчення лекції, коли вийшли з залу слухачі, дав я йому для заповнення журнал занять на університеті, та використовуючи нагоду, озвався до нього: „Panie prokuratorze, dowiedziałem się, że w areszcie pod pana opieką przebywa mój szkolny kolega Stefan Pawliszcze. To naprawdę wartościowy i uczciwy chłopak. Aż przykro pomyśleć, że tak uczciwych i mądrych ludzi wsadza się do więzień”. Прокурор ще щось ніби там писав, а похвилині мовчанки спитав: „To ten reakcjonista, co rozpowszechniał pisma Piłsudskiego, czy może ten ukraiński nacjonalista, który próbował szerzyć nacjonalistyczną propagandę?”. На те я сказав: „Jaki tam z niego ukraiński nacjonalista, był zawsze koleżeński i przyjazny wobec wszystkich w klasie. Niech pan to zrozumie i stara się coś zrobić, aby go uwolniono”. Мій співбесідник, дещо роздратований, кинув на стіл журнал і подавши мені руку на прощання вийшов у мовчанці. Я пішов услід за ним і на дворі вспів йому ще сказати: „Mówię panu szczerą prawdę i bardzo pana proszę!”. Він поспішно сів до машини, енергійно замкнувши переді мною двері. Не знаю, чи ця моя розмова в чомусь допомогла. Незабаром Степана Павлище та Лева Горака перевезли до слідчого арешту в Іданську. На судову розправу, яка відбулась там весною наступного року, введено їх в кайданах, немов небезпечних злочинців. Обидвох засуджено на кількالكітне ув'язнення.

В 1966 році я одружився з випускницею українського педліцею в Бартошицях та перенісся вчителювати до Острудського повіту, де працювала моя дружина. По якомусь часі виїхали до Ольштинка, де також учив у польських школах, хоч одночасно утримував зв'язки з УСКТ і «Нашим словом».

Між Іданськом і Осташевом

Пункт навчання української мови в Іданську я вела суспільно від 1959 до 1985 року в домівці УСКТ. Довгі роки української мови вчила я одна й тому було мені важко, бо мусила вчити сама всі класи від I до VIII. Приходили діти з Іданська, Сопоту і Ідині. В першому році навчання приїжджало на лекції 12 дітей, а з бігом часу зросло їх до 30. Вчила я їх читати, писати і розмовляти рідною мовою. Підготувляла їх до інсценізацій на Шевченківське свято, Святвечір і Новий рік, а згодом до конкурсів у Ельблонзі та до фестивалю в Кошаліні.

Крім пункту навчання української мови в Іданську, вела я паралельно пункт навчання української мови в селі Осташево на Новодвірщині. Доїжджала я там щонеділі від 1959 до 1961 року. Були труднощі з доїздом до цього села пізньою осінню і зимою, бо не ходив пором на Віслі і треба було доїжджати обхідною дорогою через Тчев і Лісево – 70 км, а до того три рази пересідатися. На цю «виправу» присвячувала я щонеділі до 14 годин. Мої труди винагороджували мені наші милі діти, які всі в комплекті приходили на лекції. Було їх 30, у тому двоє польських. Радо вчилися рідної мови і батьки були вдоволені. Переважно були це переселенці з акції «Вісла», що прибули з села Корні.

До незабутніх подій слід зачислити прогулянку дітей з іданської домівки до села Осташево, до тамтешніх українських дітей. Матері з Осташева подбали про сердечне прийняття моїх учнів з Тріміста. Був місяць травень, сяяло сонце. Столи розставлені в саду, а на столах смачні страви. Діти гарно бавились, пописуючись співом і віршами. На кінець обмінялися адресами. Потім відбувся відповідний візит – діти з Осташева були запрошені в гості до дітей у іданській домівці. Цим разом матері Тріміста приготували спільну гостину. Після цього всіх учнів завезла я до зоопарку в Оліві. Більшість дітей вперше побачила диких звірів.

Від 1966 року почалась в Ельблонзі цікава імпреза – дитячі конкурси рецитації, інсценізації, співу і рисунку. Учні з пункту навчання української мови в Іданську майже кожного року брали участь у цих конкурсах. Натомість в 70. роках почались Дитячі фестивалі в Кошаліні, на які також кожного року виїздили іданські учні. В половині 70. років прибули і почали співпрацювати зі мною ще дві вчительки: пенсіонерка пані Христина Кічоровська, яка перейняла від мене молодшу групу учнів (класи I–III), а пані Христина Костик почала вчити дітей співу. Мені залишилась старша група учнів (класи V–VIII) та підготовка інсценізацій та декламацій.

Хотілося б мені поділитися деякими методичними спостереженнями з моєї довголітньої практики. Наші діти часто виступали з віршами та інсценізаціями.

– Як я їх до цього приготувляла?

– Кожній дитині окремо вручала картку з переписаним і опрацьованим мною текстом. Другий текст – копію залишала у себе, щоб під час виступу на сцені підказати дитині забуте слово і охоронити її від стресу (як суфлер у театрі) – це важна справа. В тексті над кожним словом ставила я наголос кольоровим знаком. Підкреслювала рівно ті слова, які треба було вимовити емоційно або з притиском. Звертала увагу на це, щоб діти говорили з дикцією, поволі і голосно та щоб вимовляли правильно українські звуки «л» і «г». Ще заки дала дитині картку з текстом додому, то найперше в домівці сама для прикладу читала учневі й казала йому прочитати найменше два рази. Віршів не можна вчитися стрічками, а треба вчитися цілості, тоді краще запам'ятовуються.

– Як найкраще навчити писати дітей без помилок?

– Найкращим способом є писати з пам'яті. Не досягнеться цієї цілі диктандами – вони служать лише для контролю і оцінки. Писання з пам'яті стосувала я дуже часто і в пунктах навчання української мови, і в польських школах. Спосіб цей також добре є практикувати в хатах, коли хочеться навчити писати дітей по-українськи домашнім методом. Робиться це так: дитина читає голосно одне речення, приглядається йому і має сказати, на які місця треба звернути увагу, щоб добре написати. Далі закривається речення і дитина повинна повторити його з пам'яті, а тоді написати. Опісля відкривається речення і дитина сама порівнює і поправляє свої помилки. В цей самий спосіб поступається з наступними реченнями.

На педагогічній практиці в Білому Борі 1961 р. Сидять: Володимир Шульган, Іван Цимбалко, Ярослава Демко, Андрій Вашенко, Юліан Лех та Андрій Стефура.

У школі в Банях Мазурських

Обидві з Марусею Шупер вирішили ми почати свою першу працю в Банях Мазурських. (Ще під час практики освітні влади Голдапі нам це пропонували). Вчительський склад майже цей сам. Виїхала пані Федорович. Роботи багато – 26 годин на тиждень самих уроків (це мінімум). Крім української мови вчила я біології, географії, польської мови і інших предметів. Вихователь класу, порядки, декорації, підготовка різних імпрез і свят. Вела я танцювальний гурток з дітьми, співала в хорі П. Лобачевського, брала участь у драмгуртку (керівник М. Никеруй). Багато разів виїздили в терен. До хати вертались пізно вечором, а що найважливіше – підготувати допоміжні матеріали і написати 5–6 конспектів. Такі були вимоги.

Час проходив швидко, мінялися вчителі, відходили діти, приходили нові. І так, у приємній атмосфері, серед українських вчителів, дітей та батьків надійшов 1965 рік. В новопобудованому будинку поміщено дітей з обох шкіл, які були в Банях Мазурських – з польською і українською мовами навчання. Спільне керівництво, спільні плани і праця. Мене покликали на віце-керівника, а опісля на директора школи (опіка над українськими класами). Атмосфера була тепер інша – багато вчителів, дітей і проблем організаційного і адміністративного характеру. Спільно з учителями старались ми зберегти специфічний сімейний характер українських класів. Ще якийсь час я вела я артистичну групу, дитячий танцювальний гурток. Це для мене було великим переважанням, але давало мені радість. Опісля перейняли це інші вчителі. Хоча постійно кількість дітей в українських класах зменшувалась, однак «українська школа», як надалі звали її, знана була в середовищі і в державі. Виступала на конкурсах, фестивалях, зустрічах.

*У хорі П. Лобачевського.
Бані Мазурські 1962 р.*

Учні початкової школи в Банях Мазурських зі своїми вихователями Анною Предко і Марією Шупер та іншими (1959 р.).

А. Предко-Гнатюк з учнями першого класу Початкової школи в Банях Мазурських (1989 р.).

Анна Предко і Марія Шупер з першими випускниками VIII класу в Банях Мазурських (1961 р.).

Бані Мазурські, 1960 р. У драмгуртку «Сватання на Гончарівці».

На посаді вихователя в Лігницькому ліцеї

Після закінчення Вчительської студії у Щеціні поїхав я до Вроцлавської кураторії, яка направила мене у Лігницю, до Початкової школи № 7 і III Загальноосвітнього ліцею з єврейською мовою навчання. Кураторія довірила обов'язки директора українських класів мгр. Михайлові Таненцапфові, тодішньому керівнику Початкової школи № 7, а в офіційних урядових документах обидві школи названо «Початкова школа № 7 і III Загальноосвітній ліцей».

Почав працювати як учитель військової підготовки в українських та єврейських класах, учитель-вихователь в гуртожитку та шкільний бібліотекар в цій школі. Української мови в класах VIII–IX учила дружина директора Таненцапфа, Іванівна, а в класах X–XI Марія Фляшовська, вчитель-методик української та російської мов при Вроцлавській кураторії. У 1962 році, в часі літніх канікул, перебував я на вчительському курсі української мови в Києві.

Рішенням Вроцлавської кураторії з днем 1 вересня 1962 року український ліцей став окремою адміністративною одиницею під назвою IV Загальноосвітній ліцей з українською мовою навчання. Обов'язки директора школи довірено молодій вчительці мгр Ірині Снігур. Виділення школи в окрему установу сприяло швидкому її розвитку. Збільшилося число учнів та

Учні VIII класу українського ліцею в Лігниці зі своїм вихователем Михайлом Бзделем (1961/1962 р.).

Михайло Бздель з ученицями...

... та артистками українського лицю в Лигниці (1962 р.).

піднісся рівень навчання. З першого вересня почав я вчити української мови в класах VIII–X, а в XI класі даліше вчила Марія Фляшовська. Зміна наступила в 1963/1964 шкільному році. На роботу в нашому лиці прийнято двоє нових вчителів: mgr Віру Длугош та випускника Варшавської україністики, mgr. Івана Співака, що мало значний вплив на дальшу стабілізацію вчительської кадри і підвищення рівня навчання.

В шкільному році 1963/1964 я працював учителем в Початковій школі в Седлісках, що біля Лигниці. Від 1 вересня 1964 року до 31 серпня 1968 року знову працював вчителем у Початковій школі № 7 і III Загальноосвітньому лицю з єврейською мовою навчання в Лигниці. Вчив технічних занять від V до X класів.

З днем 1 вересня 1968 року перейняв я керівництво гуртожитку по mgr. Ярославі Кисілевській, яка відійшла на пенсію. Школа все ще була в організаційній стадії, оскільки умови, в яких відбувалося навчання, вимагали дальшого покращання. Після кількох років наполегливих старань у різних установах у 1968 році школа отримала нове приміщення для класів і для адміністрації в будинку колишнього педагогічного лицю. Будинок на вул. Хойновській, 98 став шкільним гуртожитком. Прибуло кілька житлових приміщень і умови життя в гуртожитку значно покращали.

Треба було зайнятись багатьма справами, як ремонт приміщень і відповідне їх обладнання. Вимагало це багато праці, енергії й зусиль у комплектуванні відповідно кваліфікованих учителів-вихователів, а також технічних і обслуговуючих працівників. Проведено поточний ремонт будинку і закуплено нові меблі для житлових кімнат. Лигницька кураторія приділила нам нові штати вчителів-вихователів, завдяки чому можна було вповні забезпечити опіку і організувати виховну роботу з учнями в гуртожитку. Крім

здобування програмних знань на уроках, наша молодь мала змогу проявляти свої здібності в молодіжних організаціях та в самоуправі школи і гуртожитка, а також поширювати свої обрії в предметних гуртках, які діють у школі.

Гуртожиток став основним центром, в якому проходило позашкільне життя нашої молоді. Тут відбувалися всі проби художніх колективів. Основна частина учнів нашої школи брала активну участь у гуртках художньої самодіяльності, тобто в музичному гуртку і хорі, які вів з великою жертвою своїх сил і часу Михайло Дуда, та танцювальному, який вела Генрика Дмитрієв. Художні гуртки придбали собі славу не лише на Лігниччині чи Вроцлавщині, але серед української громади в цілій Польщі, захоплюючи слухачів звуком рідної пісні, словом, танцями, різноколірними строями. Гуртожиток для його жителів був другим домом. Необхідно було створити всі умови для розвитку молодого людини, а особливо умови для науки, відпочинку, фізичного розвитку, до утримання чистоти, особистої гігієни, забезпечити відповідне харчування. Наші вчителі-вихователі багато уваги приділяли національному вихованню молодого людини. Нашу молодь підготовляли ми й до суспільної праці в наших громадах.

В 70. роках до праці в гуртожитку на вчителя-вихователя прийшов mgr Іван Олійник.

Школа була на доброму шляху до дальшого розвитку. Рівновагу цю захитало діяння місцевих освітніх, партійних властей та інших чинників, що стреміли до повільного упадку школи. Як не далось ліквідувати школи як установи, то прагнули досягти цього через зміну директора. Без конкретної причини 31 серпня зняли з посади mgr Ірину Снігур. Щойно в місяці жовтні призначено директором mgr. Яна Бекаса. Новий директор підійшов до діла з повним розумінням і виявився людиною толерантною, доброзичливою й дуже терпеливою. За його каденції почали працювати в гуртожитку як вчителі-вихователі: mgr Ірина Щуцька, mgr Ольга Дуда, mgr Анна Коваль та mgr Марія Туцька.

Прийшов час воєнного стану, а з ним постійна інвігіляція ліцею, директора, вчителів, вихователів гуртожитку і навіть учнів Службою безпеки, яка в незвичайно брутальний та демонстративний спосіб тероризувала школу. Так тривало це до 1989 року. Лише зміна суспільно-політичного ладу в Польщі принесла нам полегшення життя і повне розуміння наших проблем освітньою владою.

На шкільній забаві в Лігницькому ліцеї.

У білобірській школі

Два роки побуту в Щєціні пройшли дуже скоро, як то кажуть, «як з батога стрілив». По одержанні диплому я повернувся на Бран'євщину і розпочав працю в школі. Переказування знання рідної мови малечам – молодому поколінню було потребою часу. Належало задержати загрозливу асиміляцію, а це було завдання наших вчителів.

По трьох роках, у шкільному році 1965/1966 отримав я службове перенесення і переїхав до Білого Бору. Школу в Білому Борі застав я в оплаканому стані – шкільному будинкові грозило завалення і треба було негайно приступити до капітального ремонту і допровадити воду до будинку (досі приносилося воду з віддаленої криниці). Щоб мати воду, треба було побудувати криницю на подвір'ї школи. Ситуація в інтернаті не була краща – розвалена кухня, брак лазні та інші недомагання. На час ремонту мешканці інтернату користувалися моєю кухнею та кімнатою в моєму помешканні.

В школі застав 46 учнів і двоє вчителів: старенького пана Шульгана та молоду вчительку, Сороку – випускницю Бартошицького ліцею. Та найгірше, що в шухляді застав готовий вже організаційний план школи на 1966/1967 шкільний рік, який передбачав 4-класну школу при двох учителях. Виглядало це на свідомо заплановану ліквідацію школи – брак учнів, брак учителів, наполовину розвалені будинки. Постало питання: як знайти-ся в такій ситуації? Треба було вибирати: або назад повертатися туди, звідки приїхав, або рятувати школу, призначену шкільною владою до ліквідації. Вибрав другий варіант, хоч вельми ризикований. Коли б не вдалося мені врятувати школи, то ціла вина за ліквідацію спала б на мене.

З організаційним планом школи на 1966/1967 рік я поїхав до інспекторату. Там розгорнув цей план на столі віце-інспектора і запитав: відколи такі плани опрацьовують понад половину року перед терміном і хто є його автором? Розмова була дуже напружена, виглядала радше на гостру сварку, в якій вдалося мені перемогти і переконати віце-інспектора п. Хатиса. На моє щастя виявився він людиною поблажливою і не ставив ніяких заперечень, а противно – підтримав мене та вповні погодився на мої пропозиції. Новий план, опрацьований мною, передбачав восьмикласну школу. Голова Міської ради в Білому Борі п. П'яцинський прийняв мене дуже прихильно і знайшов гроші на капітальний ремонт школи, використовуючи також в цілості бюджет школи – 1. Вдалося, школа була врятована.

Пекучою справою, яку належало розв'язати, осталась проблема браку учнів і вчителів, але й на тому відтинку досягнуто несподівано бажаний результат. Найбільше учнів прибуло з Валецького повіту, бо аж 12. Учителі, що мешкали на Кошалінщині і в самому Білому Борі відмовлялися працювати в нашій школі. Кілька разів я відвідав варшавську україністи-

ку, шукаючи там порятунку. Врешті і вчительську проблему також вдалося розв'язати.

Після двох–трьох років школа вийшла з кризи і добре вже закріпилася, займаючи чільне місце в повіті, доказом чого м. ін. це, що наша школа щорічно представляла повіт на воевідських олімпіадах з математики, фізики, тощо. В художній діяльності не мала в повіті навіть серйозного конкурента. Участь у фестивалі в Кентшині закріпила в наших юних учасниках певність себе і вони ще з більшим запалом взялися до праці. В Кентшині перед виступом мав неприємну розмову з Боярським, хоч не брав собі цього серйозно до серця. Після закінчення фестивалю та його обговорення, перед самим виїздом додому, підійшла до мене п. Люба Кобеляк з Варшави (була присутня на підсумці імпрези) і тихцем сказала: «Мусиш бути обережний. Боярський тебе страшно атакував, назвав українським націоналістом, який не повинен працювати в школі». На доказ сказаного не прийшлося довго ждати. На черговому з'їзді УСКТ у Варшаві п. Боярський офіційно, при обговоренні діяльності на Кошалінщині підтвердив свої закиди, навіть страшив в'язницею.

Носився я з задумом зорганізувати в школі інструментальний гурток, але школа не мала ніяких інструментів. Знову з виручкою прийшов п. П'яцинський. З фондів Міської ради виділив бажану суму грошей, за які куплено понад 10 мандолін і 2 акордеони. Не гаючи часу, я прийняв інструктора з Музичної школи в М'ястку, який приклав немало зусиль, щоб наші юні музиканти опанували в короткому часі техніку гри на інструментах і з успіхом виступали на сцені. Наш інструментальний гурток, під опікою свого інструктора, міг уже успішно виступити на фестивалі в Кошаліні. Коли інструментальний гурток взяв у свої руки п. Фіцак, мав уже сякі-такі підвалини, не мусив зачинати від нуля. Закуплено також строї, яких бракувало. З поміччю прийшли жінки з Валецького повіту, які вишили відповідну кількість сорочок. До школи та інтернату закуплено телевізори, піаніно, фільмову камеру. З інспекторату одержав я два проектори до висвітлювання фільмів. В інтернаті діяв гурток любителів фотографії, якого душею і опікуном був Івась Гаван.

Радість з навчання української мови

Після закінчення навчання у Щеціні я дістала відрядження в мале село Смолянка Бартошицького повіту. Це була 6-класна школа і було нас троє: директор з жінкою і я. Жило там кілька українських родин. З приємністю згадую працю в цій школі. Коли селяни дізналися, що я українка, забажали собі, щоб їх учити української мови. Зібралось біля 10 осіб, переважно молоді, і вечорами два рази в тижні вони пізнавали українську абетку. Деякі вміли трохи читати (колись вчилися російської мови) і помагали другим. Мала я два букварі, крейду і дошку, допомагало ще «Наше слово». До школи я їздила велосипедом (5 км). Це було добре літом, але зима 1962/1963 виявилася зимою століття, мороз сягав -30°C . По мене селяни приїжджали санями і завозили до школи, а потім відвозили. Робили це спонтанно, ініціатива вийшла від них.

На жаль, у цій школі я працювала лише рік, потім ще рік у бібліотеці в Семпополі, а в 1964/1965 році почала працю в Кандитах, що біля Гурова Ілавецького (у зв'язку з перенесенням там мого чоловіка). Там перепрацювала 8 років, де також вела пункт навчання української мови.

Від 1973 року почала я працю в Початковій школі в Гурові Ілавецькому. Це була нова школа і там треба було заснувати пункт навчання української мови. Початки завжди не є легкі, однак навчання почалось. Треба було зібрати підписи батьків, які хочуть учити дітей рідної мови. Я ще не знала людей і тут багато поміг мені один з батьків, п. Т. Михалик. На початку було 14. дітей у двох групах. Дітей з кожним роком більшало і коли я відходила на пенсію у 1993 році було вже біля 60. учнів і вчилися вони у 6. групах. Діти мають своє приміщення, яке можна прибрати на український лад, є куточок на бібліотеку. Завдяки прихильності дирекції уроки відбувались і надалі відбуваються в різних годинах, так щоб це було вигідно для учнів, на початку, в середині і на кінці занять. При школі діяв гурток «Орлята», який брав участь в імпрезах поза школою з нагоди різних роковин і свят.

Зовсім іншим стало ставлення поляків до нас, коли Україна стала незалежною державою. Українська мова, принижена і затоптана, здобула собі європейський престиж і сьогодні навіть поляки хочуть, щоб їхні діти вчилися української мови (так є в Гурові Ілавецькому).

Вчительки Ольга Романець і Леся Гірна на закінченні шкільного року в пункті навчання української мови в Кошаліні.

Учні з пункту навчання української мови в Забрості Великому зі своїм вчителем Михайлом Шумадом (1994 р.).

**ТЕМИ
ДИПЛОМНИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ УКРАЇНІСТИКИ**

- Ананевич Степан, *Формування нової української літератури* (Р. Пізем)
- Баран Йосип, *Провідні конфлікти в драмах Карпенка-Карого* (В. Посацький)
- Божик Стефанія, *Максим Горький та українська радянська література* (Р. Пізем)
- Василько Євгенія, *Іван Франко як теоретик критичного реалізму в українській літературі* (В. Посацький)
- Галько Марія, *Літературно-естетичні погляди Івана Франка* (В. Посацький)
- Гірна Володимира, *Пізнавальне та ідейно-виховне значення драм Олександра Корнійчука* (Р. Пізем)
- Гірна Олена, *Поезія Олександра Олеся* (Р. Пізем)
- Глива Іван, *Характеристика постатей «Слова о полку Ігоревім»* (В. Посацький)
- Іах Павло, *Михайло Коцюбинський – митець слова і художньої думки* (Р. Пізем)
- Дудак Андрій, *Початок вірша і драми в українській літературі* (В. Посацький)
- Козаковський Фелікс, *Романтизм у 20–40 роках ХІХ століття в українській літературі* (Р. Пізем)
- Крайний Тадей, *Постаті месників народу в творчості Тараса Шевченка* (В. Посацький)
- Кривда Ірина, *Іван Франко як перекладач західноєвропейської літератури* (Р. Пізем)
- Крут Оксана, *Особливості поетики українських дум* (Р. Пізем)
- Ласка Ольга, *Характеристика постатей «Лісової пісні» Лесі Українки* (В. Посацький)
- Ляшчик Іван, *Композиція поеми «Сон» Тараса Шевченка* (Р. Пізем)
- Лібацька Христина, *Суспільно-культурне значення діяльності «Руської Трійці»* (В. Посацький)
- Ліборський Юрій, *Тарас Шевченко як творець революційно-демократичного напрямку в українській літературі* (В. Посацький)
- Михно Тарас, *Селянська психологія в творах Василя Стефаника* (В. Посацький)
- Наконечний Євген, *Філософські погляди Івана Франка* (Р. Пізем)
- Панчак Василь, *Зв'язки Івана Франка зі слов'янськими літературами* (В. Посацький)
- Перчик Петро, *Українська радянська історична повість* (Р. Пізем)
- Пічак Михайло, *Мовно-стилістичні засоби в повісті Марка Вовчка «Інститутка»* (В. Посацький)
- Предко Анна, *Творчий метод і стиль Лесі Українки* (Р. Пізем)
- Романчук Володимир, *Проза Андрія Головка* (Р. Пізем)
- Слота Владислав, *Поеми «Іван Вишенський» та «Мойсей» як своєрідний підсумок суспільної діяльності самого Івана Франка* (В. Посацький)
- Шупер Марія, *Характерні риси творчого стилю Максима Рильського* (Р. Пізем)
- Югас Петро, *Ідейні напрямки в українській літературі* (В. Посацький)
- Юречко Михайло, *Суспільне та історико-літературне значення творчості Івана Котляревського* (В. Посацький)
- Кофля Антоніна, *Суперечності в літературних поглядах Івана Нечуя-Левицького* (В. Посацький)

Випуск 2 (1960)

- Баранович Михайло**, Народний характер поезії Юрія Федьковича
Беднарчик Марія, Думи – оригінальний рід української словесної народної творчості
Вислоцька Надія, Художній аналіз повісті Панаса Мирного «Хіба ревуть воли як ясла повні?»
Глива Михайло, Займенник в поетичній мові Тараса Шевченка
Джурко Ярослав, Художній аналіз драми Івана Франка «Украдене щастя»
Дзвінка Михайло, Ідейно-художній аналіз поеми «Гайдамаки» Тараса Шевченка
Дупляк Микола, Прикметники в прозі Івана Франка на основі другого тому 10-томного видання творів
Єдинак Любомира, Художній аналіз «Енеїди» Івана Котляревського
Коваль Петро, Ідейні та художні вартості поезії Лесі Українки з циклу «Весна в Єгипті»
Кошницька Галина, Художній аналіз «Лісової пісні» Лесі Українки
Лех Микола, Мовно-стилістичні засоби повісті Марка Вовчка «Інститутка»
Мельник Омелян, Художні погляди в творчості Івана Франка
Назарович Богдан, Суперечності в літературних естетичних і суспільних поглядах Івана Нечуя-Левицького
Несторук Дмитро, Характеристика поезії Олександра Олеся
Палихата Йосип, Повний граматичний аналіз речення
Пехович Станіслав, Спроба характеристики творчості Павла Тичини
Сорока Дарія, Сатира в українській радянській літературі
Ткач Єліза, Художній аналіз повісті Юрія Яновського «Вершники»
Трояновський Дмитро, Художній аналіз повісті Пантелеймона Куліша «Чорна рада»
Цимбалко Іван, Апострофи, їх будова і стилістична функція в поезії Лесі Українки
Чісок Анна, Творчість Івана Франка для дітей
Юнко Катерина, Проблема емансипації жінок у творчості Ольги Кобилянської

Учні з пункту навчання української мови в Пілаках Великих зі своїм вчителем Михайлом Шумадію (1963 р.).

Випуск 3 (1961)

Бахор Емілія, *Нові лоди радянського села (На основі повісті Андрія Головка «Бурян»)*

Бздель Михайло, *Майстерність слова Тараса Шевченка (Використання займенників у його полетичній мові)*

Бріль Ярослав, *Велика вітчизняна війна в творчості Олесья Гончара (На основі трилогії «Прапороносці»)*

Васвлик Адам, *Творчість Лесі Українки – продовження революційно-демократичних традицій Тараса Шевченка*

Вашенко Андрій, *Дружба народів у творчості Тараса Шевченка*

Вільчацька Михайлина, *Подібності і різниці між байками Глібова і Красіцького*

Вільчацький Петро, *Українська прогресивна критика 50–70-х років XIX століття в боротьбі за українсько-російське літературне єднання*

Дзвінка Петро, *Думи як найвища форма української усної народної творчості*

Макух Стефанія, *Реалізм у творчості Івана Франка*

Мясько Ірина, *Вплив поезії Івана Франка на творчість Павла Тичини*

Павлівський Зенон, *Спроба критичної оцінки перекладів творчості Адама Міцкевича в українській радянській літературі*

Романець Ольга, *Михайло Коцюбинський – співець краси природи і краси людської душі*

Фолкосевич Богдан, *Українсько-польські культурні зв'язки в творчості Івана Франка*

Шемеля Михайло, *Панас Мирний – творець соціально-психологічної повісті в українській літературі*

Шумада Михайло, *Володимир Самійленко – гуморист і сатирик*

Ансамбль «Своєки» з Ельблонта. Керівник Богдан Фолкосевич.

Випуск 4 (1962)

- Галак Володимир, *Особливості творчого методу і стилю Михайла Коцюбинського*
Гнап Богдан, *Публіцистика Василя Стефаника*
Демідонт Хрестина, (...)
Древко Данило, *Повість временних літ*
Іщинський Василь, *Народній характер мови поезії Тараса Шевченка*
Керкош Ярослав, (...)
Кузьма Ярослава, *Зображення революційних подій на селі в повісті «Фата моргана»*
Михайла Коцюбинського
Куньцька Ярослава, *Значення поезії Михайла Старицького в українській літературі*
Лех Юліян, *Микола Гоголь і українська література*
Мазур Йосип, *Мотив праці в поетичній творчості Івана Франка*
Мисько Володимир, *Нові люди у творах Панаса Мирного*
Сивак Іванна, *Сатира та гумор у творчості Івана Нечуя-Левицького*
Стефура Андрій, *Значення творчості Івана Котляревського в українській літературі*
Яремович Давута, *Співець Буковини – Юрій Федькович*

Хор студентів україністики – Щецін 1962 р.

**ЗУСТРІЧІ
ПО РОКАХ**

Освітні будні

Як ми вже інформували в 20. номері «НС» від 13.05.1984 р., в Щеціні 28–29 квітня 1984 р. проходив перший педагогічний семінар-зустріч випускників Вчительської студії, який викликав значне зацікавлення серед педагогів. Щецінська домівка УСКТ була до меж заповнена як колишніми слухачами студії, так і численно прибулими зацікавленими особами.

На семінарі прочитано ряд цікавих доповідей, наукових праць, з якими виступили наукові працівники, аспіранти, студенти та вчителі з довголітнім стажем. Більшість доповідей викликала дискусію. А дискутувалось про все, від проблем, що торкалися тем доповідей, аналізуючи сьгоднішній стан українського шкільництва в Польщі, до особистих спогадів про перші роки праці на педагогічній ниві, які можна віднести до історії українського шкільництва в Народній Польщі.

Прислуховуючись доповідям, виголошеним на семінарі, та палкій дискусії, народжується багато думок, багато рефлексій.

Скільки б не говорити про вчителя, завжди повертаємось у пам'яті до часів неслухняного дитинства, до першої вчительки, до першого уроку. Нерідко, коли вже сивіють скроні, хочеться подарувати цій вчительці щось дуже цінного, приемного.

Але, чи ж може бути приємніший подарунок вчительці, ніж дитячий щebet:

... Вчителько!
Ти нас кохаєш,
Мов рідна мати.

Так звернулись до вчителів-учасників педагогічного семінару щецінські діти – учасники вокально-хореографічної дитячої групи «Мальви». Бо ж вона, вчителька, першою вводить дитину в дивовижно складний світ знань.

З якою ж гордістю дитина говорить «моя пані», коли повертається зі школи. А чи ж вона також так говорить, повертаючись з навчання української мови?

На жаль, набагато рідше можна почути: «моя вчителька (вчитель)».
Чому?

У деякій мірі відповідь на це питання можна знайти в матеріалах першого педагогічного семінару. Зокрема в доповіді д-ра Я. Грицьковяна *Головні завдання патріотичного виховання дітей та молоді українського населення в Польщі* і виступі mgr. М. Шумади. Вони говорили про низьку свідомість людей, котрі зростали відірваними від коренів рідного слова, культури, довго скриваючи перед оточенням свій родовід. А нині їхні діти є вже учнями шкіл. Деякі батьки, при часто існуючих сприятливих умовах

ПЕДАГОГІЧНИЙ СЕМІНАР

ЩЕЦІН

28-29
IV
1984 р.

ПРОГРАМА

28 квітня 1984 р./субота/

Частина I: 10.00-13.00
т. "Історія української освіти
і педагогіки".

Частина II: 15.00-18.00
т. "Творча праця вчителя".

Товаришська зустріч: 19.00-22.00

29 квітня 1984 р./неділя/

Частина III: 10.00-13.00
т. "Стан і потреби українського
вчительства в ШР".

Місце проведення семінара:
Щецін, ІССТ
вул. Поль. Відома 91/93
т. 23-06-65

для навчання рідної мови, не вбачають потреби, щоб їх діти вчилися української, мовлять, що це зайве, давно забуте.

Людина, котра робить будь-який крок у своєму житті, здебільшого робить його продумано. Таким кроком в її житті є рішення про посилання або не посилання дитини на навчання рідної мови. Посилання дитини на навчання рідної мови свідчить про громадську зрілість, сперту на національну свідомість даної людини, про переборення нею в собі нічим не виправданого уявленого страху, вихід зі своїм національним походженням назовні. Непосилання дитини на навчання рідної мови – це вибір такого шляху, який інколи може виявитися вельми некорисним, бо ховаючись зі своїм родоводом, неможливо затерти всі сліди свого походження. І тоді в один, найбільш несподіваний, момент треба буде пережити велику драму, а то й трагедію. Вдумлива дитина, з віком, зіткнувшись з гуртом допитливих одноплемінців, почне розкривати таємницю свого роду. Якою ж тоді буде відповідь на поставлене батькові питання: «Тато, хто я? Чому в світі своїх я загублений?» А відповіді не буде. Буде лише проникливе мовчання і гострий біль провини.

Батько хотів подарувати дитині долю, а подарував горе – через свою несвідомість, бо не вмів він розкрити, а відтак прищепити їй любов до свого народу, який має своє минуле, в літочисленні якого дні розквіту перепліталися з занепадами. Народ проте вистояв і нині є. Спрощене знання минулого свого народу, а то й вбогість мислення породило серед частини з-поміж нас відчуття приниженості, розгубленості, заляканості,

якби підкреслюючи стереотипне уявлення інших про українців. І для такого-то батька, – все частіше і могутніше лунаючий голос тих людей з-поміж українського народу, котрі завдяки природним здібностям, талановитості і важкій праці досягли вершин людської мудрості, – навіки залишається нечутним. Голос цей примушує нас призадуматися, що, нерідко нині ще самі не знаємо, як багато цінного маємо у царстві духа і науки.

А справді маємо багато.

Чи ж мало українців на протязі віків було магістрами, докторами, а навіть й ректорами чужоземних університетів? На одному з документів Сорбонського університету з 1353 р. є напис: «магістр Петро Кордован і його товариші з Рутенії». Написи такі не були поодинокими.

В другій половині XV ст. діяв в Болонському університеті Юрій Дрогобич, знаний також як Григорій з Русі. Був він доктором філософії і медицини, займаючи одночасно посаду ректора факультету медицини. Чимало українців, які навчались за кордоном, повертались на рідну землю, щоб стати просвітителами. Виростали з них відомі письменники, художники, лікарі.

Чимало в українській історії було видатних творів технічної науки, котрі паралельно з іншими вченими і незалежно від них, зробили свої геніальні відкриття, хоч історія світової науки найчастіше промовчує ці факти.

З української землі виводиться чимало поетів, письменників, митців. Часто, щоб зрозуміти їхню творчість, яка займає чільне місце в світовій культурі, чужоземці спеціально вивчають українську мову. Цього всього не було б без високого рівня освіти на Україні в кожній історичній епосі.

Як бурхливою є історія України, так і бурхливою є історія української освіти. Освіта у своєму розвитку мала і злети, і зенепати...

Поринаючи в сиву давнину, при перших історичних моментах знаходимо сліди освітньої діяльності. Про це на семінарі говорили: науковий працівник Варшавського університету, асистент кафедри української філології мгр М. Іваник (про найдавнішу історію української освіти) та студент Ягеллонського університету М. Чех (про історичні обставини, при яких виникли братства, та їх вклад у розвиток освіти). Сліди ці, щоправда, є дуже складними, але існують. Частково про стан освіти історики змушені здогадуватись з інших писаних матеріалів. Володарі Володимир Великий та Ярослав Мудрий чи не найвище ставили проблеми, пов'язані зі знаннями. За них то вже були відомі перші освітні заклади. За них то суспільно-історичне мислення відповідало рівневі передових досягнень світової гуманістичної думки. В тих часах вже говорилось про суспільний шар, який відповідає великому наближенні нинішній інтелігенції – міську знать.

Мусимо також пам'ятати, що поруч з відомими творцями української культури, котрі спричинились до росту освіти, існують оті, які в історії залишаються безіменними, а завдяки праці яких людина мала доступ до незглиблених таємниць науки. Спочатку це були монахи-переписувачі, з часом монахи-друкарі, а далі видавці, бібліотекарі...

У той час, як чужинці вивчають українську мову, щоб ближче пізнати твори великих українських мислителів, щоб дійти до незабгнено багатих джерел української культури, у тому і в Польщі, до проблеми навчання української мови, до проблеми пізнання української культури, у нас деяка частина українського населення ставиться з байдужістю, якби згори відтинаючись від першоджерельного пізнання вкладу України у світову скарбницю науки і культури. Невже можна вирости з цього пня, щоб не знати про одного з найбільших геніїв людського роду – Тараса Шевченка?

Кобзаря знають в далекій Японії, в Індії, де нещодавно видано його однією з мов аборигенів, якою розмовляє «невелика» групка мешканців Індії (коло 50 млн. чол.). А деяким з-поміж нас, те, що становить про нас як народ, так часто – байдуже. Байдужість цю повинні поборювати як вчителі, так й всі ланки, відповідальні за навчання української мови.

Все частіше можна почути твердження педагогів, що в нинішній час дитина є перевантажена об'ємом шкільних обов'язків, що відбирається дитині те, що в неї найцінніше – дитинство. Немало в цьому твердженні є й правди. Але не можна, заступаючись правом дитини на безтурботне дитинство, забрати їй право до рідного, як нерідко сьогодні чинять це батьки.

Коли дитина має немало занять у школі, потрібно спеціального підходу вчителя, щоб зацікавити дитину та переконати батьків в необхідності вивчання української мови. Як це робити? Це питання проявилось як в дискусіях, так і в приватних розмовах.

Напрямною відповіді може послужити прочитаний фрагмент праці проф. М. Іваницького *Spoleczna działalność nauczyciela w latach 1918–1939*, в якому дано характеристику вчителя суспільника. Прочитаний фрагмент, а опісля дискусія, викликали немало рефлексій. В загальнопольському середовищі вчитель-суспільник відходить в небуття. Не бачучи результатів своєї праці і не маючи зрозуміння в середовищі, його центр уваги переноситься на матеріальні засоби існування. Батьки при цьому інколи, часто неусвідомлено, підривають авторитет вчителя в очах дитини.

В ситуації українського шкільництва справа виглядає по-іншому. Мало хто з батьків може краще знати мову за вчителя. Ті, натомість, що добре знають цю мову, мають настільки високу культуру, що не будуть підривати вчительського авторитету навіть при можливих його помилках. Кожен вчитель мусить розуміти, що при навчанні української мови не можна відступати від, здавалося б, віджилої моделі вчителя-суспільника. Часто доводиться такий людині працювати, навіть за рахунок власного часу, не отримуючи за це найелементарнішого «спасибі вам, вчителю». Вчитель-україніст мусить бути з покликання, а не з необхідності, бо тільки такий зуміє і захоче переконати батьків, що вони, часто несвідомо, роблять своїй дитині велику кривду, не прив'язуючи ваги до навчання рідної мови.

Є випрацьовані з давніх-давен методи праці з дітьми. Немає, натомість, випрацьованих методів праці з батьками. Деякі батьки своєю байдужістю до проблем української мови пробують виправдовувати твердженнями, що

Учасники Педагогічного семінару в Шеціні перед будинком на вул. Війська Польського, де містилося УСКТ. 29 квітня 1984 р.

дитина перевантажена навчальною програмою, що дитині не відповідають години, в яких ведеться навчання мови тощо. Але для байдужості виправдання не буває! Батькам можна признати частково рацію лише в одному твердженні, що не відповідають години, в яких ведуться уроки української мови. Бо й дійсно, при збірних школах на селах, де існує найбільше пунктів навчання української мови, діє шкільний транспорт. При складанні графіка уроків не завжди враховують деякі додаткові заняття учнів, у тому числі й українська мова, але цю проблему, напевно, можна вирішити з допомогою батьків, рішуче підходячи до неї. Інші проблеми не повинні існувати. Все інше – це байдужість і безвідповідальність як батьків, так і вчителів. На жаль, вчительська байдужість має ще місце!

Будучи при вчительській байдужості, потрібно звернути увагу на одну, дуже важливу правду – вчительську мораль, якої лише частково торкався у своїй доповіді доц. С. Заброварний. Але сказане нижче не є рефлексією після доповіді, а наслідком власних спостережень.

Вчитель повинен звертати увагу і на явище сором'язливості чи побоювання розмовляти українською мовою. Це велика неповага, в першу чергу, до себе людей з не дуже-то широкими горизонтами. Вчитель-україніст несе велику відповідальність перед майбутнім і за своїх колег – вчителів-неукраїністів. Посторонні критично оцінюють випадки, коли вчитель-українець у своєму гурті не вживає рідної мови, вважаючи, якби мова була другорядним фактором в житті людини. Така його поведінка передається учням, забуваючи про те, що народна мудрість голосить: «пошана до мови дідів твоїх є доказом твоєї гідності». Що ж, звідси

виникає, що не кожен є гідним вчителювати! Вчителювання ще і нині для сільських вчителів це не лише «вимушена професія», але в першу чергу громадська посада. Нерідко приживається ще відгомін минулих літ, коли вчитель належав до провідної групи в даному середовищі, будучи найбільш шанованою особою, часто титулованою професором. І нині очі громади скеровані на вчителя, хоч буває іноді й таке, що його постава не завжди є зразковою.

Одним з методів виховання батьків є бездоганна громадська постава самого вчителя-україніста, його глибоке розуміння психіки українця, який живе серед польського оточення.

Д-р Я. Грицьковян у своїй доповіді говорив про патріотичне виховання дитини. Це завдання для вчителів та батьків. Але патріотизм виховується роками. Це для малої дитини недоступне поняття. Тоді чого ж вона очікуватиме від вчителя, ведучого українську мову? Безсумнівно, того що вчитель відчинить двері до пізнання краси України, образ якої є лише в уяві дитини, того, що навчить любити українську пісню – бездонне джерело для пізнання не тільки музичного багатства, але й історії. Знайомлячись з поетичними описами неповторного, хвилюючого душу пейзажу, в дитини появляється спочатку зацікавлення, котре поступово, з віком, буде переростати в оце, що називаємо патріотизмом. Розкриваючи таємниці науки, кругообрій знань про рідне буде все поширюватись і поширюватись. І небачені ніколи місця стануть такими знайомими, такими близькими, такими рідними.

Педагогічний семінар у Шеціні.

Але патріотизм, котрий зродиться після років навчання української мови в школі, буде особливим, бо ж патріотизм в умовах малочисельної національної меншості – це поняття, на мою думку, дуже дискусійне. Будучи національною меншістю, неможливо не підпорядковуватись більшості. Виховуючи дитину, як вчитель, так і батьки, повинні прямувати свої зусилля на виховання почуття пошани до людей та місця, в якому проживають. Водночас дитина повинна розуміти свої національні особливості. Впоїти патріотизм дитині – значить бути нащодень з проблемами, які є компонентами патріотичного виховання. Щоб виховати в дитині почуття любові до всього, що рідне, необхідно, щоб вчитель розумів усі аспекти життя в Україні. Вони повинні бути реальними, а не уявними, приблизними, засвоєними тільки на основі літератури і газет, бо видження на основі прочитаного є суб'єктивним видженням. Тому-то дуже корисними були виїзди вчителів та учнів на Україну і не лише до Києва.

Забираючи голос в дискусії, говорячи про проблеми, порушені в доповіді д-ра Грищуківна, підкреслювали, що важливою проблемою у вихованні молодого покоління є ліквідація комплексів, які ще інколи тяжіють на молоді. На появу комплексів впливає у значній мірі загальнодоступна література, деякі фільми, інколи радіо- чи телепередачі, в яких образ українця, зокрема того з польсько-українського пограниччя, показується примітивізовано, відштовхуюче, ще й до того часто узагальнююче. Вчителів, щоб такі комплекси ліквідувати, потрібно наполегливо і довго працювати. Коли свідомість молодої людини будується на основі двох протилежних правд – художньої правди та правди винесеної з рідної хати, то нерідко призводить це до розгубленості, а то й до особистих драм, коли людина, будучи під впливом не завжди прихильно наставленого оточення, яке є переконане в сутності їхнього художнього бачення дійсності, відрізається від усіх коренів свого родоводу.

Основним завданням патріотичного виховання є перекреслення двообразного бачення дійсності. Патріотичне виховання в умовах нашої дійсності означає неприховування свого родоводу. Людина мусить бути переконана, що кажучи: «я українець», кожен її потрактує як рівноцінного патрнера. Ступінь і форма вихованого почуття залежить від ерудиції вчителя та від його інтелігенції. В шкільному вихованні, попри все інше, дитина повинна отримати почуття пошани до минулого, до своїх предків. Будучи байдужим до проблем минувшини, дається свідомість своїй нікчемності. Людина, котра втратила почуття рідного, втратила і почуття власної гідності. Вона навряд чи стане повноцінною одиницею інших національностей, бо її душу буде терзати почуття провини перед своїми предками, перед самим собою. Тут в глибині душі часто буде з'являтися інший комплекс: не уявної неповноцінності, а дійсної провини, відчуття вигідництва, існування без жодної мети. Школа, в якій ведеться навчання української мови, не може допустити до того, щоб такі скрайності мали місце.

Говорячи «школа», в якій ведеться навчання української мови», поки що треба мати на увазі горстку вчителів-україністів. Ставимо питання: «чому ж тільки горстку?». Переносячись в недалеке минуле, до часів існування Бартошицького педагогічного ліцею, до перших років існування україністики, можна помітити, що вчителів-україністів не горстка. Частина з-поміж випускників одних навчальних закладів вибрала приманливі, не вчительські професії. Інші пішли ще далі. Працюючи на вчительських посадах, відмовляються від навчання української мови, на той час, коли в місцях їхньої праці бракує вчителів-україністів. Звертаючись до їхньої совісті, питаємо: «чому?!»

Поза кадровими проблемами, школи з українською мовою навчання мають проблеми з підручниками, а зокрема з букварями. Тепер діти вчать української мови з букваря Саженюків, який купується на Україні. Вчителі з довгим педагогічним досвідом твердять, що цей буквар не відповідає програмним вимогам поставленим перед нашою початковою школою. На семінарі про це говорила вчителька з Бань Мазурських мгр А. Назарович. Вона сказала, що українська дитина, котра народилася та живе в Польщі, зустрічаючись на щодень з усіма аспектами життя в країні, починає їх розуміти, починає мислити категоріями вартостей, які є у даній країні.

Відступаючи від сказаного вчителькою, відомо, що значна частина українських дітей виховується на українських народних казках. Діти знають героїв казок, а інколи й самі придумують забави за казковими мотивами.

Коли дитина, з якою не завжди вдома розмовляється по-українськи, а таких є чи не більшість, отримує до рук буквар Саженюків, одразу потрапляє в небачену досі гушавину незрозумілих термінів. Незважаючи на один з найкращих методів укладення букваря, який є у Саженюків, необхідно створити буквар в Польщі. Не один поставить питання: «Як це зробити?» Чи може вистачить у текстах Саженюків замінити окремі терміни, окреслення чи вправи та незвичні імена іншими, такими модними серед їх покоління? А може краще та простіше буде перекласти на українську мову матеріал з «Елементажа»? Не туди дорога! Потрібним є буквар, який враховував би особливості життя в Польщі та наші національні особливості. Буквар, опрацьований для потреб українського шкільництва в Польщі, повинен, крім перших азів азбуки, дитину зацікавити, а справжня зацікавленість з часом перетвориться в любов до всього, що рідне, що наше. Такий буквар буде необхідним як дитині, так і вчителям, котрі тільки-но приступають до праці на педагогічній ниві.

Як на щецінському семінарі, так і взагалі, багато говорилося про буквар Саженюків, про його не зовсім-то пристосованість до наших умов. Не зрозумілим стає лише явище: чому ніхто з вчителів не висловив готовності підготувати таку книжку? Невже ж в нас немає нікого, хто міг би це зробити?

Також відомо всім, що в не одній місцевості заняття української мови ведуться в ускатівських світлицях. Рівень і програма світлицевого навчання не завжди співпадають зі шкільними вимогами. На цьому терплять в першу

чергу діти, бо немає однакової точки віднесення. Це також дуже утруднює працю вчителям, які мусять самі підбирати матеріал, і не завжди влучно. Почуття любові до рідного можна виховати через пісню і музику. Коли діючі ансамблі радять собі з меншими чи більшими успіхами зі здобуванням пісенного репертуару, то вчителі практично безраді.

Поруч з малими дітьми чимало є дорослих, котрі не знають української мови. З часом вони відчують потребу знати українську мову як в писанні, так і в читанні. Про це широко говориться в українських середовищах. На семінарі наголошував на цьому О. Гнатюк з Гданська. Але час шкільного навчання для дорослих давно вже минув. Їм-то незручно звертатись до вчителя за допомогою. І не всюди, зрозуміло, є цей вчитель. Злочинном було б відштовхувати цих людей. В цій ситуації єдиний можливий вихід – видати посібник до навчання рідної мови для дорослих. Отже, нашому Товариству слід встановити контакт з компетентним видавництвом, котре зайнялося б виданням такого посібника, який користувався б популярністю не лише серед українців.

Крім кадрових проблем, крім справ, пов'язаних з підручниками, бракує наочного приладдя до навчання української мови. Доповідь інж. М. Козака *Технологія навчання та її значення в сучасній дидактиці* викликала дискусію, в якій порушено цю проблему.

На педагогічному семінарі в Щеціні А. Марущечко говорив про оживлення освітньої комісії, існуючої при ГП УСКТ, або створення освітньої ради, але жоден з педагогів не зголосив готовності до праці в тій же комісії чи раді. В часі, коли українське шкільництво починає виходити з глибокої депресії, коли появляються нові пункти навчання, коли зростає чисельність учнів, вивчаючих українську мову, слід поживавити як організаторську, так і координуючу діяльність.

Говорилось також, що вчителям, а особливо молодим, необхідна методична допомога. Потрібні регулярно організовані зустрічі-конференції. Необхідним є методичний нагляд, а особливо над світлицевими формами навчання. Ставилось питання, чи один візитатор може охопити методичним наглядом всі школи та пункти навчання української мови. Корисним було б, коли б для потреб українського шкільництва працювало кількох візитаторів. Ініціатива цінна. Але знов є кадрові проблеми, оскільки немає охочих з-поміж вчителів взяти на себе такий обов'язок.

Не один ставить питання: що повинно характеризувати нинішнього вчителя? Безсумнівно, сучасний педагог повинен характеризуватися творчими здібностями, про що широко говорив доц. С. Заброварний, вмінням та своєю працею спричинятись до розвитку і збагачення духовних цінностей, необхідних для збереження нашого родоводу. Від вчителя, в першу чергу, від його творчого підходу залежить, чи збудуться слова: розвивайся, мово рідна, і про нас нащадкам вістку пронеси.

«Наше слово», № 24, 19 серпня 1984 р.

*Учасники з'їзду випускників україністики Вчительської студії в Щеціні перед будинком ОУП.
27 вересня 1997 р.*

Колишні випускники раду радять...

Ювілейний з'їзд випускників

В днях 27–28 вересня 1997 року в приміщенні щецінського Осередку української культури ОУП відбувся ювілейний з'їзд випускників української філології Вчительської студії у Щеціні. Головними ініціаторами і організаторами з'їзду були проф. Степан Заброварний і мгр Степан Колосівський, яких підтримали і допомагали їм члени Організаційного комітету, складеного з випускників україністики, що проживають у Щеціні.

Минуло 40 років від створення вищезгаданої україністики. З цієї нагоди ми з'їхалися на товариську зустріч, щоб поспілкуватися між собою, згадати про це все, що сьогодні стало вже історією і щоб цю історію зберегти від забуття. Свою спадщину прагнемо бо передати наступним поколінням, які також дорожать своєю мовою і культурою – культурою, яка ще з дохристиянських часів зберегла притаманну українському народові духовність.

Всім відомо, що після жорстокої акції «Вісла» українці протягом 10 років, від 1947 року, перестали офіційно «існувати» в Польщі, оскільки тодішня польська влада поставила собі за мету їх денаціоналізацію. Вигнала українців з їх корінних земель і розпорошила по північно-західних землях Польщі. Ця вигнана частина нашого народу не тільки не загинула, але почала прагнути до свого відродження, якого одним з проявів було створення у вересні 1957 року відділу україністики при Вчительській студії у Щеціні.

Як тільки «Наше слово» оголосило набір на цю україністику, то з різних закутків Польщі з'їхалась громада ентузіастів рідного слова на вступні іспити. Була це молодь вартісна, відважна, з романтичними поривами, а одночасно різноманітна за віком і освітою. Треба бо тямити, що в ті часи оточення було насторожене проти всього, що українське.

І ось, після 40 років, колишня студентська молодь приїхала знову до Щеціна, щоб відзначити ювілей своєї *alma mater*. Прибули випускники з усіх річників. З'їзд виявився вельми корисним й потрібним. Щецініани дуже справно його організували. Програма з'їзду була цікава, багата і різноманітна.

Відкрив з'їзд голова Організаційного комітету, один з колишніх випускників щецінської україністики, юрист мгр Юрій Ліборський. Після нього з вітальним словом виступали запрошені гості та учасники з'їзду. Серед запрошених гостей присутній був Яків Гудемчук, який коротко викладав українську мову та історію України на першому курсі та проф. Людвік Янішевський, викладач філософії. Були також сьогоднішні викладачі українознавчих предметів на Щецінському університеті мгр Данута Ярчак та мгр Андрій Вонторський.

У своїх виступах колишні студенти україністики згадували добрим словом свого колишнього опікуна і викладача мгр. Володимира Посацького, який відійшов у вічність, а був фундаментом української філології й найбільшим авторитетом для студентів. Усі виступаючі були згодні щодо такої оцінки. Згадували своїх знаменитих колег – д-р. Михайла Балія та мгр. Івана Співака – заслужених україністів, які щоправда тільки один рік з нами навчалися, а потім продовжували навчання на Варшавському університеті. На жаль, Михайла Балія не стало вже між живими, як і його дружини, також випускниці першого річника Володимири Гірної-Балій. Їх та кількох інших, які відійшли з цього світу, присутні вшанували хвилиною мовчанки.

Після промов та спогадів учасники з'їзду, пообідавши в поліційному казино, поїхали оглянути Відділ української філології на Щецінському університеті. Тут, у залі, що на вул. П'ястів, 40 Б, вислухали лекції мгр-а Андрія Вонторського на тему *Щецінська україністика сьогодні і завтра*. Лекція припала всім до вподоби і ми вислухали її з великою увагою і приємністю, тим паче, що викладач майстерно переплітав свою лекцію фактами з життя і побуту сучасних студентів-україністів. При цьому говорив гарною українською мовою, насиченою вишуканими літературними висловами.

Після обіду... На тлі будинку колишньої Служби безпеки, де не раз прийшлося побувати не з власної волі.

Учасники з'їзду на лекції мер. Андрія Вонторського в Щецінському університеті.

Оскільки день 27 вересня є днем церковного свята – Воздвиження Чесного Хреста, учасники з'їзду були присутні на богослужінні в місцевій греко-католицькій церкві, що знаходиться поруч осередка української культури. З огляду на це, що для багатьох вірних був це робочий день, літургія завжди в таких випадках правиться в пізніших годинах.

На закінчення першого, робочого дня з'їзду відбулася спільна вечеря учасників з'їзду і запрошених гостей. Був це справжній бенкет, артистично і фахово підготовлений щецінськими діячами. Чого ж там не було! Не бракувало нічого. Особливо заслужились у цьому наші пані Стефанія Колосівська та Марія Зінчук. З допомогою прийшли дівчата Івона Зінчук, Дарія Хрін, Оксана Білецька, Йоля Пилипчук, Христина Мар'як. Під час бенкету присутні підносили тости заслуженим діячам, а пісням не було кінця. Випускники згадували у своїх виступах цікаві, переважно веселі події з часів побуту на щецінській українстиці. Найцікавіші з них були нагороджувані оплесками. Найбільше оплесків за свій спогад отримав Андрій Дудак.

Другий день з'їзду почався виступом проф. Степана Заброварного, який порушив кілька організаційних справ, пов'язаних з виданням пропам'ятної книги щецінської українстици. Між іншим звернувся до випускників допомогти зібрати біографічні дані та спогади від тих випускників, які ще їх не надіслали. Роздав також опрацьовані вже біографії присутнім для евентуального доповнення чи коректури. На жаль, добра ініціатива на-трапляє на труднощі, оскільки колишні студенти розсіяні по цілому світу,

та є й такі, що живуть поруч, та чомусь не відгукнулись. Було прочитано цікавіші уривки з надісланих спогадів наших колег, що проживають у Польщі та за океаном.

Треба бути вдячним за ініціативу і безінтересний труд проф. Степана Заброварного та піти йому всіма силами й засобами на поміч, щоб цей захід, справі увіковічення пам'яті про щецінську україністику здійснився. Знаємо бо, що писане слово має свою вічну цінність і є тим, що збережеться по людині після її смерті. На згадку майбутнім поколінням.

Учасники з'їзду займалися не лише минулим. Розгорнулася дискусія й про сучасний стан українського шкільництва у Польщі, в тому числі зокрема й про відділи україністики на університетах у Варшаві, Кракові, Щеціні, Люблині, Познані та інших містах. Постало питання: чому бракує кваліфікованих учителів української мови тепер, коли таке число університетів випускає кожного року магістрів україністики? Може вони не українського походження? Тоді треба спроваджувати вчителів з України.

Наша колишня україністика вносила величезний вклад у культурне життя щецінського гуртка. Творили ми групи доповідачів і розповсюджувачів книжок, з нас складався хор і театральнорецитаторська група, виїздили ми на села і до містечок до нашого населення з нагоди різних роковин, співали на Службах Божих, були громадськими діячами. Випускниця нашої філології пані Ольга Ласка донині популяризує у Щеціні українські книжки, продаючи їх на всяких імпрезах. Завдяки їй учасники

На могилі о. Володимира Борівця.

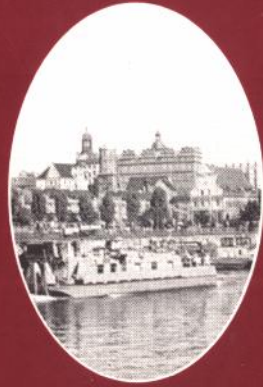
з'їзду мали змогу придбати цікаві видання з української літератури. Більшість наших випускників досі ангажується в культурно-освітню діяльність в середовищах українського населення на місцях свого проживання.

Ми, колишні студенти щецінської україністики не забули й про отця Володимира Борівця, який був для нас духовною підпорою, а після смерті знайшов вічний спочинок на щецінському Центральному цвинтарі. Організатори з'їзду подбали, що ми відвідали його могилу на згаданому цвинтарі та віддали йому честь молитвою і невмирущою піснею «Вічная пам'ять», а також тужливою патріотичною «Видиш, брате мій». Взяли ми також участь у недільній багатолюдній Службі Божій, що її правив місцевий парох о. Дарій Вовк. Після богослужіння люди затрималися на майдані біля церкви, щоб собі поговорити. Деякі мали щастя отримати в подарунку від щецінянина, пана Ростислава Людкевича збірку його поезій *Туга і любов*, щойно видану у Львові.

Література стоїть на сторожі рідної мови. Відомо, що там, де немає материнської мови, там і пісня пропадає. Тому болить серце, коли чується нехтування рідною мовою молодими людьми. Може бути, що станеться так, що половина відпаде, а залишиться врожайне зерно.

Після сорока років приємно було побачити й почути, що щецінська громада працює так само активно, як колись. Про їхню працю можна б написати цілий том.

Ми, учасники з'їзду, відчули сердечну опіку щецінян, за що їм щиро дякуємо.

ISBN 83-912091-8-0